

SOCIALNO DELO
LETNIK 57
JANUAR–APRIL 2018
ŠTEVILKA 1

ISSN 0352-7956
UDK 304+36

2018 • 1

TEMATSKA ŠTEVILKA – PROBLEMI V PRAKSI SOCIALNEGA DELA

UVODNIK

Amra Šabić, Vera Grebenc – JE ŠE MOGOČE USTAVITI RAZPADAJOČO
SOCIALNO DRŽAVO? – 3

ČLANKA

Bojan Dekleva – RAZVOJ IN IZVAJANJE »ANTIDELOŽACIJSKEGA« PROGRAMA – 5

Petra Videmšek, Jana Mali – OD NAČRTA SKRBI IN PROGRAMA OSKRBE DO
OSEBNEGA NAČRTOVANJA IN IZVAJANJA STORITEV – 27

STROKOVNA ČLANKA

Špela Razpotnik, Hana Košan, Irena Bilčič – PODPORA RANLJIVIM DRUŽINAM
IN PREVENTIVNO SKUPNOSTNO DELO KOT POSEBNA VIDIKA
ANTIDELOŽACIJSKEGA DELA – 43

Luna Jurančič Šribar – OD MARGINE K ŠIRŠIM DRUŽBENIM SPREMEMBAM –
PROBLEMI IN ZMOŽNOSTI SKUPNOSTNE EKONOMIJE – 59

ESEJ

Snežana Vujičić Vignjević – BOJ ZA SOCIALNO DELO NA SOCIALNIH TRANSFERJIH – 73

IN MEMORIAM

Vito Flaker – VSI SMO MIJO POSLEK (1962–2018) – 79

DOKUMENT

INDEKS – SOCIALNO DELO, LETNIK 56 (2017) – 81

S socialno delo

letnik 57 – januar–april 2018 – št. 1

Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani

ISSN 0352-7956

9 770352 795008

socialno delo

Izdajatelj
Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani
Vse pravice pridržane

Glavna urednica
Vera Grebenc

Odgovorni urednik
Borut Petrovič Jesenovec

Uredniški odbor
Srečo Dragoš, Martina Kerec,
Nina Mešl, Tamara Rape Žiberna,
Irena Šumi, Mojca Urek, Darja Zaviršek

Uredniški svet
Gordana Berc, Lena Dominelli,
Shirley Gabel Gaetano, Subhangi Herath,
Duška Knežević Hočevar, Roman Kuhar,
Chu-Li Julie Liu, Rea Maglajlić, Jana Mali,
Theano Kallinikaki, Dragan Petrovec,
Paula Pinto, Francka Premzl, Shula Ramon,
Liljana Rihter, Alessandro Siccora,
Lea Šugman Bohinc, Mirjana Ule

In memoriam
Jo Campling

Naslov
Topniška 31, 1000 Ljubljana
tel. (01) 2809 273, faks 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si

Spletne strani
www.fsd.uni-lj.si/sd

Tisk
Nonparel, d. o. o., Medvode

Naročnina (cena letnika)
za pravne osebe € 40,00
za fizične osebe € 20,00 (študentje € 17,00)

Vključenost v podatkovne baze
International Bibliography of the Social Sciences
Linguistics & Language Behavior Abstracts
Mental Health Abstracts
Social Planning/Policy & Development Abstracts
Sociological Abstracts
Studies on Women Abstracts

Na leto izidejo tri številke.

Smernice, kako pripraviti in predložiti prispevek za
objavo, se nahajajo na spletnih straneh revije.

TEMATSKA ŠTEVILKA – PROBLEMI V PRAKSI SOCIALNEGA DELA

Gostja urednica: Amra Šabić

Publisher
University of Ljubljana Faculty of Social Work
All rights reserved

Editor in chief
Vera Grebenc

Senior Editor
Borut Petrovič Jesenovec

Editorial Board
Srečo Dragoš, Martina Kerec,
Nina Mešl, Tamara Rape Žiberna,
Irena Šumi, Mojca Urek, Darja Zaviršek

Advisory Board
Gordana Berc, Lena Dominelli,
Shirley Gabel Gaetano, Subhangi Herath,
Duška Knežević Hočevar, Roman Kuhar,
Chu-Li Julie Liu, Rea Maglajlić, Jana Mali,
Theano Kallinikaki, Dragan Petrovec,
Paula Pinto, Francka Premzl, Shula Ramon,
Liljana Rihter, Alessandro Siccora,
Lea Šugman Bohinc, Mirjana Ule

In memoriam
Jo Campling

Address
Topniška 31, 1000 Ljubljana, Slovenia
phone (+386 1) 2809 273, fax 2809270
socialno.delo@fsd.uni-lj.si

Web site
www.fsd.uni-lj.si/sd_eng

Three issues are issued per year.

Guidelines for authors are published
on the Journal's web pages.

SOCIALNO DELO, Vol. 57, Issue 1
(January–April 2018)

THEMATICAL EDITION – PROBLEMS IN
PRACTICE OF SOCIAL WORK

Guest editor: Amra Šabić

SELECTED CONTENTS

- 5 Bojan Dekleva – Development and implementation of an anti-eviction programme
- 27 Petra Videmšek, Jana Mali – From care planning and care programme to personal care planning and service delivery
- 43 Špela Razpotnik, Hana Košan, Irena Bilčič – Support for vulnerable families and preventive community work as special aspects of anti-eviction work
- 59 Luna Jurančič Šribar – From the edge to broader social changes – Problems and strenghts of community economy

Je še mogoče ustaviti razpadajočo socialno državo?

Socialno delo, kot smo mu priče danes, čuti vse večjo težo neoliberalnih načel vitke države in uporabnike socialnovarstvenih storitev postavlja v položaj anonimiziranih prejemnikov ozkih paketov socialnovarstvenih storitev. Obstoječa politika je v ospredje postavila individualizirano odgovornost posameznika za lastno socialno varnost in za urejanje vseh področij življenja. Politika enakih možnosti in pravičnosti, s katero se sicer deklarira politika levega pola (»si bomo prizadevali«, »bomo dosegli« ipd.), postaja besedno lepoticenje na papirju. Bolj sredinske politike pa se nagibajo k ukrepom, v katerih so se zavezale za postopno krčenje socialne države in skrbno preudarjanje o porabi javnih sredstev. Cilji, kakršen je zmanjševanje revščine in socialne izključenosti, v oslABLjenih socialnih politikah pomenijo zgolj politično retoriko.

V tem kontekstu »prizadevanje« pomeni namigovanje na aktivacijo uporabnika, to pa še ne pomeni, da bo cilj dosežen. Takoj ko se pojavijo določene okoliščine, kot je bila na primer ekonomska recesija, se »prizadevanje« zmanjša, saj so nastale okoliščine po eni strani opravičilo, po drugi pa ovira pri doseganju zastavljenih ciljev. To avtorjem političnih dokumentov omogoča, da lahko v besedila zapišejo karkoli, le da je to v skladu s prevladujočimi političnimi gesli in dokler si za nekaj »prizadevajo« in to »skušajo« zagotoviti. S to retoriko se izognejo dokončni uresničitvi nalog, doseganju medlo zastavljenih ciljev in reševanju problematike.

Takšno sprenevedanje lahko najlažje prepoznamo v ukrepih za zmanjševanje revščine. Država oziroma njene politične in kapitalske elite prikazujejo revščino kot družbeni problem, navidezno prevzamejo odgovornost za njeno odpravljanje, cilje pa zavijejo v všečno retoriko (vključevanje izključenih, zmanjševanje neenakosti, dostopnost storitev, aktivacija ipd.), s katero po eni strani upravičijo obstoječe politične programe, po drugi strani pa pozornost preusmerijo na posameznika, ki ga je treba »vključiti«, »aktivirati«, »spodbuditi« ipd. Gre za le en primer političnega leporečenja, ki se kaže v preloženi odgovornosti z makro registra na mezo register institucionalnega delovanja. Posledice pa se kažejo na mikro registru v obliki povečevanja revščine in socialne izključenosti. Politika sprejema ukrepe, ki naj jih izvede praksa socialnega dela (tako vladni kot nevladni sektor) na mezo ravni – na ravni skupnosti, pri tem pa naj zaposleni v socialnem varstvu le »sledijo smernicam«.

V praksi naenkrat krožijo gesla, npr. socialna aktivacija, mediacija, implementacija, ki začnejo nadomeščati temeljne pojme, kot so pravice, solidarnost, sodelovanje ipd. Nemoč, ki jo ob tem doživljajo zaposleni, negotovost zaradi nenehno spreminjajoče se zakonodaje, stalna grožnja reformiranja (npr.

reorganizacija centrov za socialno delo, ideje o drugačnih načinih pridobivanja finančnih sredstev nevladnih organizaciji ipd.) ustvarjajo strah pred izgubo zaposlitve in spodbujajo apatično birokratsko držo zaposlenih, ki se ne drznejo več osebno izpostavljati. Stiska zaposlenih se kot domine prenese na uporabnike, ki pogosto niso seznanjeni z ravnanji politike, občutijo pa jih v obsegu in kakovosti storitev, ki jih prejmejo. Če kdaj, potem zdaj potrebujemo v socialnem delu intenziven dialog vseh, zaposlenih v socialnem varstvu, uporabnikov storitev in raziskovalcev na fakulteti, da bomo lahko ubesedili dogajanje in zmogli vzdržati na načelih družbene pravičnosti in solidarnosti. Potrebujemo besede, koncepte in kritično pisanje, da bi prepoznali družbeni moment, v katerem se je znašlo socialno delo.

Tematska številka je nastala na pobudo zaposlenih iz prakse po zadnjem kongresu socialnega dela, na katerem so opozarjali na stiske tako zaposlenih v socialnem varstvu kot uporabnikov. Seveda so med strokovnjaki tako v praksi kot v znanosti socialnega dela takšni, ki želijo vztrajati pri etičnem odnosu do uporabnikov in uporabnic storitev in iščejo načine humanega reševanja stisk in problemov ljudi. O iskanju alternativnih oblik dela, predvsem alternativam tehnokratsko-birokratskim načinom obravnavanja ljudi, pa tudi ustvarjanja alternativ, ki bi zajezile birokratizacijo dela z ljudmi, lahko beremo v prispevkih, ki jih prinaša tokratna posebna številka socialnega dela.

O takšni izkušnji in pristopih beremo v prvem članku, ki govori o antideoložacijskih programih. V drugem članku avtorici predstavita razvoj metode osebnega načrtovanja, s katero želimo v socialnem delu omogočiti večji vpliv ljudi in krepiti njihovo moč v vsakdanjem življenju. Sledi zanimiv članek o preventivnem delu v skupnosti in podpori stanovanjsko ogroženim družinam, ki ga izvajajo na društvu Kralji ulice. K premisleku nas spodbudi razprava o vplivu skupnostne ekonomije kot alternativne oblike ekonomije v današnjem svetu. Posebno številko pa sklene osebnoizpovedni razmislek avtorice, ki je zaposlena na centru za socialno delo, in govori o razpetosti zaposlenih na centrih, kjer prevladuje le še upravniško administrativna logika.

Prav v času nastajanja številke pa se je končala življenjska pot mnogim od nas znanega Mija Posleka. V številki želimo ohraniti spomin nanj. Prav njegova življenjska zgodba nastavlja zrcalo družbi, v kateri živimo. Ko je človek le številka, nebodigatreba in nekdo, s katerim naj se ukvarja nekdo drug. Brez ljudi, ki so se v zadnjih letih njegovega življenja z osebnim angažiranjem in ustvarjanjem neformalnih priročnih alternativ uprli institucijam in socialni birokraciji, mu ne bi uspelo vsaj zadnjih let preživeti v svobodi. Številka govori o tem, da je vsaka oblika aktivizma, ki se postavlja po robu krivicam in družbeni neenakosti, dobrodošla. Socialno delo je izvorno vedno politično in kakorkoli ravnamo, hote ali nehote delujemo v smeri ustvarjanja vrednot in s tem političnega.

Amra Šabić in Vera Grebenc

Bojan Dekleva

Razvoj in izvajanje »antideložacijskega« programa

»Antideložacijski program«, kot se izvaja v društvu Kralji ulice, je logična posledica večletnega razvoja prakse, konceptov in medinstitucionalnega sodelovanja med društvom in Javnim stanovanjskim skladom Mestne občine Ljubljana. Po eni strani pomeni večjo formalizacijo prejšnje nespecifične nastanitvene podpore, po drugi strani pa vnos manj formalnih socialnodelavskih in socialnopedagoških pristopov v prakso dela z najemniki bivalnih enot in neprofitnih stanovanj v Ljubljani. Opis petih resničnih primerov ponazarja značilnosti tega modela antideložacijskega dela, ki pomeni poudarek na terenskem delu oz. življenjskem prostoru stanovalcev, veliko stopnjo negotovosti pri delu z (velikokrat) zelo ranljivimi najemniki in družinami, polivalentnost ter fleksibilnost podpornega dela. Prispevek analizira različne vloge društva Kralji ulice v specifičnem sodelovanju z Javnim stanovanjskim skladom.

Ključne besede: nastanitev, terensko delo, breždomstvo, izselitve, Javni stanovanjski sklad, Kralji ulice.

Prof. dr. Bojan Dekleva je visokošolski učitelj na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani in zunanji sodelavec društva Kralji ulice. Kontakt: bojan.dekleva@guest.arnes.si.

Development and implementation of an anti-eviction programme

Anti-eviction programme as practiced in the Association Kings of the Street is a logical consequence of many years of developing practices, concepts and inter-institutional cooperation between the Association and the Public Housing Fund of the Municipality of Ljubljana. It brings, on the one hand, a greater formalisation of the previous non-specific housing support, and on the other hand, the introduction of less formal social work and socio-educational approaches in practice work with the tenants of residential units and non-profit housing in Ljubljana. A description of features of this model of anti-eviction work based on five real-life examples illustrates its basic characteristics: the emphasis on outreach work, a high degree of uncertainty when working with (often) very vulnerable tenants and families, and a great degree of versatility and flexibility of the implemented housing support. The article analyzes the different roles of the Association Kings of the Street in specific cooperation with the Public Housing Fund.

Keywords: housing, outreach, homelessness, evictions, Public Housing Fund, Kings of the Streets.

Bojan Dekleva, PhD, is a professor at the Faculty of Education, University of Ljubljana, and outside co-laborator of the Association Kings of the Street. Contact: bojan.dekleva@guest.arnes.si.

Razvoj izhodišč in prakse podpornega nastanitvenega dela

Društvo Kralji ulice je marca 2014 začelo v sodelovanju z Javnim stanovanjskim skladom Mestne občine Ljubljana izvajati program z uradnim imenom »Preprečevanje deložacij in krepitev moči za ohranjanje obstoječih nastanitvenega (antideložacijski program)«, leto pozneje pa smo uspešno pridobili tudi sredstva Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti za izvajanje omenjenega programa. S 1. 1. 2017 se je začelo izvajanje podobnega programa v Mariboru. Ta prispevek opisuje najprej strokovni razvoj, ki je pripomogel k nastanku tega programa, v drugem delu pa njegovo ključno vsebino.

Delovanje društva Kralji ulice je pozimi 2004/2005 napovedal nenavaden dogodek: skupina osmih študentk se je s svojo profesorico odločila, da bo 24 ur preživela na cesti v spoznavanju brezdomnih in njihovega načina življenja. Terenska ekipa je na cesti doživela zelo topel sprejem. To je bila motivacija, da s(m)o junija 2005 sestavili in izdali prvo številko cestnega časopisa *Kralji ulice*. Razprodana je bila v nekaj dneh. Razvoj zasnove *Kraljev ulice* in s tem povezano ustanavljanje društva je dolgoročno povežalo skupino študentov, strokovnih delavcev in brezdomnih. Od brezdomnih jih je nekaj še zdaj aktivnih pri ustvarjanju časopisa, podobno število pa jih je vmes umrlo.

V letih 2006 in 2007 smo doživljali zelo naklonjene odzive, predvsem mestnih oblasti¹. Te so najprej podprle izdajo prve številke časopisa, pozneje dale društvu v uporabo prostor po neprofitni ceni in naročile izdelavo prve obsežnejše raziskovalne naloge o brezdomstvu v Sloveniji (gl. Dekleva in Razpotnik, 2007; Razpotnik in Dekleva, 2007). Ti dve leti sta pomenili čas vzpostavitve rednega izdajanja časopisa, razvoj mreže njegovih avtorjev in avtoric, prodajalcev in prodajalk, vzpostavitev dnevnega in distribucijskega centra ter kadrovske konsolidacije oz. profesionalizacije vseh teh dejavnosti.

V teh letih smo tudi že vzpostavili stik z evropsko organizacijo FEANTSA in njeno tipologijo brezdomstva ETOS (Edgar in Meert, 2005), ki jo kot bolj ali manj sprejet konceptualni in delno tudi administrativni okvir upoštevajo številne evropske organizacije, ki se ukvarjajo s praktičnim ali raziskovalnim delom, pa tudi države, predvsem tiste, ki so začele razvijati nacionalne politike na področju brezdomstva. Po vzpostavitvi našega društva nam je postajalo jasno, da sta ključni problem brezdomstva oz. ključ do njegovega zmanjševanja – pomanjkanje dostopa do stanovanj oz. olajševanja dostopa do njih.

Že zelo zgodaj v razvoju društva se je začelo terensko delo. Najprej ga nismo tako imenovali, čeprav smo svojim članom in uporabnikom² postopno začeli zagotavljati vedno več podpore – tudi na terenu. Del te podpore se je nanašal na iskanje nastanitvenih možnosti, na dogovarjanje s stanodajalci in na podporo v kriznih situacijah, ki so pomenile tveganje za izgubo namestitve. Vendar pa so bile te (predvsem) terenske podpirne dejavnosti takrat manj sistematične in bolj naključne (npr. odvisne od tega, ali je uporabnik prišel po pomoč; ali je strokovni delavki ostalo po delu v dnevnem centru kaj časa). Tega smo se začeli zavedati menda šele potem, ko smo se nastanitvene podpore lotili bolj sistematično. Takšno podporo, ki se je razvila precej spontano in nesistematično, smo poimenovali »nespecifična nastanitvena podpora« in njeno vsebino posebej evalvirali (Dekleva in Razpotnik, 2009). Med najpogostejšimi oblikami takšne dejavnosti podpore smo našli (prav tam): družabništvo, konkretno pomoč pri iskanju nastanitve ter pomoč pri sestavljanju in pošiljanju prošenj, dopisov in vlog.

¹ Večinoma pozitivni so bili tudi odzivi medijev in javnosti, dejavnost pa je takoj podprlo tudi resorno ministrstvo.

² V prispevku so izrazi uporabnik, stanovalec, najemnik in podobni večinoma v moški obliki, delavka, prostovoljka in podobni pa so zapisani večinoma v ženski obliki. Ne glede na to pa se vsi ti in podobni izrazi praviloma nanašajo na vse osebe s temi statusi, ne glede na njihov spol.

Ob vse večjem zavedanju o ključnem pomenu olajševanja dostopa do nastanitev smo leta 2008 začeli izvajati program »Razvijanje praktičnega modela in politike nastanitvene podpore (angl. *resettlement*) brezdomnim ljudem v Sloveniji« (s sofinanciranjem Norveškega finančnega mehanizma). Projekt je obsegal spoznavanje norveškega modela in tamkajšnjih dobrih praks (Kozar in Jurančič Šribar, 2008), nato pa razvoj slovenskega modela in njegovo implementacijo. Kuljanac (2009) je namen projekta opisal kot:

[...] vzpostavljanje novih nastanitvenih možnosti – strokovno podprtih stanovanj ter pripravo ljudi za prehod iz stanja, ko posameznik nima strehe nad glavo, v samostojno bivanje. Društvo na prostem stanovanjskem trgu najame stanovanje, v katerem določeno obdobje bivajo osebe, ki so dolgotrajno brez doma oz. ustrezne namestitve. Namen bivanja v podprtem stanovanju je, da si uporabniki v tem obdobju, z ustrezno strokovno podporo urejajo in izboljšajo pogoje svojega življenja, v večji meri dosegajo cilje, ki si jih sami zastavijo, ter da se po tem obdobju v čim večji meri bivalno osamosvojijo oz. bolj kakovostno obvladujejo svoje življenje.

Avgusta 2008 so bili v novo pridobljena stanovanja naseljeni novi stanovalci in konec leta 2008 je društvo strokovno podpiralo že 14 stanovalcev v petih stanovanjih (prav tam). Takšno nastanitveno podporo smo (interno) poimenovali »specifična nastanitvena podpora«.

Ta projekt je postal (med vsemi projekti Kraljev ulice) najbolj strukturiran, in to v treh pomenih:

1. ciljan je na povsem jasno določene uporabnike, ki v program lahko vstopijo po razmeroma zahtevnih vstopnih postopkih;
2. za vsakega uporabnika so določene njegove ključne delavke,
3. razmeroma dobro so opredeljeni postopki in oblike dejavnosti, ki pomenijo delo z uporabniki in njihovo strokovno spremljanje (Dekleva in Razpotnik, 2009).

Program je vključeval sestavljanje individualnih življenjskih načrtov, nato pa izvajanje nastanitvene podpore, ki je po svoji naravi fleksibilna in »plavajoča« (se potrebam uporabnikov prilagaja tako po času, obsegu in vsebini), vendar pa načelno obsega (Dekleva in Razpotnik, 2010):

Redna tedenska srečanja vseh stanovalcev s strokovnima delavcema, odgovornima za stanovanje.

Redne stike med posameznim uporabnikom in njegovim ključnim delavcem, pri tem pa je osnovna pozornost namenjena doseganju ciljev iz posameznikovega individualnega načrta.

Krizne intervencije, ki vključujejo 24-urno dostopnost obeh strokovnih delavcev v kriznih situacijah, ki bodo okvirno vnaprej opredeljene v pravilih stanovanja.

Občasne obiske strokovnih delavcev v stanovanju, predvsem v zvezi z urejanjem kakih (nekriznih) zadev, ki so pač potrebni v zvezi s stanovanji in bivanjem v njih.

Po prvem letu izvajanja programa smo izvedli evalvacijo, usmerjeno predvsem na cilje, ki so si jih stanovalci določili v svojih individualnih življenjskih načrtih, in na njihovo uresničevanje (prav tam). Devet v analizo vključenih sta-

novalcev si je določilo skupaj 115 ciljev, med katerimi so bili trije najpogostejši: 1. urejanje statusa in dokumentov; 2. biti uspešen v programu nastanitvene podpore; 3. najti zaposlitev. Evalvacija je pokazala, da so bili stanovalci razmeroma uspešni v doseganju prvega in drugega cilja, precej neuspešni pa pri tretjem.

Drug način analize je pokazal, da so stanovalci glede na možnosti nastanitvenega osamosvajanja (to je vključevalo stopnjo doseganja svojih lastnih ciljev) po oceni svojih ključnih delavcev v večini (7 od 9 stanovalcev) nekoliko ali očitno napredovali, 2 od 9 sta ostala na istem, nihče pa ni nazadoval. Glede na relativen neuspeh cilja »najti zaposlitev« smo strokovni delavci po tej evalvaciji spoznali, da je bilo eno od temeljnih načel programa, namreč to, da je program prehodni in začasen (omogočal naj bi namreč le 18-mesečno bivanje v stanovanju društva), zastavljeno preveč ambiciozno, in – iz današnjega pogleda, z zavedanjem o takrat prihajajoči ekonomski krizi in povečevanju nezaposlenosti – precej nerealno.

Zato smo kot posledico te evalvacije uvedli možnost druge faze programa, ki je pomenila možnost dodatnega leta vključenost v program, preden naj bi se uporabnik nastanitveno osamosvojil. Še pozneje pa smo programu dodali še možnost trajne vključenosti v program, ki se je nanašala na starejše in bolj uporabnike, pri katerih je bilo jasno, da se ne bodo mogli zaposliti ali najti drugih virov prihodka.

Načelna prehodnost programa (ki smo jo tako zastavili predvsem zaradi velikega nesorazmerja med številom brezdomnih in razpoložljivih kapacitet v naših stanovanjih) je tudi značilnost, ki naš program razlikuje od ideala iz izvirnega koncepta »Najprej stanovanje!«, ki smo si ga vendarle izbrali za osnovno vodilo in celo geslo (gl. publikacijo *Najprej stanovanje!*, Kozar, 2008).

Delovanje programa nastanitvene podpore smo znova evalvirali leta 2012, torej po polnih štirih letih od začetka delovanja programa, ko se je število oseb, ki so v tem obdobju stanovali v podprtih stanovanjih, povzpelo na 40 (Dekleva, Kozar in Razpotnik, 2012). Evalvacija je dala kompleksne rezultate. Pozitivna ugotovitev je bila, da so se v situaciji in življenju 75 % stanovalcev pokazale večje ali manjše izboljšave, negativna pa, da je bilo kar 25 % od teh 40 oseb iz programa izključenih, največkrat zaradi neplačevanja stroškov proti koncu obdobja bivanja v podprtih stanovanjih, ko se je višina stroškov že približala višini najema na prostem trgu (kamor naj bi po odhodu iz programa prešli). Po odhodu iz programa jih je le 6 odšlo na cesto ali v druge oblike ne-varne ali ne-stabilne namestitve, nastanitvena situacija preostalih pa se je izboljšala.

Ključna ugotovitev te evalvacije je bila potrditev že prej oblikovanega spoznanja, da marsikdo iz obravnavane populacije ne bo zmožni stroškov tržne najemnine in da je treba temu (finančnemu) vprašanju nameniti še več pozornosti. Dodatna ugotovitev, ki je napovedovala še pospešen razvoj v prihodnjih letih je bila, da se vedno očitneje pojavlja problematika brezdomnih družin. Hkrati se nam je izkristaliziralo spoznanje, da obstaja tudi skupina brezdomnih z izjemno povečanimi potrebami po podpori, pogosto z zelo dezorganiziranim in kaotičnim načinom življenja ter težavami z duševnim zdravjem, za katere bi potrebovali pristop nastanitve s še nižjim pragom, kot smo ga uveljavili v našem programu.

V opisanih letih se je začelo naše sodelovanje z Javnim stanovanjskim skladom Mestne občine Ljubljana poglobljati, prav tako tudi medsebojno razumevanje in zaupanje. Pojavile so se možnosti, da društvo od Javnega stanovanjskega sklada najema posamezne stanovanjske enote in se s tem izogne dragemu tržnemu najemu. Hkrati smo uvideli možnost, da bi lahko strokovni delavci društva zagotavljali nastanitveno podporo (prej brezdomnim) najemnikom bivalnih enot in tudi neprofitnih stanovanj, s čimer bi oddajanje bivalnih enot ljudem z izkušnjo brezdomstva postalo varnejše in sprejemljivejše – namreč s stališča tveganja, da bi najemniki zaradi različnih krivdnih razlogov svojo nastanitev izgubili (oz. bili deložirani). V zvezi s tem se je pokazala kot zelo relevantna naša ugotovitev iz leta 2008 (ki se je sicer nanašala na tržne najeme) (Dekleva in Razpotnik, 2009):

V veliki večini primerov take nastanitve ostajajo ogrožene z mnogo tveganji, nestabilne in podvržene zelo verjetnim prekinitvam. Za njihovo ohranjanje je velikokrat potrebno veliko podpore in urejanja mnogo težav, ki so se med uporabnikovim življenjem nakopičile, povezale in kompleksno prepletle.

Ter (prav tam):

Šele v letu 2007 in posebej leta 2008 so se delavke *Kraljev ulice* začele jasneje zavedati:

- kako smiselno je delo z uporabniki, ki so že nekje nastanjeni,
- kako veliko podpore mnogo od njih potrebuje za ohranjanje varne namestitve in
- da je nudenje podpore brezdomnim, ki so si našli (začasno in negotovo) namestitev, zelo pomemben fokus dela na področju brezdomstva.

V letih 2012 in 2013 je potekal projekt *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*, pri katerem sta kot partnerja sodelovala Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana in Kralji ulice (s sofinanciranjem švicarskega finančnega prispevka). Dejavnosti projekta so potekale večinoma po »modelu A« in »modelu B«; prvi je pomenil »podporno nastanitveno delo s stanovalci v stanovanjih Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana, ki jih najema društvo in vanje naseljuje stanovalce« (oz. jih vključuje v svoj program podpore), drugi pa »podporno nastanitveno delo v stanovanjih, ki jih od Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana najemajo neposredno stanovalci« (Dekleva, 2013). Dodatno obliko dela je pomenilo preventivno delo »... v skupnem prostoru v hiši na robu mesta« (Debenjak, Košan in Prosen, 2013).

V okviru modela A smo omogočili nastanitev v dveh stanovanjih in eni hiši. Vanje se je vselilo 10 oseb iz posebnih ranljivih skupin, in sicer tri brezdomne družine z novorojenčki, dve brezdomni ženski in brezdomni uporabnik z dolgo zgodovino psihiatričnih hospitalizacij (Cerar, Kozar in Dekleva, 2013). V okviru modela B pa je bilo vključenih 22 uporabnikov, od katerih so bili nekateri taki, ki so bili (največkrat zaradi neustrezne rabe prostorov ali neplačevanja stroškov) ogroženi v pomenu izgube nastanitve, in jih je zato Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana napolnil k nam po dodatno nastanitveno podporo, z nekaterimi pa smo bili v društvu že dolgo v stikih in

smo vedeli, da potrebujejo za ohranitev nastanitve več podpore. Spremljanje je pokazalo več ugotovitev (Strelec, Kozar, Dekleva, 2013):

[...] so bili najpogostejši vzroki za povečanje ogroženosti nastanitve tisti, ki smo jih poimenovali »osebna problematika«, »splošna materialna stiska« ter »pomanjkanje informacij za urejanje in izboljšanje socialnega in materialnega položaja« [...];

[...] so bile med vrstami in vsebinami podpor in pomoči, ki smo jih ponudili uporabnikom [...] najbolj iskane informacije o pomoči (kje in kdo jim lahko še pomaga) [...] pomoč pri opremljanju stanovanja [...] ter pomoč pri selitvi. Te tri oblike pomoči so bile tiste, ki so omogočale vzpostavitev stika in zaupanja in vzdrževanje odnosa, ki je bil potreben za nudenje drugih oblik pomoči;

da smo v času enega leta izvedli povprečno po 8,8 različnih vrst stikov z vsakim uporabnikom;

da je več kot polovici uporabnikov zadostovala manj intenzivna podpora, ki je bila glede na potrebe uporabnikov stalna ali pa le občasna.

Projekt je potrdil (prav tam), da:

pri uporabnikih bivalnih enot obstajajo potrebe po nastanitveni podpori;

je mogoče v bivalne enote nastaniti tudi uporabnike, ki jih spremljajo nekatere ogrožajoče značilnosti (predvsem večja ranljivost in povečane potrebe po podpori), če jim zraven nudimo intenzivno nastanitveno podporo;

je možno razviti in izvajati fleksibilno, celovito, v življenjsko polje uporabnika usmerjeno podporno delo z značilnostmi kriznega delovanja;

je mogoče razviti in uresničiti nov model bolj intenzivnega in partnerskega sodelovalnega dela med mestnim stanovanjskim skladom in nevladno organizacijo.

Na podlagi opisanih razvojnih korakov poteka od leta 2014 izvajanje programa »Preprečevanje deložacij in krepitev moči za ohranjanje obstoječih nastanitev (antideložacijski program)«, ki ga naroča Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana in ki ga je leta 2015 prvič sofinanciralo tudi Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Izvajanje programa in njegove vsebine podrobneje opisujemo v drugem delu tega prispevka.

Vsebine antideložacijskega programa³

Pred začetkom antideložacijskega programa smo prepoznali Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana kot subjekt, katerega cilji delovanja, razumevanje problematike brezdomstva in strokovnost so v zelo veliki meri podobni ali skladni s cilji in razumevanji društva Kralji ulice v delu na področju brezdomstva. Na podlagi pogovorov sklepamo, da je Javni stanovanjski sklad prepoznal Kralje ulice kot strokovno organizacijo, ki se v največji meri (v primerjavi z drugimi strokovnimi organizacijami) ukvarja s terenskim psiho-

³ Zahvaljujem se kolegicama Maji Kozar za pomoč pri zbiranju podatkov o antideložacijskem programu, Hani Košan pa za več pomembnih komentarjev k napisanemu in predlogov za dodatne vsebine članka.

socialnim podpornim delom na področju ohranjanja nastanitev. Po uspešnem partnerstvu v že omenjenem projektu *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene* je bil tako »naravni« rezultat dogovor za nadaljevanje takega dela v formalnem sodelovanju med Javnim stanovanjskim skladom Mestne občine Ljubljana in Kralji ulice, opredeljenem v posebni pogodbi, ki opredeljuje tudi naročnikovo financiranje, se pravi od Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana. V tej pogodbi naročnik izhaja iz prepričanj/namenov, da se bodo s preventivnim (antideložacijskim) delom:

- zmanjšali *stroški vzdrževanja stanovanj zaradi njihove ustrežnejše uporabe;*
- zmanjšali *stroški pravnih in izvršilnih postopkov zaradi uveljavljanja krivdnih razlogov za odpoved najemnega razmerja;*
- preprečevala *škoda zaradi boljšega gospodarjenja s stanovanji* (pri čemer naj bi preventivno delo stalo manj kot odprava škode);
- *preprečevale deložacije* (in s tem spet zmanjševali stroški, ki bi nastajali z urejanem stanovanj, iz katerih bi bili najemniki deložirani).

V teh alineah je moč prepoznati finančni/stroškovni vidik/interes naročnika, vendar tudi njegovo prepričanje, da je preprečevanje deložacij lahko uspešnejše od saniranja njihovih posledic in da se je torej deložacijam smiselno izogibati.

Društvo Kralji ulice pa je – v vlogi izvajalca – v svoji ponudbi, ki je sestavni del pogodbe, navedlo še te cilje programa:

- Omogočiti ohranitev varne in dostojne nastanitve (bivalne enote ali neprofitnega stanovanja) socialno izključenim osebam.
- Razvijati nove in raznovrstne oblike pomoči za socialno izključene, ki bodo pomenile korak naprej na kontinuumu ponudbe zanje.
- Omogočiti celostno strokovno podporo socialno izključenim.
- Ustvariti razmere za varno bivalno skupnost, ki bo pomenila oporo za vzdržno nastanitev.
- Olajšati vključevanje socialno izključenih ljudi v socialni, ekonomski in zdravstveni sistem ter širše družbeno življenje.
- Preprečevanje brezdomstva (povečanje kakovosti bivanja, podpora pri ohranitvi obstoječe nastanitve).
- Povečevanje socialne kohezivnosti in solidarnosti.
- Ozaveščanje in odpiranje širše diskusije o preventivnih programih stanovanjske izključenosti v Sloveniji.

Program izhaja iz načela, da je stanovanje osnovna in neodtujljiva pravica vsakega posameznika. Osnovni namen programa je, da uporabniki obdržijo varno (in večkrat tudi cenovno dostopno) nastanitev, ki jim jo zagotavlja predvsem Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana, pogosto v situacijah, ko jim grozi izguba stanovanja. Z angažiranjem celostne in individualizirane strokovne podpore uporabnikom program omogoča, da obdržijo primerno in varno nastanitev, s tem pa preprečujemo brezdomstvo, ki je pogosto prav posledica vse številčnejših deložacij v zadnjih letih.

Konkretnije opredeljene oblike podpore v pogodbi in ponudbi so bile:

- pomoč pri vselitvi oziroma preselitvi;
- pomoč pri opremljanju in vzdrževanju stanovanj (manjša hišniška opravila);
- opozarjanje na redno plačevanje položnic, opozarjanje na možnost subvencionirane najemnine, razvijanje kompetenc za upravljanje z osebnimi financami ter razvijanje s tem povezanih podpornih strategij;
- pomoč pri uveljavljanju pravic do denarne socialne pomoči;
- razvijanje kompetenc za primerno vzdrževanje stanovanja/bivalne enote in skupnih prostorov;
- opozarjanje na spoštovanje hišnega reda;
- posredovanje v konfliktih med sosedi, v konfliktih zaradi souporabe kuhinje, sanitarij in skupnih prostorov;
- fizična pomoč pri odstranjevanju nakopičenih predmetov v stanovanju/bivalni enoti in okolici;
- razvijanje motivacije za osebno urejenost;
- materialna pomoč v obliki pohištva, obleke, otroških igrač, šolskih potrebščin;
- spremstvo na različne institucije, razvijanje komunikacijskih spretnosti;
- razreševanje konfliktnih situacij v družini in v odnosih s tretjimi osebami;
- medinstitucionalno mreženje v zvezi s posameznimi primeri;
- informiranje najemnikov o možnostih za urejanje in izboljšanje socialnega in materialnega položaja.

Dodatni dve vsebini projekta pa sta bili še izvajanje supervizije za zaposlene pri naročniku in izvajanje preventivnega skupnostnega dela v skupnostnih prostorih na dveh mestnih lokacijah, kjer je večja koncentracija bivalnih enot in neprofitnih stanovanj.

V nadaljevanju opisujemo antideložacijsko delo v kriznih situacijah s posameznimi najemniki, ki pomeni ključni del programa.

Od vsega začetka izvajanja antideložacijskega programa organiziramo redno srečevanje delavk Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana in Kraljev ulice. To srečevanje je bilo včasih pogostejše, včasih redkejše, včasih namenjeno predvsem skupnemu izobraževanju in izmenjevanju informacij, danes pa predvsem odločanju o posameznih primerih najemnikov in informiranju o delu z njimi. Takšna srečanja se dogajajo povprečno na dva meseca.

Na srečanjih delavke obeh organizacij izmenjajo informacije o poteku dela s posameznimi primeri in delno tudi oblikujejo stališča o tem, kako pristopiti k njim. Ključno dogajanje pa je odločanje o tem, s katerimi najemniki naj se delo začne in s katerimi konča. Delavke Javnega stanovanjskega sklada se odločijo, kateri »primer« bodo predale v obravnavo delavkam Kraljev ulice in jim potem posredujejo potrebne podatke o razlogih za začetek te »antideložacijske« obravnave. Ti so praviloma povezani s kršitvami najemne pogodbe, ki so večinoma treh vrst: ali gre za neplačevanje stroškov najema in uporabe stanovanja ter s tem povezanim nastajanjem in večanjem dolga, ali za neustrezno in škodljivo rabo stanovanja ali pa za konflikte in pritožbe s strani drugih stanovalcev hiše. Delavke Javnega stanovanjskega sklada pri svojem

odločanju o »predaji primerov« domnevno upoštevajo tudi višino dolga (da ni prevelika ali premajhna) in oceno, ali so bila druga sredstva, ki so skladu na voljo (razen postopka deložacije), že uporabljena. V redkejših primerih delavke stanovanjskega sklada primere in podatke o najemnikih »predajo« tudi po telefonu ali elektronski pošti.

Nato se vzpostavi stik z najemniki. To se zgodi redkeje tako, da se delavke Kraljev ulice kar na terenu oglasijo pri najemniku ali pa da najemnika obiščeta delavka Kraljev ulice in delavka Javnega stanovanjskega sklada skupaj, pogosteje pa tako, da Javni stanovanjski sklad vabi najemnike v prostore sklada in jim tam predstavi delavke Kraljev ulice in jih obvesti, da obstajajo krivdni razlogi, zaradi katerih bi se lahko najemna pogodba odpovedala, da pa imajo možnost, da s sodelovanjem s Kralji ulice, ki jim bo zagotovila podporo, ti krivdni razlogi odpravijo. Ta sestanek in srečanje ima lahko tudi tako obliko, da se od najemnikov »zahteva« (oz. se jim ponudi), da podpišejo poseben tristranski dogovor, s katerim se zavežejo za sodelovanje z delavkami Kraljev ulice v antideložacijskem programu. Tako dobijo priložnost, da se jim NE izda odpoved najemnega razmerja, da se jih NE deložira, da NE bo vložena tožba ali izvršba.

Ponudba podpornega odnosa ali dejavnosti pomoči je torej vedno dana v kontekstu grožnje oziroma v diskurzu krivde in kazni (kot vnaprej pogodbeno določene posledice kršitve pravil). Končni namen tega je vendarle, da se deložacija ne bo zgodila, ker bodo v doglednem času krivdni razlogi odpravljeni.

Na skupnih srečanjih nato delavke Kraljev ulice poročajo o svojem delu z najemniki. Čas za obravnavo posameznih primerov je načelno odmerjen na šest mesecev, in to obdobje je tudi zapisano v dogovoru o sodelovanju⁴. Po poročanju o obravnavi primerov (in praviloma po šestih mesecih dela) se delavke Javnega stanovanjskega sklada odločajo, ali so bili (dovolj) izpolnjeni cilji odprave krivdnih razlogov (in kakšne so možnosti nadaljnjega napredka v tej smeri) in ali se torej »splača« s primeri ukvarjati še naprej. Če je odločitev negativna, se najemnika izbriše s seznama primerov, s katerimi delajo delavke Kraljev ulice v okviru pogodbe o antideložacijskem programu z Javnim stanovanjskim skladom Mestne občine Ljubljana. Funkcija tega brisanja je ta, da se sprostijo kapacitete za sprejem v obravnavo novih primerov, pač v okviru dogovorjenega obsega financiranja.

Včasih delavke Kraljev ulice začnejo v okviru lastne »nespecifične nastanitvene podpore« (gl. zgoraj) zagotavljati nastanitveno podporo komu, za katerega se pokaže, da je najemnik bivalne enote ali neprofitnega stanovanja Javnega stanovanjskega sklada. V takih primerih lahko predlagajo Javnemu stanovanjskemu skladu, da tudi te najemnike uvrsti na – v prejšnjem odstavku omenjen – »seznam primerov«. To se potem lahko zgodi ali pa tudi ne.

Po sprejetju primera delavke Kraljev ulice gredo na teren, praviloma v paru, in poskušajo vzpostaviti stik z najemnikom in njegovimi sostanovalci ali družino. Čeprav izhajajo iz »konteksta grožnje« in čeprav jih najemniki sprva velikokrat doživljajo kot neželjeno obliko mehke prisile ali podaljšane

⁴ Omenjena načelna omejitev na šest mesecev antideložacijskega dela pa nikakor ni absolutna. V resnici so najemniki/družine, s katerimi antideložacijsko delo poteka že več kot dve leti.

roke nekoga (predvsem Javnega stanovanjskega sklada), je prvi namen v delu z najemniki vzpostaviti stik in zaupanje in nato dober delovni odnos, ki bo omogočal komunikacijo, določanje ciljev in delovanje za doseganje teh ciljev. Pogosto se po prvih stikih, ko sta na terenu dve delavki, pri zagotavljanju podpore specifičnemu najemniku angažira predvsem ena. Niso pa redki tudi primeri, posebej v delu z družinami, da se s posameznimi člani družine srečuje tudi več oseb, tudi prostovoljke, podobno pa velja za izvajanje selitev.

Z delom v okviru antideložacijskega programa se ukvarja pet redno zaposlenih strokovnih delavk (vendar le v delu svojega delovnega časa), ena pripravnica in več prostovoljnih sodelavk. Občasno, predvsem v primeru selitev, pa še dodatni javni delavci in prostovoljne sodelavke. Delo poteka v največji meri v obliki terenskega dela, torej na lokacijah, kjer ljudje živijo, in ob najrazličnejšem času. Antideložacijsko delo obsega tudi redno tedensko intervizijsko delo, ločeno supervizijo za delavke naročnika in izvajalca ter letno interno evalviranje. Leta 2015 smo tako sodelovali z 98 različnimi stanovalci 48 stanovanj, od katerih je bilo 22 samskih stanovanj in 26 stanovanj družin z 2–9 člani. Leta 2016 pa s 110 različnimi stanovalci 48 stanovanj, od katerih je bilo 23 samskih stanovanj in 25 stanovanj družin z 2–9 člani. Ti podatki ne vključujejo števila stanovanj in stanovalcev, s katerimi smo se srečali v okviru preventivnega skupnostnega dela v skupnostnih prostorih in pozneje z njimi intenzivneje sodelovali.

Primeri so zelo različni. Prav tako tudi naša uspešnost v vzpostavljanju stikov in razvoju delovnega odnosa ter v doseganju ciljev odprave krivdnih razlogov. Za ilustracijo načina in okoliščin našega dela v nadaljevanju prikazujemo pet opisov primerov, izpod peresa štirih različnih strokovnih delavk⁵. Primeri niso bili izbrani po kakem sistematičnem ključu, ampak so preprosto nastali po pozivu delavkam, naj izberejo in opišejo kak svoj primer, ki bo koristen za ilustracijo antideložacijskega dela. Opise primerov spremljajo kratki komentarji, ki usmerjajo pozornost na zanimive vidike takega dela. Podrobnosti primerov so bile zaradi zaščite osebnih podatkov anonimizirane.

Primer 1

Napoteni smo bili k reševanju primera dveh sorodnikov A in B, od katerih je A nosilec najemne pogodbe in zato najbolj odgovoren za dogajanje v stanovanju, torej tudi za dejanja sostanovalca B. Razlog naše napotitve je bila neustrezna raba stanovanja, ne pa neplačevanje najemnine ali obratovalnih stroškov. To je tudi pogostejši razlog, zaradi katerega stanovalcem grozi deložacija. V tem stanovanju pa je plačevanje stroškov teklo povsem brez zamud.

V stanovanju je bivala tudi oseba C, partnerka od A. Njeno bivanje v bloku je bilo ilegalno, saj ni bila zapisana v pogodbi o najemu. To je bil dodaten razlog, zaradi katerega naj bi se naš antideložacijski tim posvetil njihovemu primeru. Poleg tega so bili A, B in C pri drugih stanovalcih bloka kot bivalna skupnost zelo nepriljubljeni, upravniku in Javnemu stanovanjskemu skladu

⁵ Za opis primerov se zahvaljujem kolegicam Moniki Cerar, Tanji Vuzem, Niki Verdnic in Barbari Rakun.

so omenjali takšne razloge: vrtenje glasne glasbe ves dan in pozno v noč, B-ja so stigmatizirali kot »džankija«, A je kot lastnik več mačkov z občasnimi mladički in občasnim smradom iz stanovanja motil druge, A naj bi nabiral stvari kot »hrček« in uporabljal eno od sob v stanovanju samo za nabiranje in shranjevanje starih stvari, C pa naj bi se kot ilegalna prebivalka tega stanovanja izognila plačevanju stroškov in jih s tem prevalila na druge stanovalce v bloku.

Po informacijah, ki smo jih pridobili, naj bi bila A in B preseljena v sedanje stanovanje po prekinitvi najemne pogodbe za prejšnje stanovanje na drugem koncu Ljubljane. Javni stanovanjski sklad se je odločil, da bo na prejšnji lokaciji nekaj gradil in zato A-ja in B-ja (po smrti njunih sorodnikov, ki so bili verjetno nosilci pravice bivanja tam) izselil oziroma preselil. A in B se s selitvijo nista strinjala in takrat se je začel konflikt med njima in Javnim stanovanjskim skladom. Med selitvijo so jima ponudili dve manjši samostojni stanovanji, a tega zaradi nam neznanih razlogov nista sprejela.

A je videl v Javnem stanovanjskem skladu samo velikega sovražnika, ki je vedno na strani vseh drugih prebivalcev bloka, ki njih ne sprejemajo. Oziroma kot nekoga, ki jim želi samo škodovati. Nas, delavke antideložacijskega tima, pa je sprva »popredalčkal« kot desno roko stanovanjskega sklada in zato ni sprejemal sodelovanja z nami.

B je dolgoletni uporabnik prepovedanih drog. Sobo je uporabljal, kot bi uporabljal »bazo« (to je slengovski izraz za kak zapuščen prostor v mestu, ki ga zasedejo in občasno uporabljajo brezdomni ali uporabniki drog, in se v njem kopičijo smeti in odpadki). Javni stanovanjski sklad je to opredelil kot neprimer-no uporabo bivalnega prostora in pozval nas iz antideložacijskega programa, da pristopimo k stanovalcem in to uredimo. B nas ni »spustil blizu«, ob prvem (napovedanem) obisku doma ga namerno ni bilo doma, stekel je samo precej nekonstruktiven pogovor z A. Nekako nam je pozneje po več poskusih uspelo »uloviti njegov svetel trenutek«, Javni stanovanjski sklad ga je pozval na sestanek k njim, na katerega se je celo odzval. Na tem sestanku je bil dobro razpoložen in oba sorodnika sta podpisala dogovor o sodelovanju z nami.

Za tem nas je B, glede na dogovor na sestanku, tudi spustil v svoj bivalni prostor. V vsem tem času naših poskusov vzpostaviti stik z njim (ogromno terenskih poskusov, iskanje na lokacijah, kjer se je po navadi zadrževal, obiski na domu itd.) je očitno zaznal, da je težava resna in da se lahko oba z A najdeta na cesti. Sam od sebe se je zorganiziral, pospravil sobo, da je bila ob našem prvem obisku presenetljivo urejena. Za Javni stanovanjski sklad je bil s tem rešen problem ustrezne uporabe stanovanja, nam pa se je naknadno pokazalo, da je pri B-ju treba urediti še veliko kompleksnih težav, a nas žal po tem ni več »spustil zraven« oziroma se je sčasoma naše sodelovanje z njim sklenilo.

Eni izmed naši korakov približevanja so bili tudi poskusi obiskov na domu. Pred nekim takim poskusom obiska sva stanovalce klicala po telefonu, a se niso odzivali na klice. Tako sva se odločili, da greva na obisk brez predhodne najave. Po razmisleku, kakšen bi bil najuspešnejši način vzpostavitve stika, sva se na poti v stanovanje ustavili v trgovini, nabavili hrano za mačke, ki jih je imel najemnik A zelo rad, ob tem pa sva – ker je bil tisti dan ravno dan žena – na blagajni prejeli še brezplačni vrtnici. Na poti do stanovanja sva se spomnili, da lahko z

vrtnicama obdariva tudi C, partnerko A-ja, in morda tako najdeva pot do njih. Seveda nama tisti dan niso odprli, čeprav sva jasno slišala, da so doma. Darilca sva pustili pred vrati in dodali sporočilce, da sva jih želeli obiskati in jima hkrati s podarjenimi malenkostmi polepšati dan. Še isti dan popoldne sem (prvič!) prejela klic od A-jeve partnerke C in lahko sva se dogovorili za srečanje.

Naše naslednje srečanje je potekalo že precej praktično, prilagajali smo se takratnim potrebam A-ja in C, iskanju posode po second hand shopih, pomagali smo jima najti stare omare, ki sta jih potrebovala. Podobni sta bili naši naslednji srečanja, za tem pa sta me začela klicati že sama, začeli smo se srečevati tudi v prostorih našega društva in tako postopno začeli reševati tudi tiste manj prijetne, birokratsko obarvane reči.

V času dogodkov sta se A in C razšla, z njo več nimamo stikov, z A-jem pa jih še imamo po potrebi.

Primer 1 kaže, da po vstopu na teren oz. v življenjsko polje najemnikov najdemo kompleksne in velikokrat nepredvidene socialne situacije. Druga značilnost takega dela je, da vedno pridemo v »zgodbo s predzgodovino«, pogosto predzgodovino konfliktnih odnosov, zamer in sovražnega odnosa najemnikov do stanovanjskega sklada ali drugih formalnih organizacij. Za vzpostavljanje kolikor toliko dobrih delovnih odnosov je v takem kontekstu potrebnih veliko fleksibilnosti, prilagajanja okoliščinam in tudi sreče (ki jo imajo pogumne in iniciativne delavke).

Primer 2

V obravnavo smo dobili primer gospe D v zvezi z njenimi dolgovi in nerednim plačevanjem stanovanjskih stroškov. Gospe je Javni stanovanjski sklad zaradi neplačevanja odpovedal najemno pogodbo, se pravi, da živi v stanovanju brez veljavne pogodbe s statusom »uporabnice«, zato nima možnosti za uveljavljanje subvencije za najemnino stanovanja. Javni stanovanjski sklad se je odločil, da še ne bo vložil tožbe proti gospe D, ker ji bo dal možnost, da s sodelovanjem v antideložacijskem programu sanira svoje dolgove in začne stroške redno plačevati. Razumeli smo, da je glavni cilj našega sodelovanja saniranje dolgov in vzpostavitev razmer, v katerih bi gospa D spet pridobila/ podpisala najemno pogodbo.

Z gospo sva vzpostavili dober delovni odnos. Vedno me prijazno sprejme. Najprej malo poklepetava, kako je ona, kako je sin, kaj se ji kaj dogaja. Potem pa preideva na zadeve, ki jih trenutno urejamo. Večkrat mi pove, da je zelo vesela, da jima pomagam, da jo spodbujam, naj se premakne z mrtve točke. Všeč ji je predvsem to, da pridem do nje in si vzamem čas samo zanjo. Včasih me pokliče samo za kak nasvet ali da mi potarna o kakšni novi izvršbi, včasih pa tudi, da se ji je zgodilo kaj lepega.

Da bi dosegli zastavljene cilje sem/ sva med drugim opravili (med drugim):

- Vzpostavili stik s centrom za socialno delo glede izrednih denarnih podpor, ki so bile namenjene pokrivanju dolgov in izvedene kot neposredna nakazila upnikom;

- Šli sva k županu na njegov »dan odprtih vrat« s prošnjo, da bi pomagal v zvezi z odpisom dolga gospe D. Župan je obljubil svoj pozitivni angažma pri iskanju rešitve za odpis polovice njenega dolga s pogojem, da prej sama odplača polovico dolga. To se je tudi zgodilo in odpisali si ji okoli 1500 € dolga.
- Sestavili in odposlali sva različne prošnje za odpis dolgov upnikom na državni ravni in banki.
- Sodelovali sva pri pregledu njenih prihodkov in razporejanju njihove porabe, predvsem za namen pokrivanja dolgov.
- Opravila sem različne klice in gospe pomagala pri sestavljanju dopisov, namenjenih sodišču, izvršiteljem, Javnemu stanovanjskemu skladu, centru za socialno delo ...
- Pomagala sem ji doseči oprostitev plačila za RTV prispevek.
- Pomagala sem ji doseči oprostitev plačila nadomestila za stavbno zemljišče.

Med vsem tem dogajanjem pa sem gospo vabila na različne (brezplačne) dejavnosti, ki jih organizira društvo Kralji ulice, kot so otroške gledališke predstave in rajanja, obisk živalskega vrta, obisk Dedka Mraza, kopanje v bazenu ... S sinom se z veseljem udeležujeta teh dejavnosti in zdi se mi, da je to ključna okoliščina, zaradi katere imava vzpostavljen dober delovni odnos in se sploh lahko lotevava drugih težavnih in bolečih tem.

Spomnim se še dogodka, ko so ji izklopili elektriko. Vsa objokana me je klicala, da ne ve, kaj naj naredi, in da sem edina, na katero se lahko obrne. Predvsem je jokala zaradi zamrznjene hrane, ki bi šla v nič (bilo je poletje). Takrat sem klicala na Elektro podjetje in se dogovorila, da so ji na podlagi okoliščine socialne ogroženosti znižali ceno odklopa/priklopa z 90 € na okoli 50 €. Nekaj denarja si je izposodila, nekaj malega sem primaknila še jaz, da so ji v roku nekaj dni spet priklopili elektriko.

Gospa D zdaj redno plačuje stroške in se trudi poravnati še preostali dolg pri upravniku stavbe. Po plačilu tega dolga pa obstaja možnost ponovne sklenitve najemne pogodbe.

Primer 2 kaže na to, da kompleksnost problematike stanovalcev pogosto zahteva tudi veliko ukvarjanja z drugimi institucijami, institucionalnega mreženja in pomoči pri administrativno-upravnih poslih. Primer še ponazarja, da v izvajanje takega dela lahko vključujemo številne druge ponudbe in možnosti drugih programov Kraljev ulice, predvsem tudi, če gre za družine in otroke. Te druge ponudbe (npr. za otroke ali kaka tehnično materialna pomoč) je uporabnikom dragocena sama po sebi, z vidika antideložacijskega programa pa pomeni dodatno in pomembno možnost vzpostavitve zaupanja, ki omogoča nadaljnje delo.

Primer 3

Z gospo E se je začelo sodelovanje zaradi neprimerne rabe stanovanja (po merilih Javnega stanovanjskega sklada). Najprej sva jo z delavko sklada F skupaj obiskali v stanovanju. Gospa nama je prestrašeno odprla in naju, po najini predstavitvi, povabila v stanovanje. Malo stanovanje je bilo vlažno in zatoхло,

povsod nabasano z najrazličnejšimi stvarmi. F ji je razložila, da so na skladu prejeli klic sosedov, da iz stanovanja smrdi in da je neurejeno ter da smo zato prišli na ogled. Pove, kdo sem jaz (sodelavka antideložacijskega programa društva Kralji ulice) in da sem zraven zato, da ji pomagam pri pospravljanju stanovanja. Gospa je sprva rekla, da ne potrebuje pomoči, da bo že sama, da ji bo pomagal sin. Potem ko smo se še nekaj časa pogovarjali, je privolila, da bi ji pomoč prišla prav. Z gospo sva se dogovorili in prišla sem na obisk, da začneva čiščenje. Na takih obiskih vedno najprej nekaj minut posvetim pogovoru. Med uvodnim klepetom sva počasi začeli s pripravami vrečk za selekcijo predmetov. Sprva se je zdelo, da se bo zelo težko ločila od vsakega kosa, a ko sem ji razložila, da lahko stvari tudi podari Posredovalnici rabljenih predmetov pri društvu Kralji ulice in da bo s tem naredila nekaj dobrega, se ji je to zdelo že bolj sprejemljivo in počasi sva napredovali. Vmes sva se pogovarjali o marsičem ... Tako sva se dobili še enkrat, potem pa se mi ni več javljala na telefon. Ko sem prišla na lokacijo in pozvonila, mi je vrata odprl njen sin in mi rekel, da mame ni doma in da ne ve, kdaj pride. To se je zgodilo še trikrat, potem pa tja nisem več šla. F je uredila, da se je v primer vključil center za socialno delo, ki mi je dal tudi moj kontakt za morebitno sodelovanje, vendar pozneje nihče ni stopil v stik z menoj. Pozneje smo primer gospe E na sestanku z Javnim stanovanjskim skladom umaknili s seznama aktualnih primerov.

Primer 3 kaže, da je terensko antideložacijsko delo, ki poteka kot podporno delo v kontekstu grožnje z odpovedjo najemnega razmerja, velikokrat nepredvidljivo. Druga značilnost primera je, da kaže na »polivalentnost« takega dela, ki vključuje na primer tudi delo s smetmi, njihovo selekcijo in odnašanje, predvsem pa motiviranje, ki je potrebno, da se to sploh lahko zgodi.

Primer 4

Na kratko bom opisala primer gospoda G, ki ne sodi med bolj zapletene. Pri njem pa je zanimivo to, da je podpis dogovora o sodelovanju »čudežno« deloval. Druga, manj prijetna zanimivost pa je, da bo morda Javni stanovanjski sklad gospoda, kljub upoštevanju prvotnega (neformalnega) dogovora o rednem plačevanju stroškov, kljub vsemu preselil v manjše stanovanje.

Javni stanovanjski sklad nas je pozval, da začnemo spremljati gospoda G, ker se mu kopičijo dolgovi in ker ne plačuje tekočih stroškov (razen elektrike). Po smrti svoje mame je bival v neprofitnem stanovanju, ki mu po kvadraturi ni pripadalo (ker je bila zdaj v stanovanju samo ena oseba in ne več dve), in je obstajala ideja, da se ga preseli v manjše stanovanje, ker očitno ni zmožgal pokrивati stroškov. Z gospodom smo se pol leta trudili srečati in navezati stik, vendar se ga je vztrajno izogibal.

Nato ga je Javni stanovanjski sklad pozval na sestanek, kjer mu je referentka vse prijazno razložila. Gospod se je skesal, češ da ve, da je bilo vse narobe, odslej pa bo drugače. Podpisali smo pogodbo o sodelovanju z društvom Kralji ulice – s tem je bilo pogojeno nadaljnje bivanje v tem stanovanju. In res je od podpisa te pogodbe redno plačeval tekoče stroške. Na sestanku je referentka poudarila pomembnost plačevanja sprotnih stroškov in da v tem trenutku

dolg ni tako zelo pomemben. Tega naj poplača z izrednimi denarnimi pomočmi. Gospod je to tudi storil in je z izredno denarno pomočjo poplačal dolg v zneskih, ki so bili možni. Nekaj dolga pa se mu je leta 2016 tudi odpisalo v »akciji« odpisa dolgov.

Z menoj se nekako ni imel želje preveč družiti ali sprejeti kako pomoč od mene. Vse ureja sam. Ni želel, da ga spremljam pri plačilu, ker zmore sam. Od decembra 2015 me vsak mesec 21. pokliče in sporoči, da so položnice poravnane. To od časa do časa preverim pri referentki na Javnem stanovanjskem skladu. Sicer mu načelno zaupam, a se le bojim, da bi se spet začeli kopičiti dolgovi za tekoče stroške.

Na enem od zadnjih sestankov delavk Kraljev ulice in referentov Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana pa je bilo rečeno, da se bo moral preseliti v manjše stanovanje (čeprav to močno zavrača) ne glede na upoštevanju dogovora o plačilu sprotih stroškov, ker mu bivanje v tem stanovanju ne pripada in ker ne plačuje dolga. V resnici več dolga, kot ga je povrnil, ne more vrniti, saj je denarna socialna pomoč njegov edini vir prihodkov. Po mojih informacijah postopek selitve oziroma menjanja najemne pogodbe še ni sprožen.

Primer 4 ne kaže kakega omembe vrednega razvoja zaupnosti ali sploh zaupanja med delavko in najemnikom. Bolj ponazarja eno varianto (sicer ne zelo pogosto) delovanja zunanje prisile ali recimo »motiviranja«, ki je bila s stališča delavke nepričakovana, nepredvidljiva ali kar »čudežna«. Druga značilnost primera se nanaša na okoliščine, v katerih strokovna delavka ne nadzoruje »zunanjih« pogojev in vzvodov dela s primerom, ker je ta v pristojnosti drugega subjekta, v imenu in po naročilu katerega dela.

Primer 5

Z družino H sva se s sodelavko prvič srečali na sestanku na Javnem stanovanjskem skladu. Tam smo podpisali dogovor o sodelovanju družine in društva Kralji ulice v antideložacijskem programu, z osnovnim namenom, da se družini pomaga pri rednem plačevanju položnic, odplačevanju dolga in drugih kritičnih stvareh.

Gospod H in njegova dva otroka so prej živeli v neprofitnem stanovanju, velikem več kot 70 kvadratnih metrov. Zaradi trajnega neplačevanja rednih obratovalnih stroškov, najemnine in nabiranja dolga je bila najemna pogodba odpovedana in dodelili so jim 30 kvadratnih metrov veliko bivalno enoto na drugem koncu Ljubljane.

Pri selitvi smo jim veliko pomagali, po temeljitem poprejšnjem dogovoru, kako bomo to izvedli. Sodelovalo je tudi več prostovoljcev in še druga sodelavka, ki je bila takrat pri nas v programu usposabljanja. Delali smo kot tri ekipe, ena v prejšnjem stanovanju, druga v novem, tretja pa je odvažala odvečne stvari na deponijo. Selitev je bila velik izziv, saj se je družina selila v več kot pol manjše stanovanje.

Gospod je bil na začetku zelo nezaupljiv do nas, saj je ves čas govoril, da ima slabe izkušnje s sodelovanjem s centrom za socialno delo, ki je spremljalo

njegovo družino. Spodbujala sem ga, češ da bo novo okolje dobro vplivalo na vse tri – to se je pokazalo za resnično. En njegov otrok je moral zaradi selitve menjati šolo, drugi pa je ponavljal razred – vsi trije so potrebovali oporo. Gospod je vsem trem uredil stalno prebivališče na novem naslovu.

Obiske pri njih sem sprva načrtovala vsak teden, vendar se to zaradi službe gospoda H ni izšlo. Delal je večinoma ponoči, in to po 12 ur na dan, tudi med vikendi. Otroka ob mojih obiskih večinoma nista bila doma, saj sem gospoda obiskovala, kadar se je pač dalo, to pa je bilo večinoma v dopoldanskih urah, ko ni delal, otroka pa sta bila v šoli.

Prizadevala sem si, da bi gospod redno plačeval položnice, za dolg pa je bilo rečeno, da naj ga ne skrbi, ker je zdaj v bivalni enoti, ter da je najpomembneje, da ne »dela« več novega dolga. Gospod to upošteva, vsak mesec mi prinese pokazat odrezke plačanih položnic. Zdaj imava že zaupnejši odnos, velikokrat se smejiva kakim njegovim prigodam v prejšnjih službah. Včasih pa se potoži, da težko preživi s plačo. Saj ima poleg dolga na Javnem stanovanjskem skladu (ki ga za zdaj še ne odplačuje in ni jasno, kdaj bi ga lahko; sklad pa pravi, da bo to »šlo v izvršbo«) tudi še druge dolgove, ki mu neposredno bremenijo plačo. Včasih mu ne ostane niti za hrano, kaj šele, da bi sinovoma kupil kake obleke ali kaj za šolo. Pomagala sem mu pri pisanju prošenj na Karitas, v načrtu imava iti vprašat na Zvezo prijateljev mladine Moste Polje, če bi lahko kako pomagali z botrstvom (ki so ga že imeli, a je s temi sredstvi več let upravljala njegova nekdanja žena, ki pa je denar, namenjen otrokoma, porabila tudi po svoje). Po zbranih informacijah je velikokrat njegova nekdanja žena dobila kaka sredstva, imela odobreno izredno socialno denarno pomoč, pa otroka nista imela veliko od tega.

Ko smo dobili na Kralje ulice kake donacije (hrano), sem gospoda vedno poklicala, da je kaj prišel iskat tudi zase in za otroka. Je dober kuhar, tako da poskuša čim več skuhati, da lahko otroka jesta, tudi če ga ni doma. Za šolska kosila se ni odločil, saj bi kljub subvencionirani prehrani moral še kaj doplačevati, denarja pa ni imel.

Selitev iz enega dela mesta v drugega je povzročila tudi prenos pristojnosti z enega centra za socialno delo na drugega. S tem v zvezi smo imeli veliko stikov z enim in drugim centrom za socialno delo, med katerima pa prenos aktivnosti, inicijativnosti in občutka odgovornosti za družino ni stekel prav hitro, niti ne prav celovito. Pokazalo se je, da gre pri tej družini za zelo kompleksno situacijo, zares za družino s številnimi težavami, ki so bile v veliki meri povezane z odnosom med gospodom H in njegovo nekdanjo ženo. (Verjetno tudi) zato je družino že obravnavalo veliko strokovnih delavcev_k in dobila sem o družini veliko različnih informacij (ki so bile »obremenjujoče« oz. so kazale na večdimenzionalnost ranljivosti).

V družini naj bi bilo veliko nasilja, ljubosumnosti, prepiranja, ob tem pa sta največ škode utrpela otroka, ki sta veliko manjkala pri pouku, menda največkrat takrat, ko sta bila pri mami, ki naj bi živela precej neodgovorno življenje, se pogosto selila, povzročila veliko dolgov, tudi s ponarejanjem podpisa svojega moža, ki naj bi jih zdaj moral vračati. Izvedela sem tudi, da je že dolgo prejemale otroške dodatke, a jih je porabljal za svoje potrebe in ne za otroka.

Gospod H naj bi bil po besedah delavke s centra za socialno delo bolan, omenjala je raka, vendar pa meni tega ni nikoli povedal. Iz izjav strokovne delavke sem razumela, da se družina ni odzivala na njihova vabila k sodelovanju, zato je bil njihov vpogled vanjo omejen, zaradi konfliktna situacije med staršema pa tudi poln različnih in nasprotujočih si informacij.

Vse te okoliščine (in še številne druge, ki jih nisem omenila) vplivajo na kakovost bivanja in sposobnosti družine za redno plačevanje najemnine in stroškov. Da bi izboljšali to sposobnost, bi bilo po mojem mnenju potrebno urejanje množice drugih težav, čeprav to sicer počasi že poteka. Svojo vlogo pri tem vidim (med drugim) v: 1. zagotavljanju podpore, čustvene in praktične, za uporabo dostopnih virov finančne pomoči; 2. podpornemu odzivanju ob razreševanju številnih malih, sprotnih težav in problemov, ki grozijo, da bodo – v kombinaciji z drugimi okoliščinami – prerasli v velike probleme in ogrozili redno pokrivanje stroškov za stanovanje; 3. spodbujanju drugih organizacij (mreženje), da se aktivneje posvečajo svojemu delu s to družino.

Primer 5 je verjetno eden bolj kompleksnih primerov in ponazarja hkrati več že prej omenjenih značilnosti, v njem pa je dodatno nakazano spoznanje, da terensko delo z najemniki, ki sodijo med najbolj ranljive in težko dostopne podskupine prebivalstva, pogosto v veliki meri vključuje tudi medinstitucionalno delo oziroma pomeni delo v »nemogočih razmerah«, ko so življenjske okoliščine videti načelno preveč omejujoče in zapleteno zavozlane, da bi lahko pričakovali preprosto in hitro doseganje zastavljenih rezultatov ali pričakovanj. To se zelo pogosto pokaže posebej pri delu z zelo ranljivimi družinami, saj zapletenost situacije povečujejo dileme v zvezi z varovanjem otrokovih pravic.

Komentar 1

Včasih sem pri svojem delu prepričana, da je moj pristop, ki vključuje to, da uporabnikom namenim čas, da povedo, kako si oni želijo sodelovati, izpostavi, kaj je njim pomembno in kako oni vidijo svojo situacijo, privedel do delovnega odnosa, ki se počasi vzpostavi, gradi in dograjuje. Ljudje spoznajo, da sem tam zanje, saj sem prišla k njim na dom, da jim pomagam, da ta dom obdržijo. Vidijo, da jim imam nekaj za ponuditi in da nisem le tista, ki nekaj zahteva. Začnejo mi zaupati in se dostikrat obračajo name tudi glede drugih zadev, ki se ne tičejo neposredno stanovanja. Postanem njihov zaupnik in rešilna bilka. Pri nekaterih se zgradi dober delovni odnos in so veseli, ko pridem. Pri nekaterih imam občasno občutek, da sem jim nekako odveč, da me vidijo kot tistega, ki jim je prišel »težit« (predvsem ko postavim vprašanje plačila položnic), ko pa jim pomagam izpolniti kak obrazec ali grem z njimi na Rdeči križ po paket, pa vidijo, da nisem zgolj rabelj ... Pri nekaterih imam občutek, da bo sodelovanje konstruktivno, vendar se na določeni točki pokaže, da določenih ovir ni mogoče razrešiti (oz. jih začeti razreševati) zaradi različnih vzrokov (bolezen; prevelik dolg, ki je morda že povzročil izvršbo; prepoved vložitve prošnje za izredno denarno pomoč; pozabijo podaljšati denarno socialno pomoč; referentu na Javnem stanovanjskem skladu ne uspe najti znotraj svojega institucionalnega konteksta

pravih možnosti za delno uresničitev pričakovanj; stanovanje je zaradi vlage, konstrukcijskih problemov, dotrajanosti ali drugih razlogov manj primerno za bivanje, ipd.).

Ena od strokovnih delavk je svoje izkušnje in pogled na antideložacijsko delo povzela v komentarju 1. Omenja značilnosti dela v kriznih trenutkih in »pod grožnjo«, a vendarle nakazuje možnost vzpostavljanja sodelovalnega odnosa in podpornega dela, ki pa je včasih omejeno ali onemogočeno zaradi nepremostljivih ovir.

Razprava

Antideložacijski program pomeni precej razviden (in redok?) primer ureničevanja preventivnega načela na področju brezdomstva oz. večkratno izključenih in ranljivih skupin prebivalstva. Ta dejavnost se izvaja, naroča in financira (domnevno predvsem) zaradi spoznanja in domneve naročnika, da je mogoče z antideložacijskim delovanjem prihraniti denar oz. zmanjšati stroške temeljne dejavnosti naročnika, to je upravljanja s stanovanjskim skladom za namene nastanitveno ogroženih in ranljivih skupin prebivalstva. V izvajanju antideložacijskega programa sta razvili precej tesno sodelovanje – kar je tudi razmeroma redko – javna in nevladna organizacija, ki poskušata doseči isti cilj (ali vsaj zelo podobne cilje) – preprečevati brezdomstvo oz. omogočati ljudem dostop do čim varnejše in trajnejše nastanitve. To antideložacijsko delo ima sicer značilnosti tako imenovane sekundarne preventive, torej dela z ljudmi, pri katerih se (večinoma) že kažejo številne problemske situacije, z namenom, da bi se preprečilo poslabšanje situacije in poglobljanje »začaranih krogov« socialnega izključevanja. To je seveda še daleč od ideje razvite sistematične nacionalne politike, ki bi morala povezovati vse sektorje dejavnosti in v skupnem načrtu izrecno zastavlja določeno prioriteto vzpostavljanju takih življenjskih pogojev, da ljudje sploh ne bi postali nastanitveno ogroženi (Razpotnik, 2010).

Prispevek prikazuje nekaj ilustrativnih primerov antideložacijskega dela, ki pa niso izbrani na kak sistematičen način in zato ne prikazujejo celotnega spektra takega dela. Uspešnosti in drugih značilnosti antideložacijskega dela še nismo sistematično in poglobljeno evalvirali (seveda pa izvajalci antideložacijskega programa opravljajo redne in letne evalvacije, ki pa imajo predvsem funkcijo usmerjanja sprotnega dela). Opisani primeri večinoma kažejo na več stvari:

- Na veliko kompleksnost stisk in dimenzij ogroženosti najemnikov, ki se znajdejo v nevarnosti za deložacijo, prav tako pa na izrazito šibkost njihovih socialnih mrež in omejenost/pogojnost dostopa do različnih, formalnih in neformalnih izvorov podpore.
- Na veliko stopnjo negotovosti in nepredvidljivosti, s katero se srečujejo strokovne delavke antideložacijskega programa pri svojem terenskem delu. Ti dve značilnosti sta v zvezi s tem, da: 1. o značilnosti primera vnaprej vedo zelo malo; 2. da gre za krizne situacije, ki so za vse udeležene čustveno intenzivne in stresne; 3. da gre za sodelovanje v kontekstu grožnje (izgube stanovanja), ki se (upravičeno) pripisuje naročniku antideložacijske dejavnosti in zato sproža številna negativna čustva in odpore najemnikov.

- Poseben del strokovnih kompetenc za delo v negotovosti se nanaša na sposobnost za delo z »manj motiviranimi« uporabniki oz. na sposobnost za prenašanje negotovih, razmeroma pogosto tudi manj pozitivnih izidov dela.
- Na potrebo po polivalentnem delu, to je delu, ki ga označuje kompetenca strokovnih delavk, da pač delajo vse, kar je treba narediti (tudi čistijo ali razvrščajo smeti), ker pač nimajo na voljo »specialistov«, ki bi jim lahko predale v obravnavo probleme, ki naj ne bi sodili na področje strokovnosti terenskih antideložacijskih delavk. Te morajo, nasprotno, biti bolj ali manj strokovnjakinje za vse, na kar se je treba odzivati »tu in zdaj«⁶.
- Na pomembnost obstoja mnogih različnih storitev, ki jih lahko zagotavljajo Kralji ulice, oziroma na množstvo priložnosti za vključevanje uporabnikov v druge programe Kraljev ulice. To, da imamo na Kreljih ulice ponudbe za delo z otroki, skladišče oblek, skladišče pohištva, donacije v obliki hrane (pogosto tudi za pse), kombi za selitve in kadre za njihovo izvedbo, ne nazadnje pa tudi možnost skromnega zaslužka, če se uporabnik odloči za ulično prodajo časopisa *Kralji ulice*, omogoča, da lahko skoraj vsakemu najemniku ponudimo še kaj od tega, kar potrebuje, razen le »pritiska k rednemu plačevanju položnic«. To pa precej olajšuje vzpostavljanje dobrega delovnega odnosa.

Ne nazadnje pa je treba omeniti še naš občutek, da se mehanizmi nastanitvene podpore v času, ko že grozi deložacija, velikokrat sprožijo prepozno, ko so dolgovi že preveliki, in da bi bilo tako delo lahko uspešnejše, če bi se ga lotili bolj zgodaj.

Različnost strukturne umestitve Javnega stanovanjskega sklada in Kraljev ulice seveda sproža številne dileme, je potencialno konfliktna in sproža vprašanja vlog ene in druge organizacije v sodelovanju. Pri tem je izhodiščno pomembna formalna značilnost, da je Javni stanovanjski sklad naročnik, Kralji ulice pa izvajalec, to pa nakazuje vlogo Kraljev ulice kot podaljšane roke Javnega stanovanjskega sklada, ki deluje na »mehkejš« načine. Tako večinoma na začetku odnosa najemniki v položaju tveganja za deložacijo tudi razumejo vlogo delavk Kraljev ulice. Po drugi strani antideložacijsko delovanje Kraljev ulice v odnosu zaseda tudi vlogo garanta, ki Javnemu stanovanjskemu skladu pomeni, da bo imel v kritičnih situacijah na voljo dodatno terensko psiho-socialno podporo in s tem nekakšno garancijo, da se bo s kritičnimi primeri lahko delalo ter da bo obstajalo realno upanje, da krize niso nerešljive, in da je torej smiselno s (predragimi in negotovimi, pa tudi za ljudi škodljivimi) postopki deložacije počakati oziroma jih odlagati, dokler se ne bodo izvedli še ti dodatni, »mehkejši« poskusi nastanitvene podpore, ki naj bi zagotovili na primer vzpostavitev rednega plačevanja položnic. V tem delu se delavke Kraljev ulice velikokrat znajdejo v vlogah zagovornic najemnikov. To je dobro in koristno, kadar gre za tretje organizacije, po drugi strani pa naporno in – za medsebojno sodelovanje – obremenjujoče, kadar gre za Javni stanovanjski sklad. V takih primerih je potrebno previdno in z medsebojnim spoštovanjem obarvano razčiščevanje meja vlog in pristojnosti enih in drugih. Ne nazadnje

⁶ Müller (2006) to nasprotje med specialističnim in polivalentnim delom opisuje z bogato metaforo o »naseljencih in vodnikih«.

(in morda predvsem!) antideložacijski program pomeni nekakšen razvojni laboratorij ali odprt prostor vzajemnega učenja in prenosa znanj med dvema sektorjema, stanovanjskim in psihosocialnim, ter razvoj novih praks, ki naj bi se potem razširile še na druga mesta in občine.

Večkrat doslej smo zaznali različne poglede med delavkami Javnega stanovanjskega sklada in Kraljev ulice pri vprašanju meril, koga vključiti na seznam primerov ter koga in kdaj ga izključiti. Zdi se, da je Javni stanovanjski sklad pri odločanju o tem upošteval dokaj jasno opredeljena merila, namreč predvsem uspešnost ukrepanja, merjeno s tem, ali je najemnik začel plačevati položnice in ali zmanjšuje dolg in odpravlja morebitne druge krivdne razloge. Javni stanovanjski sklad tako uresničuje predvsem zelo jasno opredeljen cilj, preprečevanje deložacij ob upoštevanja pravil iz najemne pogodbe.

Ta kontekst bi lahko v strokovnem pomenu torej opredelili kot kontekst strokovnega dela »ne najnižjega praga«. Večina drugih programov Kraljev ulice pa so vendarle programi najnižjega praga, se pravi, da delamo z vsemi, ki se obrnejo na nas, ne glede na njihovo ustrežanje kakim zahtevnim pogojem (pri tem je telesno nasilje vendarle meja), oziroma drugače povedano, da ljudje, ko izgubijo vse drugo, lahko pridejo po pomoč na Kralje ulice (in druge podobne nizkopražne organizacije).

Temeljna strokovno-etična usmerjenost Kraljev ulice je torej ta, da pomagamo vsem, ki se obrnejo na nas. Ta usmerjenost pa je v nasprotju z zahtevami Javnega stanovanjskega sklada, naj nekatere uporabnike damo z seznama primerov antideložacijskega programa in nehamo delati z njimi. To nasprotje je bilo videti nepremostljivo, vendar se je rešitev pojavila z dodatnim financiranjem, ki ga je zagotovilo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Ministrstvo v skladu s prijavljenim in verificiranim programom namreč ne določa drugih meril za podporno delo z ljudmi kot strokovno-etična (in seveda opredelitev v prijavljenem programu). Obstoj dveh virov financiranja antideložacijskega programa nam omogoča, da z Javnim stanovanjskim skladom konstruktivno sodelujemo po ožje določenih merilih, z uporabniki pa sodelujemo v skladu s širšimi kriteriji, ki zagotavljanja psihosocialne podpore ne omejujejo z doseganjem kakih pogojev. Tako lahko sodelujemo z najemniki (ali deložiranci), če seveda tako želijo, tudi po tem, ko se je že pokazalo, da so krivdni razlogi odstranjeni ali pa da so zaradi njih izgubili nastanitev.

Viri

- Cerar, M., Kozar, M., & Dekleva, B. (2013). MODEL A: nastanitveno podporno delo z osebami, ki živijo v bivalnih enotah, katerih najemnik je društvo Kralji ulice. V B. Dekleva (ur.), *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice, str. 47–53.
- Debenjak, K., Košan, H., & Prosen, P. (2013). Udomačevanje skupnega prostora v hiši na robu mesta. V B. Dekleva (ur.), *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice, str. 78–83.
- Dekleva, B. (2013). Predstavitev projekta, partnerjev in vsebin dela. V B. Dekleva (ur.), *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice, str. 7–14.

- Dekleva, B., Kozar, M., & Razpotnik, Š. (2012). Evalvacija programa nastanitvene podpore društva Kralji ulice po prvih štirih letih. *Socialna pedagogika*, 16, št. 2, str. 95–132.
- Dekleva, B., & Razpotnik, Š. (2007). *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta v Ljubljani.
- Dekleva, B., & Razpotnik, Š. (2009). Evalvacija nespecifične terenske nastanitvene podpore brezdomnim. *Socialna pedagogika*, 13, št. 3, str. 259–288.
- Dekleva, B., & Razpotnik, Š. (2010). Evalvacija prvega leta delovanja programa nastanitvene podpore v društvu Kralji ulice. *Socialna pedagogika*, 14, št. 1, str. 1–36.
- Edgar, B., & Meert, H. (2005). *Fourth review of statistics on homelessness in Europe, The ETHOS definition of homelessness*. Brussels: FEANTSA.
- Kozar, M. (ur.) (2008). *Mednarodna konferenca Najprej stanovanje! Program nastanitvene podpore za brezdomne*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice.
- Kozar, M., & Jurančič Šribar, L. (2008). Nastanjevanje brezdomnih – norveška politika in praksa. *Socialna pedagogika*, 12, št. 4, str. 437–446.
- Kuljanac, B. (2009). Pilotski projekt nastanitvene podpore za brezdomne. *Socialni izziv*, 15, št. 30, str. 36–38.
- Müller, B. (2006). Naseljenci in vodniki – o strokovni identiteti socialnih pedagogov. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik, & D. Zorc-Maver (ur.). *Socialna pedagogika, izbrani koncepti stroke*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Razpotnik, Š. (2010). Smernice in predlogi za oblikovanje politik na področju brezdomstva. V B. Dekleva, & Š. Razpotnik (ur.), *Konferenca o socialni izključenosti, revščini in brezdomstvu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta in Društvo Kralji ulice, str. 64–71.
- Razpotnik, Š., & Dekleva, B. (2007). *Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Strelec, Š., Kozar, M., & Dekleva, B. (2013). MODEL B: nastanitveno podporno delo z osebami, ki so najemniki bivalnih enot. V B. Dekleva (ur.), *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice, str. 54–74.

Petra Videmšek in Jana Mali

Od načrta skrbi in programa oskrbe do osebnega načrtovanja in izvajanja storitev

Metoda osebnega načrtovanja se je v Sloveniji pojavila sredi devetdesetih let 20. stoletja in pomeni uvod v paradigmatične spremembe socialnega dela, ki se kažejo v uveljavljanju uporabniške perspektive v procesu pomoči. V prispevku je prikazana uporaba metode od njenega začetnega uvajanja na področju hendikepa do danes, ko je denimo za izvajalce institucionalne oskrbe starih ljudi celo formalno določena v pravnih predpisih. Predstavljene so nekatere najpomembnejše spremembe, vse od sprememb samega poimenovanja metode do vpliva konceptualnih sprememb na vlogo ljudi z osebnimi izkušnjami stiske pri izvedbi metode in njenega zapisa. Na podlagi analize načrtov so prikazane temeljne prednosti uporabe metode v socialnem delu pa tudi pasti, zlasti za strokovnjake v institucionalnem okolju, v katerem metodo izvajajo. Za socialno delo sta pomembni nenehno analiziranje izvajanja metode in evalviranje doseganja skladnosti ciljev metode s koncepti socialnega dela.

Ključne besede: socialno delo, krepitev moči, uporabniška perspektiva, zapisovanje, dezinstitutionalizacija, individualizacija.

Petra Videmšek je docentka na področju socialnega dela. Poleg vključevanja ljudi z osebnimi izkušnjami v raziskovanje njeno raziskovalno delo posega tudi na področja hendikepa in nasilja. V zadnjem obdobju se intenzivneje ukvarja z razvojem področja supervizije v socialnem delu. Kontakt: petra.videmsek@fsd.uni-lj.si.

Jana Mali je doktorica znanosti socialnega dela, zaposlena na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani kot izredna profesorica za področje socialnega dela. Raziskovalno in pedagoško se ukvarja s socialnim delom s starimi ljudmi, z ljudmi z demenco, supervizijo v socialnem delu, metodami socialnega dela, dolgotrajno oskrbo. Kontakt: jana.mali@fsd.uni-lj.si.

From care planning and care programme to personal care planning and service delivery

The method of personal planning has been present in Slovenia since the mid-1990s and introduced the paradigmatic changes in social work that are reflected in the implementation of the users' perspective in the process of help. The paper presents the use of the method since its initial introduction in the field of handicap to the present day, when the method is, for institutional carers of older people, even formally defined in legal regulations. Some of the most evident changes are presented, from the change of naming the method itself, to the influence of conceptual changes on the role of people with personal experience of distress in the implementation of the method and its recording. Based on the analysis of the individual plans, the fundamental advantages of using the method in social work are shown, and the attention is drawn to the traps presented to experts, especially in the institutional environment in which they implement the method. For social work, it is important to constantly analyze the implementation of the method and to evaluate the attainment of compliance of the objectives of the method with the concepts of social work.

Keywords: social work, empowerment, user perspective, writing, deinstitutionalisation, individualisation.

Petra Videmšek, PhD, is an Assistant Professor for social work at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Besides inclusion of people with personal experiences of distress in research field, her research work includes the fields of handicap and violence. Recently she has been focussing her attention on the development of supervision in social work. Contact: petra.videmsek@fsd.uni-lj.si.

Jana Mali, PhD, is a Senior Lecturer at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Her areas of research and teaching include social work with older people, social work with people with dementia, supervision and methods of social work, long-term care. Contact: jana.mali@fsd.uni-lj.si.

Uvod

Metoda individualnega (osebnega) načrtovanja ni novost v slovenskem prostoru, saj smo jo začeli uvajati že sredi devetdesetih let 20. stoletja, a bi to prakso še vedno želeli bolj razširiti na različna področja socialnega dela, ne glede na institucionalni okvir njegovega porajanja.

Metoda se je v svetu začela razvijati sredi osemdesetih let 20. stoletja: v Kanadi so jo poznali z imenom *case management*, v Združenem kraljestvu pa so poleg omenjenega izraza uporabljali tudi *care management* (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002). Osnova koncepta *case managementa* temelji na oceni potreb in zagotovitvi učinkovitosti razpolaganja in porabe proračunskih sredstev. Pri *case managementu* je večji poudarek na storitvah in oceni potreb, ki jih sestavi strokovni delavec (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002, str. 149). Prav tako Flaker, Mali, Rafaelič, Ratajc in Balantič (2013, str. 19) še dodajajo, da se je pojavila zaradi dezinstucionalizacije kot potreba po koordiniranem delovanju različnih služb in usklajevanju storitev v skupnosti, bodisi kot vodenja primera (*case management*), načrtovanja in izvajanja oskrbe (*care planning and management*), predvsem pa zaradi neodvisnega posredništva storitev (*independent service brokerage*).

V Sloveniji smo metodo začeli uporabljati leta 1993, v obdobju intenzivnega sodelovanja s profesorjem Davidom Brandonom iz Anglia Ruskin University, ko je, na takratni Visoki šoli za socialno delo potekal program Tempus. Od tega obdobja so metodi posebno pozornost namenili Flaker s sodelavci (1995, 2007, 2011, 2013), Videmšek (1995, 1996, 2002, 2004), Škerjanc (1996, 2006, 2010), Zaviršek, Zorn in Videmšek (2002) ter Šugman Bohinc, Rapoša Tajnšek in Škerjanc (2007).

V Sloveniji se vse od sredine devetdesetih let 20. stoletja metoda omenja kot inovativna pri oskrbi ljudi in je pomenila konceptualni premik, kar zadeva vprašanje, kdo definira potrebe (Zaviršek, Zorn in Videmšek 2002). Še danes, po več kot dvajsetih letih od prvih zapisov, velja metoda za inovativno. V institucionalni oskrbi starih ljudi je denimo omenjena kot pogoj za inovacije, saj po Mali idr. (2017) brez individualnega načrtovanja in spremljanja potreb stanovalcev ni mogoče zagotoviti trajnostnih sprememb v institucionalnem varstvu.

Pregled literature v Sloveniji (Videmšek, 1996; Škerjanc, 1996; Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002; Videmšek, 2004; Flaker, Mali, Rafaelič, Ratajc in Balantič, 2013) pokaže, da se je metoda posodabljala in spreminjala, in to v skladu z razvojem stroke socialnega dela in njenimi postmodernimi koncepti. Spremembe so vidne v odnosu strokovnjaka do ljudi z osebnimi izkušnjami, saj se iz pokrovitelja spremeni v soustvarjalca rešitev. Izkušnje ljudi postanejo pomembne pri iskanju rešitev. V skladu s tem se krepi nadzor ljudi nad vsebino in obliko zapisa osebnega načrta.

V prispevku prikažemo primerjavo značilnosti prvotnih individualnih načrtov, kot izdelkov načrtovanja skrbi, in današnjih osebnih načrtov z izvajanjem storitev, ki nastajajo v domovih za stare ljudi. Zanima nas, kako je razvoj socialnega dela in z njim metode osebnega načrtovanja z izvajanjem storitev vplival na načrtovanje pomoči nekdanj in danes. Namenoma opravimo primerjavo metode v dveh različnih institucionalnih okoljih, saj nas zanima

tudi vpliv okolja, v katerem deluje socialno delo, na rezultat načrtovanja. Primer analiziranja metode predstavimo z namenom spodbujanja takšnega evalviranja, saj lahko vpliva na razvoj metode in socialnega dela.

Nekatere razvojne značilnosti metode

Spremembe poimenovanja zapisa

Pregled slovenske literature pokaže, da so se spremembe najprej pojavile pri samem poimenovanju. Sprva smo uporabljali termin načrt skrbi. To je bil neposreden prevod uporabe angleškega izraza *care planning*. Leta 1994 smo dobili prevod knjige *The Yin & Yang of Care planning* (Brandon in Brandon, 1994) in v njej avtorja uporabljata izraz načrt psihosocialne skrbi. Izraz je posledica časa, v katerem je prevod nastajal, zato je imel kar nekaj pomanjkljivosti. Ne samo, da je bil izraz izrazito medicinski, izstopalo je predvsem to, da so, kljub dobrim namenom, ljudje z osebnimi izkušnjami vrednoteni kot objekti, za katere je treba skrbeti. To gre pripisati dejstvu, da smo metodo prenesli iz Združenega kraljestva, kjer je bil poudarek na *care managementu*, v okviru katerega je strokovnjak ocenjeval potrebe posameznika in jim pripisoval ustrezne storitve.

Prvi izdelani načrti so se pojavili z izrazom »načrt skrbi po metodi care planning« in danes lahko trdimo, da je razvoj zapisa osebnega načrtovanja nastajal in se razvijal skupaj z ljudmi z osebnimi izkušnjami. V času prvih zapisov so bile v slovenskem prostoru organizirane številne okrogle mize in konference o zagovorništvu, namenjene krepitvi moči in zagovorništvu ljudi z osebnimi izkušnjami (denimo v Izlakah leta 1994, na Bledu v letih 1996 in 1990, v Kranjski Gori leta 1999). Konference so potekale v sodelovanju z domačimi in tujimi strokovnjaki (Škerjanc, Videmšek, Žnidarec Demšar, Erlih, Flaker, Zaviršek, Brandon, Lucas, Davis idr. (osebni zapiski Videmšek, 1999 a, b). Ljudje z osebnimi izkušnjami so nas opozorili, da nočejo skrbi, temveč pravico do blaginje, ki pripada vsem državljanom (Videmšek, 1999 c; Videmšek, 2004).

Zaradi zahtev po pravicah je bilo treba spet spremeniti poimenovanje. Tako smo leta 1998 metodo preimenovali v *individualni načrt za samostojno življenje* (Zaviršek, Zorn in Videmšek, 2002). Novo poimenovanje je pomenilo tudi konceptualne premike, in sicer od skrbi do ocene potreb. Temelj metode izhaja iz posameznikove ocene potreb po storitvah, ki mu bodo omogočile uresničevanje ciljev in izboljšanje kakovosti življenja. Takšna vrsta individualiziranega načrtovanja temelji na načelu od spodaj navzgor (Dragoš idr., 2008, str. 52). Premik iz paketa storitev, ki so ga ponujale klasične socialne službe, »zastavljene za povprečne potrebe neobstojećih povprečnih skupin uporabnikov« (Videmšek, 2004), temelji na zavedanju, da ima vsak človek svoje potrebe, sanje in odlike, o katerih ima pravico samostojno odločati in z njimi razpolagati, kljub temu da včasih še vedno potrebuje socialne storitve.

V naslednjem razvojnem obdobju smo upoštevali koncept samostojnega življenja, ki so ga razvijali ljudje z osebno izkušnjo (Pečarič, 2004). Vendar

premik od skrbi k samostojnemu življenju ni prinesel zelenih rezultatov, predvsem ob zavedanju, da je lahko posameznik izbral le med danimi socialnimi storitvami. Škerjanc (2010) pojasnjuje, da je potrebno resnično sodelovanje med načrtovalcem in uporabnikom, takšno, v katerem bosta skupaj iskala nove poti in pristope, če naj se zapisani cilji tudi uresničijo. Od tod je nastalo naslednje poimenovanje metode kot *individualnega načrtovanja z udejanjanjem ciljev* (Škerjanc, 2010).

Zahteve po vzpostavitvi dolgotrajne oskrbe, uresničevanje dezinstucionalizacije, uvajanje novih profilov v socialnem varstvu (še zlasti koordinatorja oskrbe po Zakonu o duševnem zdravju, 2008) so v zadnjem desetletju pripomogle k spremembi v poimenovanju metode. Flaker, Mali, Rafaelič, Ratajc in Balantič (2013) metodo poimenujejo *osebno načrtovanje in izvajanje storitev*. Izraz *individualni* so nadomestili za *osebni*, saj *indivisum* v latinščini pomeni nedeljiv, načrt pa je v resnici sestavljen iz več delov. Poleg tega so želeli poudariti tudi razliko med individualizacijo in personalizacijo, saj prva še vedno predvideva standardizacijo, druga pa z besedo *osebni* res priznava človekovo enkratnost.

Ne glede na spremembe poimenovanja ima osrednjo vlogo vedno zgodba človeka, lastnika načrta, ki določa, kdo je in kaj želi. Pomoč socialnega delavca je povezana z uresničevanjem posameznikovih ciljev. Sam načrt pa je sestavljen iz treh delov: zgodbe s cilji, načrta izvedbe ciljev s stroškovnikom in iz evalvacije. Brez tega je načrt zgolj eden izmed birokratskih zapisov strokovnega dela brez težnje po spremembi položaja posameznika.

Spremembe v načinu zapisa

Prvi zapisi načrtov so nastali leta 1995, in sicer za potrebe združenja Sklad Silva. Ti zapisi so se od današnjih razlikovali po tem, da so bili pisani v tretji osebi. Zapisovalka je pisala o osebi, sicer skupaj z njo, a kljub temu je načrtovalka določala, kako bo posameznik, posameznica predstavljena. V zapisih najdemo celo občutke zapisovalca in sodbe o sogovornikih:

Igor ima nežen obraz, ki ga pogosto podpira z levo roko. Ima urejeno počesane goste, črne lase. Pogled je večinoma usmerjen v tla. Z ljudmi, ki jih pozna in sprejema, rad komunicira in je zelo odziven. Do ostalih pa je zadržan in redkobeseden. (Osebno gradivo Videmšek, 1995.)

Čeprav so osebe, za katere je bil načrt zapisan, rade slišale, kaj je o njih zapisala načrtovalka, z zapisom nismo presegli pokroviteljstva strokovnjakov in nismo dosegli koncepta soustvarjanja. Prav tako nismo presegli koncepta skrbi. Koncept skrbi izhaja iz ravnanja, pri katerem država prevzame odgovornost za zadovoljevanje socialnih potreb prebivalcev, ki jih je doletela izguba telesnih ali psihofizičnih sposobnosti (Dragoš idr., 2008). Takšno načrtovanje pomoči in podpore temelji na načelu od zgoraj navzdol, se pravi, da potrebe posameznih skupin ljudi ocenijo strokovni delavci. Na podlagi teh ocen se nato oblikujejo enovrstne socialne storitve, ki pa žal ne zadovoljijo raznovrstnih potreb uporabnika (Dragoš idr., 2008, str. 51).

Uvodne stavke načrtovalke je danes nadomestil uvodni stavek, v katerem se človek predstavi sam. S tem ljudje z osebnimi izkušnjami pridobijo moč odločanja in začnejo nase gledati kot na nekoga, ki nekaj zna in zmore.

Spreminjanje strukture zapisa

Struktura zapisa se med našim pregledom razvoja metode ni veliko spreminjala. V ospredju je ostal zapis življenjske zgodbe, ki jo analiziramo na različnih področjih. Najpogosteje uporabljamo analizo s štirimi magneti, kot sta jih zastavila Brandon in Brandon (1994): *vpliv, spretnosti, stiki, bolečina*. Magnet bolečine je Jelka Škerjanc (2006) preoblikovala v magnet *zdravje, skrbi in veselje*. Vedno pogostejši pa so načrti, ki življenjsko zgodbo analizirajo na podlagi indeksa potreb dolgotrajne oskrbe, ki so ga razvili Flaker idr. (2008) in je sestavljen iz osem kategorij: 1) namesto hospitalizacije in institucionalizacije, 2) stanovanje, 3) delo in denar, 4) vsakdanje življenje, 5) nelagodje v interakciji, 6) stiki in družabnost, 7) institucionalna kariera in 8) neumeščenost in pripadnost. Z osmimi kategorijami oziroma magneti poskušamo pokriti celoten razpon življenjskega sveta (Flaker, Mali, Rafaelič, Ratajc in Balantič, 2013, str. 90).

V začetnih zapisih načrtov so bila na koncu načrta dodana priporočila (kot opombe, kaj bi priporočali, da naj se uresniči). Danes so zapisani cilji uporabnika, v katerih je določeno, kaj si posameznik v življenju želi.

A ne glede na spremembe in dodatke v analizi življenjske zgodbe sta tako načrtovanje kot izvajanje ciljev načrta ostala procesa. To pomeni, da sodelovanje poteka v daljšem obdobju. Plod sodelovanja pa je uresničenje zastavljenih ciljev, s čimer uporabnik spreminja svoj življenjski položaj kot ekspert z izkušnjami in željo po spremembi svojega življenja.

Metoda je torej sestavljena iz dveh procesov: načrtovanja in izvajanja, ki imata vsak svoj izdelek – rezultat načrtovanja je načrt, izvajanja pa zapis storitev in ukrepov. Skupek uresničenih ali uresničljivih ciljev, predvsem pa sredstev za doseganje ciljev, poimenujemo *osebni paket storitev* (Flaker, Mali, Rafaelič, Ratajc in Balantič, 2013, str. 27).

Od skupnosti v institucije in nazaj v skupnost

Spremembe se niso dogajale zgolj pri poimenovanju in strukturi. Sprva so načrte zapisovali za ljudi, ki so živeli v skupnosti, večinoma pri svojih starših. Ideje o zapisu so namreč nastale iz podobnih izhodišč kot v Kanadi, kjer so sorodniki dali pobudo, da se po njihovi smrti organizira življenje v skupnosti za njihove odrasle otroke. Po podobnem načelu so se organizirali tudi starši otrok v okviru Sklada Silva. Prvi zapisi načrtov so nastali v želji, da bi ljudje z osebnimi izkušnjami lahko ostali v skupnosti.

Na omejenost izdelave načrta zgolj za ljudi v skupnosti so opozarjali ljudje z osebnimi izkušnjami. Številni njihovi prijatelji so namreč živeli v zavodu Dutovlje. Izrazili so potrebo po tem, da bi tudi zanje izdelali načrte. Od leta 1996 se je načrtovanje zato začelo izvajati tudi za posameznike, ki so živeli v institucijah. S tem se je odprlo novo polje dela, zapisi načrta pa so postali vedno

bolj uveljavljena metoda dela za načrtovanje selitev iz institucije v skupnost, ki omogoča udejanjanje procesa dezinstucionalizacije. Pri pripravi izhodišč za dezinstucionalizacijo v Sloveniji (Flaker idr., 2015) je metoda osebnega načrtovanja ena ključnih metod za preselitev uporabnikov v skupnost, vzpostavitev skupnostnih služb in preprečevanje institucionalizacije. Vedno bolj postaja prepoznana kot metoda, ki sicer temelji na osebnem načrtovanju in ustvarjanju storitev po meri človeka, a hkrati krepi tudi skupnostno dimenzijo druženja in sožitja med ljudmi. Njena izhodišča danes temeljijo na dialektiki med individualnimi cilji in kolektivnostjo, oboje pa vsi potrebujemo za kakovostno življenje. Kaj nam bodo individualni cilji, če zadovoljevanja teh ciljev ne moremo deliti z drugimi ljudmi?

V domovih za stare je postala s Pravilnikom o postopkih pri uveljavljanju pravice do institucionalnega varstva (2004) uveljavljena in priznana metoda strokovnega dela. Namenjena je individualni obravnavi, s katero stanovalec pridobi pravico do storitev oskrbe. Hkrati pa strokovne delavce zavezuje k spremljanju potreb uporabnikov in ustreznosti storitev. V širšem pogledu metoda poraja spremembe v institucionalni oskrbi in podaja spremembe v smeri dezinstucionalizacije (Mali, 2008). V posebnih socialnovarstvenih zavodih se v ta namen razvijajo načrti preselitve iz institucij v skupnost (Flaker idr., 2008).

Metodologija

Kvalitativna raziskava je analiza arhivskega gradiva prvih zapisanih načrtov skrbi, ki so bili zapisani v letih 1995 in 1996, in osebnih načrtov socialnih delavk in delavcev v domovih za stare ljudi, pridobljenih leta 2016. Viri podatkov, ki smo jih uporabili za analizo, so načrti, ki jih je zapisala ena načrtovalka, in načrti, ki so jih zapisale različne socialne delavke v domovih za stare. Vzorec je 12 načrtov, od tega 6 načrtov iz skupnosti in 6 načrtov iz domov za stare ljudi. Šest načrtov je iz obdobja 1995–1996 in so last treh moški in treh žensk. Vsi so v času zapisa živeli v skupnosti, obiskovali varstveno-delovne centre (v nadaljevanju VDC), vsi so želeli ostati doma in spremeniti način dela znotraj VDC-ja (predvsem večje plačilo, več samostojnega odločanja o tem, kaj delajo). Načrti so pisani v tretji osebi ednine. Vsem načrtom je bila dodana izjava o prejemu načrta skrbi po metodi *care planninga*. Teh izjav danes ne zasledimo več, saj jo je nadomestil podpis načrtovalca/načrtovalke in lastnika načrta.

Naslednjih šest načrtov je izbranih iz domov za stare ljudi. Socialne delavke so jih posredovale avtoricam prispevka za namen izvedbe izobraževanja na Aktivu socialnih delavk in delavcev domov leta 2016. Tudi pri teh načrtih so lastniki trije moški in tri ženske. Vsi živijo v domovih za stare ljudi in so načrt pridobili v tridesetih dneh po prihodu v dom, saj tako zahteva Pravilnik o postopkih pri uveljavitvi pravice do institucionalnega varstva (2004). Tudi ti načrti so zapisani v tretji osebi ednine. Podpisniki načrta so stanovalci in strokovni delavci doma.

Osebnne načrte smo analizirali iz uporabniške perspektive, saj je to ključen koncept socialnega dela, ki se je pojavil z osebnim načrtovanjem pred dvajsetimi leti, in zato sklepamo, da bi moral biti v sodobnih zapisih osebnih načrtov

obvezno navzoč. Zanima nas, kako se v zapisih kaže uporabniška perspektiva glede na način zapisovanja, določitev ciljev in njihovo izvedljivost.

V povezavi z uporabniško perspektivo nas zanima tudi, kako se v načrtu uresničuje koncept krepitev moči uporabnikov. Glavna tema načrtovanja je namreč iskanje odgovorov na vprašanje, kako lahko uporabnik pridobi moč na različnih registrih njegovega življenja. V skladu s tem morajo biti zasnovani cilji in uresničevanje teh ciljev.

Zanimalo nas je tudi, katere pasti, ovire so opazne v zapisanih načrtih. Te pasti sva avtorici članka analizirali na podlagi zapisanih refleksij prvih zapisov, refleksij strokovnih delavk, navzočih na seminarju v Ankaranu, ter na podlagi primerjave obeh načinov zapisa. Gre za detekcijo tistih vidikov načrtovanja, ki pomenijo evidenten odmik od doseganja osnovnega namena te metode, to je omogočanja vpliva uporabnika na svoje življenje in doseganja zelenih življenjskih ciljev. Na takšne pasti opozarjajo: vsebina osebnega načrta, način zapisovanja, jezik in uporaba obrazcev. Pri tem smo upoštevali tudi kontekst nastajanja načrtov – skupnostni oz. institucionalni, saj smo predvidevali, da je ta kategorija ključna pri definiranju pasti ali ovir načrtovanja.

V besedilu se pojavlja različno poimenovanje. To je izraz trenutne prakse socialnega dela. Avtorici meniva, da je različno poimenovanje pomembno dopustiti, saj imamo v socialnem delu ljudje različne vloge (ponekod so stanovalci, drugje posamezniki, nekje uporabniki ipd.). Socialne delavke uporabljajo tudi različne sloge strokovnega dela (bolj institucionalnega – tam so stanovalci; bolj osebnega – tam so osebe; bolj človeškega – tam so ljudje; bolj tržnega – tam so uporabniki, ipd.).

V nadaljevanju so prikazani rezultati primerjave obeh vrst zapisov. V analizi na podlagi raziskovalnih vprašanj prikaževa razlike med zapisi. Za lažje razumevanje razlik v analizi uporabiva oznako NS za načrte, ki so bili izvedeni v obdobju 1995–1996, oznako ON pa za načrte, ki so jih posredovale socialne delavke. Kratice so uporabljene za poimenovanje načrtov v času zapisa in kažejo na spreminjanje samega poimenovanja: od načrta skrbi do osebnega načrtovanja.

Rezultati analize

Osrednja vloga osebnega načrta je uporabniška perspektiva

Uporabniška perspektiva navaja predvsem na to, da razmišljamo o razmerjih moči in vplivu uporabnika na svoje življenje. Ključni sta vprašanji, kdo odloča, kaj bo v načrtu zapisano, in kdo bo imel vpogled v načrt.

V tradicionalnih razmerjih moči se upošteva zgolj perspektiva strokovnjakov in uporabniki niso vključeni v procese odločanja. Konceptualni premik v okviru zapisa osebnega načrta pa je uporabniška perspektiva, povezan s pojmom vpliva, ki je v zadnjem obdobju postal ključen za socialnodelovno ravnanje. Pojem povezujemo s *pravicami* (pravica do soodločanja, ustrezne obravnave, dostopnosti ipd.) (Chamberlin, 1977; Beresford in Croft, 1993; Lamovec, 1995), z *vključenostjo v načrtovanje socialnovarstvenih storitev* (Beresford in Croft,

1993; Barnes in Bowl, 2001; Škerjanc, 2010) kot tudi z *udeleženo* pri izobraževanju in raziskovanju (Ramon, 2003; Schafer, 2003; Videmšek 2008; Zaviršek in Videmšek, 2009; Videmšek in Leskošek, 2015, str. 265).

Spremenjena razmerja vpliva so povzročili tako radikalni teoretiki in strokovni delavci (ki so se zavzemali za spremembe) kot tudi ljudje z osebnimi izkušnjami (v družbenih gibanjih). Na podlagi del, ki so jih napisali predvsem ljudje z lastnimi izkušnjami hendikepa in duševne stiske (Chamberlin, 1977; Oliver, 1992; Morris, 1993; Beresford in Croft, 1993; Lamovec, 1995; Pečarič, 2004; Wallcraft, 2005), so nastale spremembe v vlogah uporabnikov in zapisovalcev načrta. Uporabniki so oblikovali tudi svojo teorijo (teorija onesposabljanja) in razvili svoje koncepte (koncept hendikepa ali ovire, koncept neodvisnosti, koncept okrevanja) (Videmšek, 2013 a, b). Na socialno delo pa so vplivali tudi z aktivizmom v obliki kampanj proti diskriminaciji.

Uporabniška perspektiva pri metodi osebnega načrtovanja pomeni popolno vključenost ljudi z osebnimi izkušnjami v načrtovanje, tako v času zapisa načrta kot pri njegovi izvedbi. Uporabnik ima popoln vpliv na vse vidike načrtovanja in izvajanja ter nadzor nad njimi, in to od začetka načrtovanja do potrditve načrta, pri izvajanju pa mora imeti možnost vplivanja na vse vidike načrtovanja in izvajanja načrta (Flaker, Mali, Rafaelič, Ratajc in Balantič, 2013, str. 37).

Vpliv in nadzor nad zapisanim sta opazna pri vseh zapisih. Pri prvih načrtih je to razvidno predvsem iz spreminjanja same vsebine načrta. Daljši kot je bil odnos med načrtovalko in ljudmi z osebnimi izkušnjami, več je bilo popravkov in sprememb samega zapisa. Sprva so bili stavki kratki, lahko bi rekli naučeni. Iz številnih načrtov je razviden podrejen odnos: »*Silva se precej upira na svojo mamo in pomembne odločitve prepušča njej*« (NS 3). Pokazalo se je, da se o ljudeh z osebnimi izkušnjami govori to, kar so o njih govorili pomembni drugi (predvsem starši, strokovni delavci/delavke): »*Ne morem izraziti svoje volje, kje in s kom bi živela, ker mi tega vprašanja do sedaj še ni postavil nihče.*« (NS 3) Z razvojem odnosa, ki ga je načrtovalka razvila, pa so sogovorniki postajali samostojnejši in so povedali tudi zamolčane vsebine svojega življenja: »*Delo v delavnici mi ni všeč. Motijo me ljudje, s katerimi se moram dnevno srečevati*« (NS 3); »*Malica mi ni všeč, ker je vedno enaka*« (NS 3); »*Ne želi obiskovati delavnic, čeprav tega ne izrazi z besedami. Njegov odpor se izrazi v jutranjih glavobolih, ki so vse pogostejši in minejo, ko sme ostati doma*« (NS5). Mnogi zapisi so odstrli najboljčlovejšje teme. Uporabniki so spregovorili o spolnih zlorabah (Videmšek, 1999) in zato želeli celo dva zapisa: enega za sorodnike in drugega za strokovno delavko. Glede na to, da je načrtovanje proces in zapis poteka vsaj 5–6 tednov, se s tem ustvarijo okoliščine, ki omogočajo zaupen odnos, hkrati pa s sprotnim branjem in popravljanjem besedila posamezniki pridobijo občutek, da je načrtovanje proces, na katerega lahko vplivajo. Tako na to, kje in kdaj se bodo srečali, kaj bo v načrtu zapisano, kot tudi na to, kdo bo imel vpogled v sam zapis. Posamezniki prepoznavajo načrtovanje kot proces, ki je namenjen njim in njihovi spremembi situacije. S tem omogočamo tudi prostor za odstiranje najglobljih in pogosto potlačenih tem.

Iz zapisanih načrtov v domovih lahko razberemo, da so bili ljudje z osebnimi izkušnjami vključeni v proces načrtovanja. Na to kažejo natančni zapisi

življenjske zgodbe stanovalcev domov, v katerih izvemo tudi natančne zgodovinske podatke (npr. kako so se preživljali med vojno) ali intimne, celo zaupne dogodke (npr. zlorabe, ki jih do zdaj niso zaupali niti svojim otrokom).

Analiza življenjske zgodbe v enem od načrtov za stanovalko doma je predstavljena kot analiza potreb. Načrtovalec sicer ne uporabi indeksa potreb po Flaker idr. (2008), se mu pa z opisom potreb zelo približa. Potrebe predstavi opisno (npr. »Ima nedokončano srednjo ekonomsko šolo. Po poklicu je bila prodajni referent. V svojem poklicu je zelo uživala. Drugače se je ukvarjala z delom na vrtu, s športom in bila aktivna v raznih društvih.« ON 2) in jim v naslednjem koraku doda konkreten cilj (npr. »Aktivno preživljanje prostega časa: gospa nima posebnih želja glede aktivnosti v domu. Udeležila se bo drugih aktivnosti in nastopov v domu.« ON 2). Zapis jasno pokaže sodelovanje stanovalke pri nastajanju in zapisu načrta, njen vpliv na vsebino in dogovore. S takšnim zapisom postane razvidno, da je prikaz potreb ljudi lahko dobro izhodišče za aktivno vključevanje stanovalcev v načrtovanje in povečanje njihove moči pri sami metodi dela.

Primarna skrb načrtovalca je, da ves čas načrtovanja zagotavlja vpliv uporabnika na oblikovanje pomoči in podpore zanj. To pomeni, da ima uporabnik ves čas nadzor nad nastajanjem pisnega poročila in načrtovanja storitev zanj (Brandon in Brandon, 1994). V praksi to pomeni, da tudi v primeru, ko oseba ne govori, načrtovalec omogoča navzočnost posameznici/posamezniku in spremlja odzive na vprašanja, ki jih načrtovalec zastavlja pomembnim drugim (staršem, skrbnikom, strokovnim delavcem) glede njegove situacije. Načrtovalec mora zagotoviti dovolj časa za nastajanje načrta, hkrati pa mora uporabiti različne tehnike in metode, ki mu pomagajo vzpostaviti stik s posameznikom in mu omogočajo vpliv na sam zapis načrta.

Poleg tega analiza načrtov pokaže, da so bili prvi načrti osredinjeni na nove storitve, ki so v resnici izhajale iz potreb ljudi z osebnimi izkušnjami in so osredotočene na spreminjanje položaja uporabnika: »Želim advokata, ki bo uredil prodajo posestva« (NS 1); »Želim ostati doma« (NS 4); »V svojem stanovanju želim imeti telefon« (NS 1); »Potrebujem organizirano službo spremstva in podpore v prijateljskem vzdušju« (NS 2); »Želim se naučiti pisati« (NS 1); »Potrebujem fizioterapijo« (NS 1); »Želim si novo skrbnico, ki je doma v moji bližini« (NS 1); »Želim si imeti svojega psa« (NS 3). Načrti, zapisani v instituciji, pa v nasprotju s prejšnjimi ostajajo osredinjeni na storitve, ki jih institucija že ponuja (ali pa so vsaj povezani s cilji znotraj institucije in ne zunaj nje). K takšni usmeritvi teži sama struktura načrta, ki v vseh načrtih vsebuje nekoliko nerodno vtakan izvedbeni del z opredelitvijo vlog posameznih strokovnih delavcev: socialne delavke, delovne terapevtke in fizioterapevtke, službe zdravstvene nege. Cilji so pogosto opredeljeni kot cilji strokovnih služb, ne pa kot življenjski cilji posameznika: »Cilj: gospa bo redno odvajala blato s pomočjo odvajala« (ON 1).

Krepitev moči ljudi z osebno izkušnjo stiske

Usmerjenost na povečanje moči ljudem pri načrtovanju omogoča, da prevzamejo odgovornost za lastno življenje, jim pomaga pridobiti samospoštovanje

in spoznati vrednost lastnih izkušenj, okrepi njihov položaj, jim omogoči vstop v različne cenjene vloge, uporabo različnih virov družbene moči v njihovo korist. Vplivi na življenje ljudi so torej številni, zato je pomembno, da načrtovanje zares izvedeno v skladu z usmeritvami socialne krepitve uporabnikov.

Pri načrtovanju (in izvajanju načrta) je moč sredstvo za uresničevanje načrta, zato mora načrt nujno vsebovati tudi načine krepitve oziroma vire moči, da ga lahko uresničimo (Flaker, Mali, Rafaelič, Ratajc in Balantič, 2013, str. 45). Ko človek sam pove svojo zgodbo, se predstavi v dobri in slabi luči, vzpostavijo se pogoji za uresničevanje koncepta krepitve moči. V nadaljevanju pa je naloga načrtovalca, da vzpostavi takšne pogoje sodelovanja z uporabnikom, da ta pridobi občutek, da je načrt res namenjen njemu, da bo vplival na njegovo spreminjanje obstoječe življenjske situacije in pripomogel k uresničevanju ciljev. Med načrtovalcem in uporabnikom se morajo vzpostaviti takšni pogoji sodelovanja, da se bodo po zapisu načrta spremembe res začele dogajati. V nasprotnem primeru je načrt zgolj lep primer sodelovanja in nič več. Za dosego tega cilja je zaželeno, da je načrtovalec neodvisna oseba. Po možnosti strokovnjak, ki ni zaposlen v instituciji, v kateri izdelujemo osebne načrte. Tako preprečimo prejšnje sodbe o ljudeh, ki so lahko posledica institucionalne klime in kulture.

Analiza prvih načrtov je pokazala, da se je krepitev moči v prvih zapisanih primerih zgodila na več ravneh, in sicer:

- Organizacijska raven: določali so, kdaj in kje se bomo srečevali, kdo bo imel vpogled v zapis.
- Vsebinska raven: kaj bo v načrtu zapisano. Pri vsakem ponovnem branju so posamezniki/posameznice črtale dele besedila, za katere niso več želele, da so zapisani. Pokazalo se je, da dlje, kot je trajalo sodelovanje, več je bilo teh popravkov.
- Oblikovna raven: kakšen bo videz načrta. Prvi načrti so bili zelo pestri. Da bi posamezniki/posameznice pridobile občutek, da je načrt njihov, so bili spodbujene, naj vplivajo tudi na obliko zapisa. Nekateri načrti so bili pisani z velikimi tiskanimi črtkami (s tem smo začeli uvajati lahko branje), nekateri načrti so vsebovali risbe, ki so jih sami ustvarili, nekaterim so bile dodane fotografije, ki so jih izbrali, tudi plakati njihovih idolov.

Cilji posameznikov in posameznic pa so bili osredotočeni predvsem na tri ravni, in sicer:

1. Krepitev socialne mreže posameznika/posameznice, zagotavljanje uresničitve osebnih ciljev: »Želim si podporo pri prijateljstvu z Denisom, da ga še naprej razvija in utrjuje« (NS 2); »Želim si navezati stike z Marjanco iz delavnic« (NS 2)
2. Pridobivanje občutka pomembnosti: »Želim si ogledati socialne servise in službe, ki so na voljo v tujini. Zanima me položaj, ki ga imajo v tujini prizadeti ljudi. Rad bi spoznal druge možnosti, ki so na voljo prizadetim ljudem« (NS 6).
3. Zadovoljevanje osnovnih življenjskih potreb, denimo potrebe po delu, dejavnosti in denarju: »Želim si boljše pogoje dela v delavnici in boljše plačilo za delo« (NS1); »Želim si svoj prostor v delavnici. Svojo pisarno, kjer bi vodil svoj studio«; »Želim začeti z novim delom, ki bi bilo bolj dinamično« (NS 6).

V načrtih iz domov za stare ljudi je zaslediti krepitev moči na ravni življenja v instituciji. Z načrtovanjem zaposleni odkrivajo spretnosti in sposobnosti stanovalcev, s katerimi se po prihodu v institucijo stanovalci lažje in hitreje prilagodijo novemu življenjskemu okolju. Tako denimo stanovalka, ki je spretna v pletenju, pripravi jopico za dojenčka zaposlene v domu. To seveda ni njen življenjski cilj, je pa pot do umeščanja v novo življenjsko okolje, ki temelji na njenih spretnostih in sposobnostih. V nadaljevanju načrta je zapisano, da bodo v domu pripravili razstavo njenih pletenih izdelkov. Tudi pri tem smo skeptični, da bi to lahko bil življenjski cilj stanovalke. Je pa po drugi strani dober dogovor med tem, kar ponuja novo življenjsko okolje stanovalki, in njenimi spretnostmi. Z razstavo si bo stanovalka v domu pridobila ugled, spoštovanje, verjetno razširila socialno mrežo, skratka učinki bodo gotovo vidni v njeni večji moči.

Ovire pri zapisu osebnega načrta

V nadaljevanju predstavimo poglavitne ovire pri zapisovanju načrtov, ki so jih pri zapisih podale načrtovalke. Gre za primerjavo preteklih načrtov, ki so bili namenjeni življenju v skupnosti, in današnjih načrtov, ki so izdelani za življenje v ustanovi.

Najopaznejše ovire v osebnih načrtih za stanovalce domov pomenijo obrazci, vnaprej določene rubrike, vprašanja, ki jih lahko zapisovalci načrta izpolnijo na podlagi socialne, zdravstvene in druge dokumentacije. Takšni zapisi so uporabni za druge namene, ne za osebno načrtovanje, saj ne predpostavljajo navzočnosti uporabnika. Najpogosteje zasledimo te rubrike: splošni podatki (spol, datum rojstva, stan, izobrazba, poklic), podatki o družini (število otrok, stiki z družinskimi člani in drugimi ljudmi), finančno stanje, podatki o življenju v domu (vrsta sobe, oskrbe, aktivnosti). Takšne zapise lahko opravi strokovnjak sam, v nekaterih primerih s pomočjo sorodnikov, stanovalcev pa pri zapisu ne potrebuje. Zapisani podatki nam tudi ne povedo veliko o človeku. Z njimi človeka ne spoznamo, ne vemo, kakšna je njegova življenjska zgodba, katere so njegove odlike in šibkosti, nič od tega, kar potrebujemo za analizo, ki je priprava na določitev življenjskih ciljev.

Pregled komentarjev zapisovalcev načrtov kaže na številne omejitve. Večina se nanaša na časovne omejitve izdelave načrta. V Pravilniku o postopkih pri uveljavljanju pravice do institucionalnega varstva (2004) je določen rok izdelave načrta, in sicer mora socialna delavka za vsakega stanovalca izdelati načrt najpozneje v tridesetih dneh po sprejemu v domu. Glede na intenzivnost sprejemov in kadrovske normativ, ki določa zaposlitev ene socialne delavke za 190 stanovalcev (Mali, 2008), se razumljivo porajajo številne dileme glede izvajanja načrtovanja. Ena od socialnih delavk navaja: »Sama lahko rečem, da je vodenje in izvajanje individualnega *načrtovanja predvsem iz časovnega vidika praktično nemogoče. Sem sama za 220 stanovalcev.*« (Refleksija strokovne delavke, osebni zapiski Ankaran, Videmšek, 2016).

V preteklosti pa je načrtovanje potekalo dolgo časa (prve načrte so zapisovali včasih tudi do šest mesecev), to pa je negativno vplivalo tako na načrtovalce

kot na uporabnike. Dolgo načrtovanje je bilo posledica nedoločenih časovnih okvirov izvajanja načrtovanja kakor tudi ustvarjanja prijetnega sodelovanja med udeleženi. Načrte so tudi pogosto spreminjali, dodajali nove podatke, cilje, čeprav to vsekakor sodi bolj v evalviranje kot pa v nastajanje načrta. Danes vemo, da je naloga načrtovalca, da prevzame odgovornost za vodenje izdelovanja načrta kakor tudi za izvajanje. Paziti mora, da se z načrtovanjem dosega ključni cilji, ne pa da se metoda neprimerno podaljšuje, brez ustreznih rezultatov. Rezultat načrtovanja je namreč reorganizacija človekovega življenja, ki se mora zgoditi v določenem obdobju in na načrtovan način.

Načrtovalci opozarjajo tudi na pojav zapisovanja načrtov kot *birokratskih obrazcev*. Pojavljajo se predvsem znotraj institucionalnega varstva starejših, kot odziv na formalno zahtevo po uporabi metode osebnega načrtovanja. Po drugi strani prej omenjeni pravilnik določa t. i. »individualni načrt obravnave uporabnika«, to pa v institucionalnem razumevanju lahko pojmuje kot drugačen izdelek od osebnega načrta. V ospredju je namreč zahteva po obravnavi uporabnika, torej prav takšna, kot smo jo zasledili v prvih načrtih, ko je bila moč v rokah strokovnjakov, stanovalci pa so bili le predmet strokovne obravnave. Našo tezo potrjuje jezik zapisovanja, ki je pogosto strokovne narave in uporabnikom nerazumljiv (denimo: »možnost *opstipacije; terap: magnet – krik; časovna in krajevna dezorientacija, gospa je preseljena v DE*« – ON 1). Podpisnik načrta sploh ni vedno stanovalec, torej tudi ni njegov lastnik. Namesto tega zasledimo dodane izjave stanovalcev, v katerih se stanovalci zavežejo, da bodo aktivno sodelovali pri doseganju zastavljenih ciljev.

Načrtovalci opozarjajo tudi na *nezmožnost udejanjanja ciljev*. Pri načrtih, ki so bili zapisani za potrebe ljudi, ki živijo v skupnosti, se je pokazala potreba po novem profilu – načrtovalcu. Zelo hitro je bilo jasno, da bi morala biti načrtovalka ena oseba, izvedbeni del pa bi moral prevzeti nekdo drug. Tako smo zagotovili dvoje. Prvič, neodvisnost načrtovalke, ker ni bila obremenjena s tem, kako bo lahko cilj tudi izpeljala. Drugič to, da je imela oseba možnost sodelovanja z več ljudmi, ki so podpirali njene cilje. Ob koncu načrtovanja se je vključil v proces izvajalec, ki je poskrbel za udejanjanje ciljev. Zaradi vstopa več ljudi se je pojavila potreba po oblikovanju profila ključnega delavca, ki si ga je izbrala oseba sama. Ključni delavec je bil odgovoren za nemoten potek komunikacije med različnimi izvajalci storitev.

V institucijah za stare se težave pri udejanjanju ciljev kažejo, kadar so v načrtu zapisani dejanski življenjski cilji stanovalcev, ki presegajo okvire storitev institucije. V raziskavi Mali idr. (2017) smo zasledili pripombe socialnih delavk, da zaradi pravil delovanja institucije ne morejo udejanjati metode osebnega načrtovanja v skladu z doktrino socialnega dela. Težave navajajo v prevladujoči medicinski doktrini oskrbe, za katero potrebe in želje stanovalcev niso relevantne. Tam, kjer so te ovire delno že odpravili, še vedno ne zagotavljajo oskrbe po meri človeka. Na podlagi definiranih potreb in življenjskih ciljev posameznega stanovalca določijo, katere dejavnosti in programi pomoči, ki jih dom izvaja, bi bili najustreznejši. Ne prilagajajo torej oskrbe stanovalcu, temveč obrnjeno. Individualni program oskrbe temelji na ponudbi pomoči v domu.

Socialne delavke navajajo tudi težave pri izdelavi individualnih programov za stanovalce, ki doživljajo ovire pri sporazumevanju, na primer, ko gre za izdelavo individualnega načrta za stanovalca z demenco ali za stanovalca, ki potrebuje intenzivno zdravstveno oskrbo in ni sposoben komunicirati. V proces pomoči vključijo sorodnike, a jim ti ne podajo dejanske slike o življenjskih ciljnih stanovalca. Opozarjajo, da je čedalje več takšnih stanovalcev, zato se bojijo, da individualizirano načrtovanje oskrbe v prihodnje sploh ne bo več mogoče.

Nevarnost pri načrtovalcih je tudi v mandatu za njihovo delovanje, ki ga denimo določa kak formalni predpis (zakon ali pravilnik). V želji po učinkoviti pomoči uporabniku strokovnjaki z mandatom načrtovanja pogosto sami določijo cilje, ki niso del uporabnikovega življenjskega sveta, temveč del strokovnjakovega delovanja in povzročijo povečevanje strokovnosti. V načrtih iz domov smo zasledili cilje, ki se nanašajo na ta opravila: menjava plen, uživanje terapije s pomočjo zaposlenih, nadzor in vodenje. Gre za značilne cilje, ki jih je določil načrtovalec, strokovnjak. Če cilje določi strokovnjak, je posledica tega neučinkovita pomoč, pogosto tudi stigmatizacija uporabnikov, hkrati pa je to tudi etično sporno, saj strokovnjak upošteva svoje interese, ne pa koristi uporabnika.

Načrtovalec kratko malo ne sme ponujati ciljev uporabniku, še manj pa mu jih vsiljevati, pa naj se mu zdijo še tako dobri in ustrezni za uporabnika. Lahko, da so bili tako določeni cilji rezultat oteženega besednega sporazumevanja med uporabnikom in načrtovalcem. Če ima uporabnik omejeno sposobnost za besedno izražanje, si je treba vzeti več časa za načrtovanje. Načrtovalka potrebuje znanje, spretnosti in sposobnosti, da sporazumevanje (komunikacija) prilagodi uporabniku, se z njim sporazumeva na zanj razumljiv način, da načrtovalka sama ne zapiše načrta in ciljev uporabnika.

Sklep

Primerjava osebnih načrtov kaže, da razvoj socialnega dela, ki ga določajo koncepti pomoči, določajo način zapisovanja pripovednega in izvedbenega dela osebnega načrta. V prvih načrtih je zaslediti prehod od strokovne moči do uporabniške perspektive, ki temelji na vrednotenju osebnih izkušenj uporabnikov. V ospredju so želje in interesi uporabnikov, ki ponujajo izhodišče za povečanje uporabnikove moči. V skladu s konceptualnimi spremembami se je spreminjalo tudi poimenovanje metode in njenega izdelka. Individualno načrtovanje samostojnega življenja namreč ni zgolj udejanjanje koncepta samostojnosti, temveč izhaja iz tega, da so se načrti zapisovali za ljudi, ki so sicer živeli v skupnosti, pri svojih starših na pragu starosti, in za katere smo želeli izdelati načrt za čim večjo samostojnost in neodvisnost.

Načrti, zapisani v skupnosti, so bili bolj osredotočeni na še neobstoječo podporo in so nakazovali potrebo po razvoju tako novih profilov delavcev kot tudi novih storitev v skupnosti. Načrti v institucijah za stare sicer kažejo že s poimenovanjem izdelka (zasledili smo individualne načrte, osebne načrte za konkretne stanovalce) na razvoj metode in njene umestitve v institucijo.

Pogosto so usmerjeni na zadovoljevanje potreb stanovalcev s pomočjo storitev, ki jih ponuja dom, in niso dovzetni za iskanje storitev v skupnosti ali celo za razvijanje novih storitev v domu.

Osebni načrt, ki ga izdelujejo v vseh domovih, je podlaga za pridobitev mnenja in glasu stanovalca, to je analogno prvim načrtom v skupnosti. Najprej moramo ljudi videti in slišati, pridobiti njihov glas, šele na podlagi tega lahko uvajamo spremembe. V domovih se to zgodi po navadi kmalu po prihodu v dom. To je tudi smotrno, saj le tako lahko stanovalec najde smisel življenja v institucionalnem okolju. V skupnosti je potreba po načrtovanju nastala kot zahteva ljudi po spremembi sistema oskrbe. Tega v domovih ne moramo pričakovati v fazi prihoda v dom, saj se stanovalec še privaja na novo življenjsko okolje. Lahko pa poznejše revizije in evalvacije načrtov povzročijo tudi takšne zahteve, kot smo jih zasledili pred dvajsetimi leti v skupnosti.

Osebni načrt je za socialno delo pomembna metoda, po kateri se stroka razlikuje od vseh drugih poklicev zagotavljanja pomoči. Metoda upošteva cilje same stroke, udejanjanje njenih konceptov in hkrati zagotavlja, da se sliši glas ljudi z osebno izkušnjo. Danes vemo, da je znanje ljudi z osebno izkušnjo ključno za uspešno pomoč, saj so eksperti na podlagi osebnih izkušenj in imajo svojevrstno znanje, ki ga strokovni delavci nimamo.

Viri

- Barnes, M. & Bowl, R. (2001). *Taking over the asylum, empowerment and mental health*. New York: Palgrave.
- Beresford, P. & Craft, S. (1993). *Citizen involvement: a practice guide for change*. London: Macmillan Press.
- Brandon, D. & Brandon, A. (1994). *Jin in jang načrtovanja psihosocialne skrbi*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Chamberlin, J. (1977). *On our own*. London: Mind (1988 druga izdaja).
- Dragoš, S., Leskošek, V., Petrovič Erlah, P., Škerjanc, J., Urh, Š. & Žnidarec Demšar, S. (2008). *Krepitev moči*. Ljubljana: FSD.
- Flaker, V., Čačinovič Vogrinčič, G., Mesec, B., Urek, M., Kastelic, A., Švab, V., Lamovec, T., Lešnik, B., Turnšek, N. & Rode, N. (1995). *Načrtovanje razvoja psihosocialnih služb na podlagi potreb ljudi z dolgotrajnimi psihosocialnimi stiskami na področju Republike Slovenije: raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Flaker, V., Cigoj-Kuzma, N., Grebenc, V., Kodele, T., Kranjc, B., Pirnat, T., Smole, A., Urek, M., Videmšek, P. & Žnidarec Demšar, S. (2007). *Krepitev moči v teoriji in praksi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V., Mali J., Kodele, T., Grebenc V., Škerjanc J. & Urek M. (2008). *Dolgotrajna oskrba: očrt potreb in odgovorov nanje*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V., Mali, J., Rafaelič, A., Ratajč, S. & Balantič, K. (2013). *Osebno načrtovanje in izvajanje storitev*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V., Nagode, M., Rafaelič, A. & Udovič, N. (2011). *Nastajanje dolgotrajne oskrbe: ljudje in procesi, eksperiment in sistem*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Flaker, V., Rafaelič, A., Bezjak, S., Ficko, K., Grebenc, V., Mali, J., Ošljaj, A., Ramovš, J., Ratajč, S., Suhadolnik, I., Urek, M. & Žitek, N. (2015). *Priprava izhodišč deinstitucionalizacije v Republiki Sloveniji: končno poročilo, verzija 2.2*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.

- Lamovec, T. (1995). *Ko rešitev postane problem in zdravilo postane strup*. Ljubljana: Lumi.
- Mali, J. (2008). *Od hiralnic do domov za stare ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mali, J., Flaker, V., Peršič, M. L., Rafaelič, A., Rode, N., Urek, M. & Žitek, N. (2017). *Inovativne oblike oskrbe v domovih starejših občanov: končno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Morris, J. (1993). *Independent lives, community care and disabled people*. London: Macmillan.
- Oliver, M. (1992). *The politics of disablement*. London: Macmillan Press.
- Pečarič, E. (2004). *Neodvisno življenje*. Ljubljana: YHD.
- Pravilnik o postopkih pri uveljavljanju pravice do institucionalnega varstva (2004). *Ur. l. RS*, št. 38/2004.
- Ramon, S. (2003). *Users researching health and social care: an empowering agenda*. Birmingham: Ventura press.
- Schafer, T. (2003). Researching user empowerment in practice: lessons from the field in service user research enterprise service User Research Group of England. V S. Ramon (ur.), *Users researching health and social care: an empowering agenda* (str. 97–109). Birmingham: Ventura press.
- Škerjanc, J. (1996). Zgodba o ekologiji in moči. *Socialno delo*, 4, 238–289.
- Škerjanc, J. (2006). *Individualno načrtovanje z udejanjenjem ciljev. Pomen uporabniškega vpliva pri zagotavljanju socialno-varstvene storitve*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje in usposabljanje.
- Škerjanc, J. (2007). Individualizacija pri zagotavljanju socialnih storitev. V L. Šugman Bohinc, P., Rapoša Tajnšek, J. & J. Škerjanc (ur.), *Življenjski svet uporabnika: raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov* (str. 80–101). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Škerjanc, J. (2010). Prispevek uporabnikov socialnovarstvenih storitev k oblikovanju konceptov za praktični študij socialnega dela (*doktorska disertacija*). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Šugman Bohinc, L., Rapoša Tajnšek, P., Škerjanc, J. (ur.) (2007), *Življenjski svet uporabnika: raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Videmšek, P. (1995). Načrt skrbi. Predstavitev metode študentkam in študentom Visoke šole za socialno delo. Duševno zdravje v skupnosti: nosilec Vito Flaker.
- Videmšek, P. (1996). *13. 5. 1996, čisto naveden dan prizadetih ljudi (diplomsko delo)*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Videmšek, P. (1999), Zapiski s 4. konference o zagovorništvu, Bled, 15.–17. 1999.
- Videmšek, P. (1999), Zapiski s konference v Kranjski Gori, 1.–3. 10. 1999.
- Videmšek, P. (1999). *Opolnomočenje prizadetih ljudi na področju spolnosti in spolnih zlorab (magistrsko delo)*. Ljubljana: ISH.
- Videmšek, P. (2002). Individualni načrt kot metoda dela. *Socialno delo*, 5–6, 283–285.
- Videmšek, P. (2004). Individualno načrtovanje kot proces krepitve moči uporabnikov socialnih storitev: V S., Avberšek, V., Švab, (ur.), *Psihosocialna rehabilitacija*. Šent (str. 44–49). Ljubljana.
- Videmšek, P. (2008). Krepitev moči kot temeljno orodje socialnega dela. *Socialno delo*, 3–6, 209–217.
- Videmšek, P. (2013 a). *Iz institucij v skupnost: stanovanjske skupine nevladnih organizacij na področju duševnega zdravja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Videmšek, P. (2013 b). Vpliv družbenih gibanj na razvoj socialnega dela v Sloveniji. *Socialno delo*, 2/3, 129–138.

- Videmšek, P. & Leskošek, V. (2015), Dez institucionalizacija: dosegljiv cilj ali nerealna vizija. *Socialno delo*, 5, 259–268.
- Wallcraft, J. (2005). The place of recovery. V R., Shulamit & E. J., Williams (2005) (ur). *Mental health at the crossroads, the promise of the psychosocial approach*. Hants, England: Adgate Publishing.
- Zakon o duševnem zdravju (2008). *Ur. l. RS*, št. 77/2008.
- Zaviršek, D. & Videmšek, P. (2009), Uključivanje koristnika usluga u istraživanje i poučevanje: ima li tome mjesta u istočnoeuropskom socialnom radu. *Ljetopis socialnog rada*, 2, 189–207.
- Zaviršek, D., Zorn, J. & Videmšek, P. (2002). *Inovativne metode v socialnem delu. Opolno-močenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.

Špela Razpotnik, Hana Košan, Irena Bilčič

Podpora ranljivim družinam in preventivno skupnostno delo kot posebna vidika antideložacijskega dela

Poleg dela s posameznimi najemniki _cam_ v kriznih situacijah se v okviru antideložacijskega programa, ki ga izvaja društvo Kralji ulice, izvajata še podpora ranljivim družinam in preventivno skupnostno delo. Ti obliki sta trajnejši in še bolj preventivno usmerjeni obliki dela, ki se ne izvajata samo v času kriznih situacij in nista osredotočeni samo na najemnike _ce_ in družine v neposredni krizi. Posebnost dela z družinami je pomembna vloga prostovoljnih sodelavcev. Pri tem delu je podarjena usmerjenost v vire moči družin ter iskanje optimalnega ravnotežja med strukturo in prožnostjo podpore. Druga oblika dela, preventivno skupnostno delo, uresničuje tri osnovne cilje: (1) ustvarjanje boljše klime in odnosov med stanovalkami _ci_ določene stavbe ali sošeske, (2) ustvarjanju kulture dogovarjanja in skrbi za svoje stanovanje in skupne prostore ter (3) ustvarjanje zaupnega odnosa med delavkami _ci_ antideložacijskega programa in stanovalkami _ci_. To naj bi omogočalo lažje in uspešnejše delo v primerih, ko vendarle grozi deložacija.

Ključne besede: stanovanje, izključenost, prostovoljno delo, ustvarjanje skupnosti, Kralji ulice, zagovornišтво.

Dr. Špela Razpotnik, doc., zaposlena kot visokošolska učiteljica na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Njena raziskovalna področja so: skupnostno delo, neenakost, socialna pedagogika, vključevanje. Kontakt: spela.razpotnik@guest.arnes.si. Hana Košan, uni. dipl. soc. ped., je zaposlena v društvu Kralji ulice, ukvarja se s terenskim in skupnostnim delom, delom z ranljivimi družinami, cirkuško in gledališko pedagogiko. Kontakt: hana.kosan@kraljiulice.org. Irena Bilčič, dipl. soc. ped., deluje v društvu Kralji ulice kot mednarodna prostovoljka (EVS). Ukvarja se s terenskim in skupnostnim delom, cirkuško in gledališko pedagogiko. Kontakt: irena.bilcic@kraljiulice.org.

Support for vulnerable families and preventive community work as special aspects of anti-eviction work

In addition to working with individual tenants in crisis situations within anti-eviction programme carried out by the Association Kings of the Street, additional two forms of work are being carried out: support for vulnerable families and preventive community work. These represent a more permanent and more prevention-oriented forms of support which is not carried out only in times of crisis, and not only focused on tenants and families in immediate crisis. In the framework of supporting families, the important role of voluntary workers should be emphasised, as well as the focus on sources of strength of families and the search for the optimum balance between structure and flexibility of support. Preventive community work pursues three main objectives: (1) creating a better climate and relations among the residents of a building or neighbourhood; (2) creating a culture of negotiation and taking care of their apartment and common areas; and (3) creating a relationship of trust between the staff of anti-eviction program and tenants. This should make work with tenants in times of threats of eviction easier and more efficient.

Keywords: housing, exclusion, voluntary work, community building, Kings of the Street, advocacy.

Špela Razpotnik, PhD, is an Assistant Professor at the Faculty of Education, University of Ljubljana. Her research fields include: community work, inequality, social pedagogy, inclusion. Contact: spela.razpotnik@guest.arnes.si. Hana Košan completed the university level study programme of social pedagogy. She is employed at the Association Kings of the Street in Ljubljana. Her fields of work and interest are outreach and community work, work with vulnerable families, circus and theatre pedagogy. Contact: hana.kosan@kraljiulice.org. Irena Bilčič completed her studies at the first-level study programme of social pedagogy. Currently she is engaged at the Association Kings of the Street in Ljubljana in the framework of European voluntary service programme. Her fields of work and interest include outreach and community work, circus and theatre pedagogy. Contact: irena.bilcic@kraljiulice.org.

Uvod

Program »izvajanja dejavnosti preprečevanja izgube stanovanja (antideložacijska dejavnost ali antideložacijski program)« poteka od marca 2014 v Ljubljani v sodelovanju med Javnim stanovanjskim skladom Mestne občine Ljubljana in društvom Kralji ulice. Nastalo je na podlagi izkušenj, pridobljenih v projektu »Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene« (2012–2013), ki je bil izveden s sofinanciranjem švicarskega finančnega prispevka (Dekleva, 2013; 2014). Cilje, delovne pristope, prakso in primere antideložacijskega programa prikazuje drug prispevek v tej reviji (Dekleva, 2018). Tam je podrobneje prikazan samo en, sicer ključen del dejavnosti programa, in sicer antideložacijsko delo s posameznimi najemniki_cami v kriznih situacijah, ko zaradi kršitev določil najemne pogodbe za stanovanje najemnicam_kom grozita odpoved najemne pogodbe in izguba stanovanja.

Program pa vendarle obsega še vsaj dve drugi obliki dela, ki jih poimenujemo podpora ranljivim družinam ter preventivno skupnostno delo. Obe omenjeni obliki se od prej omenjenega »antideložacijskega dela s posameznimi najemniki_cami v kriznih situacijah« razlikujeta po večji širini in trajnosti delovanja. Pri antideložacijskem delu z najemniki_cami smo se namreč srečali tudi z družinami, ki so bile večkratno ranljive, ogrožene ali izključene, tako da so se krizne situacije pri njih kar vrstile. Navzočnost otrok in potreba po varovanju njihovih pravic sta dodatno zapletali iskanje hitrih in preprostih rešitev, zato smo začutili potrebo po trajnejšem delu in kompleksnejših pristopih (ki naj bi med drugim preprečevali izgubo stanovanja).

Preventivno skupnostno delo se od obeh drugih oblik dela razlikuje po še manjši usmerjenosti na reševanje kriznih situacij in si namesto tega prizadeva za:

- ustvarjanje boljše klime in odnosov med stanovalkami_ci določene stavbe ali soseske, saj naj bi se s tem zmanjšala možnost konfliktnih situacij med njimi, ki so pogost krivdni razlog za deložacije;
- ustvarjanju kulture dogovarjanja in skrbi za svoje stanovanje in skupne prostore, saj naj bi to zmanjšalo pojavljanje primerov neustrezne rabe stanovanj, ki je drug pogost krivdni razlog za deložacije;
- ustvarjanje odnosa zaupanja med delavci_kami antideložacijskega programa in stanovalkami_ci, saj naj bi to omogočalo lažje in uspešnejše delo v primerih, ko vendarle grozi deložacija.

V nadaljevanju podrobneje opisujemo sodelovanje z ranljivimi družinami in preventivno skupnostno delo. Opis sodelovanja z ranljivi družinami se nanaša večinoma na delo z eno družino; tu so bili opisana načela in pristopi uveljavljeni najbolj celovito in kontinuirano, čeprav so se v manjši meri in manj kontinuirano uporabljali tudi pri drugih družinah. Opis preventivnega skupnostnega dela pa se nanaša na delo na lokacijah dveh ljubljanskih sosesk oz. v dveh skupnostnih prostorih.

Nastanitvena podpora ranljivim družinam

Družine in grožnja brezdomstva

V zadnjem času se v Sloveniji zaradi heterogenizacije socialne in specifično stanovanjske izključenosti z brezdomstvom vse pogosteje srečujejo tudi družine. Znotraj nastanitvene podpore v okviru društva Kralji ulice in njegovih obstoječih programov so sprva pomenile določeno »motnjo v sistemu«, ki je bil izhodiščno bolj usmerjen k reševanju stanovanjskega vprašanja samskih oseb, v preteklosti večinske skupine, ki se je srečevala z brezdomstvom. Tako ko pa so se družine pojavile, so se začeli znotraj društva razvijati tudi odzivi na njihove potrebe in kmalu so postale skupina, ki je, če je le mogoče, pri vključitvi v programe nastanitvene podpore obravnavana prednostno.

En kontekst srečevanja s stanovanjsko ogroženimi družinami je kontekst nastanitvene podpore stanovalkam_cem v stanovanjih, ki jih najema društvo Kralji ulice, drug kontekst srečevanja s temi družinami pa je antideložacijski program, kjer društvo Kralji ulice zagotavlja celostno podporo družinam, ki so nastanjene v večji meri v bivalne enote stanovanjskega sklada ali drugje, v skladu z omejenim trgom dostopnih stanovanj. Družine lahko same izrazijo potrebo po podpori na stanovanjskem skladu ali v različnih skupnostnih prostorih, namenjenih stanovalcem_kam določenih sosesk, pogosteje pa jih kot podpore potrebne definira sklad, povod za to pa je po navadi grožnja z deložacijo zaradi neporavnanih finančnih obveznosti ali zaradi drugih razlogov, npr. pritožb s strani sosed_ov ali česa podobnega. Gre torej za odzivanje na potrebe po podpori pri ohranitvi nastanitve, ki jih izraža sklad ali same članice_i.

Narava podpore družinam je tako kot druge oblike podpore, ki jih razvija društvo, čim bolj celostna in usmerjena v življenjsko področje družin, torej v kontekste, ki jih sami doživljajo kot svoje in v katerih se vsak dan gibljejo.

Prek nekajletnega raziskovalnega razvijanja (Razpotnik, Turnšek, Rapuš-Pavel in Poljšak-Škraban, 2015; 2016) prožne podpore stanovanjsko ogroženim družinam v njihovih vsakodnevnikih kontekstih se je pokazalo nekaj značilnosti, smernic in dilem, ki jih v nadaljevanju razgrinjamo kot ključne vidike podpore družinam pri ohranjanju nastanitve.

Vključene družine so izjemno raznovrstne, skupno jim je, da se v določenem obdobju življenja pri njih zgosti oz. nakopiči več izzivov, od katerih je eden povezan tudi z ohranitvijo nastanitve in ki jih same ne zmorejo (več) reševati, zato pri tem potrebujejo podporo in zagovorništvo. Drugi pomembni izzivi teh družin so pogosto: izključenost iz zaposlovanja in torej ekonomska prikrajšanost, zadolženost, stiske pri vključevanju v sistem izobraževanja in pri izpolnjevanju njegovih zahtev, zdravstvena oskrba ter urejanje dostopa do nje, v nekaterih primerih gre tudi za kulturno deprivilegiranost družin, zgodovino priseljenstva ipd. Pri teh družinah je neredka tudi zgodovina zlorab in drugih travmatičnih dogodkov.

Vse omenjeno pogosto povezuje tudi oslavljen vpliv teh družin na ključne življenjske odločitve (v zvezi z izobraževanjem, zdravljenjem, izbiro kraja bivanja, urejanjem lastnega prostora ...), ki je povezan z izključenostjo, nezadostno

informiranostjo, pogostimi selitvami, po drugi strani pa z neprilagojenostjo različnih institucij in služb za uspešno sodelovanje s temi družinami. Raziskovanje tega področja (npr. Razpotnik, Turnšek, Rapuš-Pavel in Poljšak-Škraban, 2015; 2016; Turnšek, Poljšak-Škraban, Razpotnik in Rapuš-Pavel, 2016) je pokazalo, da ranljive družine, prav tako pa tudi institucije in organizacije, ki z njimi prihajajo v stik (tako s področja socialnega varstva kot tudi zdravstva in vzgoje ter izobraževanja), sodelovanje vidijo kot nezadostno, nepovezano, neusklajeno, nezadovoljujoče in brezizhodno. Ključni izziv strok (socialnega dela, socialne pedagogike idr.) je torej poiskati nove poti sodelovanja, ki bile bližje potrebam teh družin, bolj medsebojno usklajene in povezane.

Prožna podpora družinam v njihovem življenjskem polju

Nastanitvena podpora ranljivim družinam je oblika dela, ki se odziva na potrebe posamezne družine in upošteva načela stalne navzočnosti v družini ter sprotnega in prožnega odzivanja na izzive in potrebe posamezne družine oz. njenih članic_ov. Gre za stalno uravnavanje bližine in spoštljive distance, meja pa je premična in v vsakokratni družini vzpostavljena drugače v odnosu delavci_ke – prostovoljci_ke – družina. Obliko dela lahko imenujemo »prožna podpora družinam v njihovem življenjskem polju«. Ključno pri tej obliki dela je podporno in neinvazivno vstopanje v vsakodnevni življenjski prostor z namenom zagovorništva in povezovanja akterjev podpore na način, da bo družina v ospredju oz. osrednja v pomenu načrtovanja podpore. V tem pogledu so načela dela blizu v življenjsko polje usmerjeni socialni pedagogiki (npr. Thiersch, 1992; Razpotnik, 2014).

Ker gre za delo z družinami, je posebna pozornost namenjena otrokom, krepitvi njihovega položaja in podpori specifično njim, krepitvi njihovega glasu ter podpornemu in zagovorniškemu vstopanju v vzgojno-izobraževalne kontekste. Ena od posebnosti tega pristopa je vključenost prostovoljk_cev v delo, ti namreč pomenijo poleg strokovnih delavk_cev društva stalno vez z družino. Pogosto se povežejo z otroki, ki jim lahko pomenijo ključne podporne osebe, vstopajo pa tudi v vzgojno-izobraževalne kontekste (vrtec, šola, mladinski dom, zavod ipd.) kot zagovorniki_ce in podporniki_ce, pa tudi kot vez institucionaliziranega okolja z družino.

V nadaljevanju obravnavamo ključne teme nastanitvene podpore ranljivim družinam, ki so se vzpostavile na podlagi večletne prakse, na preseku delovanja Kraljev ulice, raziskovanja ljubljanske Pedagoške fakultete in uvajanja prostovoljske podpore v takšno delo kot take vmesne oblike podpore, ki je družinam blizu in se lahko izogne nekaterim kontradikcijam (npr. podporno – nadzorno), ki jih takšne strokovne vloge pogosto združujejo. Zaradi ključne vloge prostovoljk_cev v takšni obliki podpore v nadaljevanju prikažemo predvsem teme, ki so jih kot pomembne opredelili prav oni v fokusnih pogovorih, skladajo pa se tudi s temami, ki so jih izrazile strokovne delavke_ci društva Kralji ulice v fokusni skupini.

Podlaga tem temam so torej individualni in skupinski pogovori s prostovoljci_kami, strokovnimi delavkami_ci Kraljev ulice, pogovori s strokovnja-

ki_njami iz različnih konvencionalnih služb, pogovori s člani_cami spremljanih družin pa tudi zapiski dvoletnega raziskovalnega spremljanja družin. Ob tem se razvija omenjeni pristop prožne podpore družinam v njihovem življenjskem polju. Poglavje, ki sledi, v največji meri izhaja z vidika prostovoljk_cev, drugi vidiki so zajeti v manjši meri. Prikazane so teme, ki so jih udeleženi pri razvijanju omenjenega prožnega pristopa prepoznali kot ključne.

Med strukturo in prožnostjo¹

Prostovoljci_ke, ki vstopajo v družino, opisujejo takšno podporo z opisi, kot so: nestrukturiranost, nedoslednost pri poročanju, nereflektiranost okvirov podpore, ki poteka in se tudi osmišlja sproti. Vse to je na prvi pogled očitno nasprotje konvencionalnim, formaliziranim in birokratiziranim oblikam podpore družinam, pa naj gre za centre za socialno delo ali vzgojno-izobraževalne kontekste. Za izbiro določene oblike podpore oz. načina dela se po pripovedovanju prostovoljk_cev odločajo glede na to, kakšne so potrebe družine oziroma njenih posameznih članic_ov, zaznane v določenem trenutku. Kot razpršene in take, ki se prilagajajo kontekstu, prostovoljci_ke opisujejo tudi načine in pristope delovanja, prav tako svojo vlogo, ki jo opišejo v razponu:

- prostovoljec_ka, ki družino obiskuje;
- nekdo, ki družini zagotavlja razbremenitev;
- nekdo, ki zagotavlja staršem podporo pri vzgoji in deluje razbremenjujoče;
- nekdo, ki je zagovornik_ca, zaščitnik_ca družine v odnosu do drugih vpletenih institucij ali celo v odnosu do pogledov širše javnosti na družine, ki so v položaju ranljivosti.

Takšna oblika dela, se zdi, pogosto ne dopušča uresničevanja vnaprej zastavljenih ciljev, saj je položaj v družini, ki se potem kaže tudi na vsakem njenem posamičnem članu_ici, izjemno spremenljiv, ranljiv in negotov. Kaže, kot da od prostovoljk_cev to zahteva veliko mero prožnosti, iznajdljivosti in tudi pripravljenosti opustiti zastavljene cilje določenega srečanja in se lotiti nečesa, kar je v situaciji pač mogoče.

Prostovoljci_ke govorijo o nereflektiranosti globalnih ciljev delovanja v družini, po drugi strani pa je iz pogovorov z njimi mogoče zaznati visoko stopnjo refleksivnosti (v pomenu pogleda na lastno strokovno delovanje in razmisleka o tem), ki jo gotovo spodbuja to, da gre za razvijajoči se model dela, da se od skupine pričakuje refleksivno poročanje o obiskih in pa intervizijska srečanja, na katerih se skupina pogovarja o odprtih dilemah, poroča o obiskih in izmenjuje poglede na dogodke.

Ko prostovoljci_ke opisujejo individualna srečevanja z otroki, pogosto omenjajo druženje, sprostitev, zabavo, učenje ali igro. Pomemben vidik je tudi v tem primeru prilagajanje in odzivanje na trenutno zaznane potrebe.

Ključna os, s katero bi lahko opisali nasprotje med strukturo kot zaznano potrebo pri delu z družino in pa prožnostjo kot osnovno značilnostjo pristopa, ki ga opisujemo, je prav stalno iskaje ravnotežja med obema vidikoma. To od

¹ Vsebina tega poglavja je v razširjeni obliki predstavljena v Razpotnik, Turnšek, Rapuš Pavel in Poljšak Škraban (2016).

prostovoljca_ke zahteva avtonomijo, strokovno presojo in zmožnost refleksije, koristi pa pri tem možnost dialoga s skupino.

Pomembna podtema pri dimenziji oz. kontradikciji med strukturo in prožnostjo je tudi opažanje opuščanja lastnih pričakovanj in vse večje kompetentnosti prostovoljk_cev za to. To je povezano tudi z vidikom stapljanja z družinskim življenjem, ki se v procesu lahko zgodi, z vse boljšim poznavanjem konteksta, v katerem družina biva, in pa tudi ob vse bolj subtilnem razlikovanju bolj prioriternih nalog in tem družine od tistih manj prioriternih, pri tem pa logika družinskih prioritert zunanjemu opazovalcu ni vselej razvidna.

Prostovoljci_ke opažajo in poročajo, da se njihova vloga v družini ves čas spreminja, pa tudi, da se spreminjajo različni vidiki družinskega življenja. Eden od prostovoljcev svojo vlogo v družini predstavi v smeri poglobljanja odnosov. Pomembna je tudi stalna in kontinuirana navzočnost v družini, ki omogoči procesnost.

Ena od prostovoljk poudarja vidik spremenljivosti, zmožnosti družine za ustvarjanje vedno novih situacij, poudarja pa tudi nelinearnost procesa vstopanja v družino, ki je tak, kot je, na eni strani zaradi vselej novih nepredvidljivih okoliščin, po drugi strani pa tudi zaradi nestanovitnosti samega obiskovanja. Opiše tudi doživljanje nihanja med vlogami na spektru od bližine do oddaljenosti, govorili pa bi lahko tudi o gibanju v spektru med formalnostjo in neformalnostjo. Druga opisuje povečevanje občutka lastne suverenosti v času na področju usmerjanja staršev glede vzgojnih tem. Poleg tega je govor tudi o opaženih spremembah z vidika otrok, predvsem njihove večje odprtosti v času, izražanja lastnih želja in pričakovanj.

Del procesnosti je tudi opažanje in zaznavanje pozitivnih sprememb, od subtilnih do bolj očitnih, ki so točke navezave delovanja prostovoljk_cev in jim pomenijo navdih in spodbudo pri njihovem delu. Opažanja glede postopnih sprememb so sicer plaho izrečena, saj ne temeljijo na merljivih pokazateljih, a kljub temu dajejo poročilom prostovoljk_cev optimistično noto.

Opaziti je, da je iz poročil prostovoljk_cev in delavcev_k Kraljev ulic – v primerjavi s poročili konvencionalnih, državnih programov oz. služb – izraženo veliko več opažanja moči, virov in napredka. Predvsem je to opazno v odnosu do staršev. Zaznani tendenci konvencionalnih služb sta kritičnost do staršev in poudarjanje primanjkljajev, prostovoljke_ci pa zaznavajo izražanje napredka tako pri otrocih kot tudi starših.

Konvencionalne službe v zdajšnjem sistemu pogosto delujejo tako, da se aktivirajo, ko se v družini pojavijo težave, v »mirnih obdobjih« pa po navadi nimajo potrebe po obiskovanju družine ali vzpostavljanju stika z njo. Že to samo po sebi usmerja pozornost na primanjkljaje. Po drugi strani pa bolj ali manj kontinuirana navzočnost v družini prostovoljkam_cem ali strokovnjakinjam_kom omogoča spremljanje družine v zelo različnih situacijah, od povsem običajnih in vsakodnevnih pa do posebej prijetnih (npr. praznovanja) ali tudi težavnejših (ko se pojavijo težave). Navzočnost v družini pomeni navzočnost v okolju, ki je družinskim članom_icam vsakdanje, ki ga obvladujejo, v katerem so domači in suvereni. V nasprotju od okolij, v katera jih službe lahko povabijo, imajo v svojem okolju večjo moč. V izhodišču je to sposobnost povabiti

nekoga k sebi, v svoj prostor, svoj svet. Prostovoljci_ke ter strokovnjaki_nje iz Kraljev ulice se vloge gostov zavedajo in to izražajo s tem, da pred obiski vselej družino pokličejo in preverijo, ali je čas za obisk primeren.

Z usmerjenostjo v vire in moči družine je povezana tudi tema zaupanja, ki se kaže kot ena od – za prostovoljke_ce, delavke_ce Kraljev ulice in predstavnice_ke vladnih organizacij – pomembnih tem. Tema zaupanja se predvsem z vidika Kraljev ulice pomembno izrazi še v enem vidiku, in sicer vidiku usklajevanja, uravnoveženja, presojanja, kako neinvazivno oz. z občutkom in pravo mero posegati v družino. Citat ene od strokovnih delavk Kraljev ulice to lepo ponazori:

Se mi zdi, da je treba cel čas hoditi nekako zelo previdno, ker se lahko hitro zgodi, da se zaupanje poruši. To so potem te dileme, s katerimi se srečujemo, razpetost med družinskimi člani, ne vem, družina, otrok, partnerja, potem te zunanje institucije.

Vsi sogovorniki_ce velik pomen pripisujejo zaupanju, strokovno moč pa pogosto črpajo prav iz procesnosti in zaznanega napredka, ki ga je po njihovi oceni veliko lažje opaziti, če si družinam blizu, če z njimi deliš različne izkušnje in če jih imaš priložnost spremljati v njihovem okolju, ki ga poznajo in obvladujejo. Tako je tudi lažje videti in podpreti vire, ki v družinskem okolju že obstajajo, in pri strokovnem delu iz njih izhajati.

Rdeča nit pripovedi prostovoljk_cev je veliko spraševanja, kako delajo, kar delajo, kakšne cilje pri tem kot skupina uresničujejo, ali delajo prav in kako bi lahko svoje delovanje še izboljšali, da bi bilo bolj uglašeno s potrebami družine. Poleg tega opažajo, da so sčasoma vse odločnejši tudi v svojih poskusih sprožanja tem v družini. Ključna tema, o kateri se prostovoljci_ke sprašujejo, je prožnost in iz nje izhajajoče prednosti, pa tudi omejitve. Pomemben vidik je tudi, da se porajajoča se podpora prostovoljk_cev, ki jo razvijamo in opisujemo, giblje na meji med formalnim in neformalnim, to pa sproža številna vprašanja, na primer določanje in vzajemnost.

Tudi podpora Kraljev ulice je prožna, kljub temu pa je bolj formalizirana kot prostovoljska. Podobnost je v tem, da gre tudi pri njej za dialoški in odprt pristop delovanja, ki upošteva načelo dialektike celostne podpore in hkrati individualizirane obravnave. Dodatna kontradikcija, ki zaznamuje oba pristopa, je dialektika med usmerjenostjo v povsem praktične vidike življenja in potrebe ljudi ter hkrati upoštevanje velikih psihosocialnih potreb posameznic_kov in poskus odzivati se nanje.

Potreba po podpori družinam v njihovem življenjskem prostoru in spoprijemanje z izzivi v okolju, kjer ti nastajajo, je ključna tudi z vidika predstavnic_kov različnih konvencionalnih organizacij, le da jim narava dela zdaj takšnega dostopa do družin ne omogoča in tudi ni skladna z drugimi vlogami, pogosto tudi nadzorstvenimi, ki jih kot službe imajo.

Ena od tem, ki jo sprožajo opisani vidiki, je nasprotje med birokratsko ureditvijo konvencionalnega podpornega sistema, ki je na voljo družini, ter demokratičnim sistemom povečevanja moči družine, ki ga krepi prožni pristop podpore družini v njenem življenjskem okolju.

Prihodnji razvoj služb za zagotavljanje podpore ranljivim družinam je tako v povečanju prožnosti in intenziviranem podpornem vstopanju v družino.

To si je mogoče zamisliti na vsaj dva načina: na način krepiteve in postopne profesionalizacije v tem članku predstavljenih porajajočih se prostovoljskih modelov podpore družinam v njihovem življenjskem prostoru kot tudi na način preoblikovanja konvencionalnih služb v prožnejše in bližje družinam in z razrešeno kontradikcijo nadzorne in podporne vloge.

Preventivno skupnostno delo v skupnostnih prostorih

Leta 2012 smo v okviru omenjenega projekta »Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene« obiskali več organizacij v Zürichu, ki se ukvarjajo s problemi nastanitve in brezdomstva (gl. Dürr, 2013). Videli smo tudi več švicarskih stanovanjskih zadrug, ki v svojih stanovanjskih kompleksih ustvarjajo skupnostne prostore, v katerih organizirajo aktivnosti za celotno skupnost, ki naj bi stanovalce_ke povezovala, pomagale pri nastanku prijetnega in domačnega ozračja v soseski, občutka pripadnosti in povezanosti, saj naj bi to med drugim zmanjšalo tveganja za nastanek morebitnih konfliktov (Debenjak, Košan in Prosen, 2013).

Konec leta 2012 se je tudi v Ljubljani pokazala možnost vzpostavitve takšnega prostora, saj je Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana v novi večstanovanjski stavbi, kjer so bile predvsem bivalne enote, v dogovoru s Kralji ulice predvidel prostor, namenjen za skupne aktivnosti stanovalcev. Z omogočanjem druženja v njem smo od vsega začetka želeli pripomoči k vzpostavljanju dobrih medsosedskih odnosov in ponuditi dostop do informativnih, podpornih in svetovalnih dejavnosti, ki jih zagotavljamo v okviru antideložacijskega programa. Prostor je sicer namenjen stanovalcem_kam tega bloka, večkrat pa so se v omenjenem prostoru organizirale tudi aktivnosti za širšo sosesko. Leta 2016 se je odprla nova ljubljanska soseska, v kateri so bile samo bivalne enote in neprofitna stanovanja, in Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana nam je tudi tam ponudil poseben skupnostni prostor za izvajanje posebnega dela antideložacijske dejavnosti.

Skupnostno delo v večstanovanjski stavbi bivalnih enot Mestne občine Ljubljana

V nadaljevanju predstavljamo, kako se je takšno delo razvijalo. Ob tem sta vidna postopnost in razvoj sodelovanja in aktivnosti. Konec decembra 2012 smo organizirale_i spoznavni večer stanovalk_cev ter skrbnic_kov prostora, ki naj bi skrbele za prostor ter redno organizacijo najrazličnejših aktivnosti. Praznično razporeženje ter okraševanje prostora in novoletnega drevesa sta privabili predvsem družine (večinoma mame z otroki), le malo manj pa tudi druge (odrasle) stanovalce bloka. Navzoči so navdušeno sprejeli predlog, da bi v tem prostoru vsak teden izvajali najrazličnejše aktivnosti, kot pomembna razloga za to pa so predvsem mamice navajale majhnost svojih bivalnih prostorov in s tem povezano oteženo (skupno) razigrano igro otrok. Tako smo se enkrat na teden začeli dobivati v prostoru (pozneje smo dogodke prirejali tudi večkrat na teden) in tam vedno postregli s kavo, čajem, sokom in različnimi prigrizki.

Pred samim začetkom dela (a tudi še prve mesece našega dela) si organizatorke in skrbnice prostora nismo znale dobro predstavljati, kako bo potekalo naše delo, saj smo se z nalogo vzpostavitve takšnega skupnostnega prostora srečale prvič, upoštevale pa smo vodila soustvarjanja in izhajanja iz potreb stanovalk_cev. Naš začetni namen je bil predvsem, da z najrazličnejšimi aktivnostmi stanovalce_ke privabimo v prostor, me pa smo pozorne in usmerjene na njihove ideje, pobude in potrebe (Debenjak, Košan in Prosen, 2013). Ta proces smo poimenovala »udomačevanje« prostora. Za nas je bil ključen, hotele pa smo, da bi ljudje redno prihajali na aktivnosti in prostor vzeli za svojega. Proces je na naše presenečenje potekel zelo hitro, saj so ljudje začeli redno, pa tudi v vedno večjem številu prihajati na delavnice.

Organizatorke aktivnosti smo večkrat (predvsem na začetku) imele idejo o različnih delavnicah (likovne, športne, ustvarjalne, kuharske, ki bi bile večinoma primerne tako za otroke kot tudi za odrasle), ob tem pa smo stanovalce_ke vseskozi spodbujale k njihovim predlogom ali pa smo bile pozorne na njihove ideje in želje, kaj bi lahko počeli, ki so jih včasih izrekli mimogrede. Te situacije dobro opiše primer, ko je ena izmed mamic izrazila željo, da bi se rada naučila šivati. Druga mama je pri tem povedala, da je šolana šivilja in da bi nas vse lahko kaj naučila, ampak da nima šiviljskega stroja. Tako smo se organizatorke angažirale ter priskrbele šiviljski stroj in najrazličnejše blago in izvedle šiviljsko delavnico. Na njej so sešile kape, šale, hlače in podobno za otroke iz bloka.

Drugi takšen primer je, da nas je enkrat ob pitju kave in čaja pogostila ena izmed stanovalk s svojimi rogljički. Vsi smo bili navdušeni in sprejeta ja bila ideja, da bi naslednjič lahko imeli delavnico peke rogljičkov. Organizatorke smo priskrbele vse potrebne sestavine, za izvedbo delavnice pa so poskrbele stanovalke.

Pomemben vidik naših srečanj sta poleg skupnega ustvarjalnega in aktivnega preživljanja časa tudi druženje in klepet ob kavi, ki za odrasle (predvsem ženske, ki so v večini med odraslimi, ki obiskujejo aktivnosti) pomeni predvsem sproščen in neobremenjen čas, v katerem lahko izmenjajo izkušnje, misli, nasvete, ob tem pa je poskrbljeno za varstvo in animacijo njihovih otrok, za katero velikokrat nimajo možnosti (čeprav so aktivnosti pogosto namenjene skupnemu ustvarjanju, se večkrat izvajajo samo aktivnosti za otroke, prav zato, da imajo odrasli nekaj časa za pogovor in druženje). Takšno druženje je pripomoglo k temu, da so se sosedje začeli družiti tudi zunaj naših ur v skupnostnem prostoru. Primer tega je, da je ob ogledovanju reklamnih letakov tekkel pogovor o tem, kje se kupijo kakovostne, a poceni otroške obleke. Marsikdo pri omizju je bil vesel takšnih informacij, saj še nikoli ni slišal za določene trgovine, ki to ponujajo.

Že ob začetku vzpostavitve prostora se je nam (pa tudi stanovalcem_kam) postavilo vprašanje, ali ne bi bilo najbolj smotrno, da bi stanovalci_ke sami (brez »zunanjih nadzornikov«) postali skrbniki prostora (to pomeni, da bi bil ključ dostopen ves čas vsem stanovalcem). Ideje naprej ni podprl Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana, češ da tako ne bi bila zagotovljena ustrezna skrb za prostor, pa tudi s pomislekom, da bi pri tem lahko izbruhnili sosedski konflikti. Sčasoma pa smo tudi vsi navzoči spoznali, da (vsaj za zdaj)

ni želje in interesa po »samoupravljanju« prostora. Izjeme so samo določeni dogodki in prazniki (npr. rojstni dnevi), na katerih si stanovalci_ke izposodijo ključ in za svoje povabljenе pripravijo aktivnosti oziroma slavje.

V času, preživetem na naših skupnih aktivnostih, so stanovalci_ke začele iskati tudi individualno podporo pri strokovnih delavkah, ki so bile navzoče v prostoru in s katerimi so zgradile_i zaupen odnos. Občasno in po potrebi se dobivamo na individualnih srečanjih, kjer potekajo svetovalni pogovori, nekajkrat smo posameznike_ce spremljale na razne institucije ali pa jim pomagale pri izpolnjevanju različnih vlog ter pripravi uradnih prošenj in dopisov. Stanovalci_ke so sčasoma začele gledati na nas kot na nekoga, ki mu lahko zaupajo. Tako so se pogosto kar same obrnile na nas, ko so se spoprijemale z dolgovi, in smo tako skupaj hitreje začeli reševati situacijo, še preden ja ta postala neobvladljiva.

Projekt teče že peto leto, v tem času se je zamenjalo nekaj organizatorik srečanja, ena izmed njih pa je navzoča že od začetka. Po večini so to (bile) socialne pedagoginje ali študentke socialne pedagogike, ena izmed njih pa je imela izobrazbo likovne pedagoginje. Kontinuiranost in daljša navzočnost istih organizatorik je pomembno vplivala na vzpostavitev zaupnega odnosa pa tudi na to, da se stanovalci_ke redno udeležujejo srečanj oziroma aktivnosti. Tako se odrasli predvsem obračajo na strokovno delavko, ki je tam že od začetka, otroci pa so lažje sprejeli nove obraze.

Aktivnosti se po večini udeležujejo ljudje, ki so na srečanjih navzoči že od začetka, nekaj stanovalcev_k pa na aktivnosti ne prihaja več tako pogosto ali pa sploh ne (ker so otroci že starejši, so dobili službo, so v določenem obdobju morda konflikte s sosedi, so se odselili v neprofitno stanovanje ...). Nekaj otrok, ki so od vsega začetka projekta redno obiskovali aktivnosti, je postalo najstnikov in zdaj obiskujejo druge dejavnosti ali pa imajo občutek, da so naše aktivnosti »prerasli«. Pa vendarle se radi vračajo v prostor vsaj na kratko pozdravit zbrane. Občasno zanje organiziramo tudi posebne aktivnosti.

Po nekajletnem trajanju projekta je Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana projekt ocenil kot dober, pri tem so poudarili, da ljudje v tem stanovanjskem kompleksu po večini nimajo dolgov, v stanovanjskem bloku ne zaznavajo večjih konfliktov med stanovalci_kami, prav tako pa so vzpostavljeni dobri odnosi s sosesko (ki je bila na začetku zelo nenaklonjena vselitvi ljudi v ta blok).

Skupnostno delo v soseski bivalnih enot in neprofitnih stanovanj

Po dobrih odzivih in intuitivnih ocenah o uspešnosti projekta v opisanem skupnostnem prostoru je Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana ponudil društvu Kralji ulice možnost odpreti skupnostni prostor tudi v drugi ljubljanski soseski. Tam naj bi strokovni delavci_ke društva Kralji ulice skupaj s stanovalci_kami soseske in prostovoljci_kami organizirali najrazličnejše skupnostne aktivnosti. Skupnostni prostor je nastal v novem naselju Polje III, prostor pa smo zaradi lažjega (in bolj osebnega) identificiranja poimenovali Točka. Dejavnosti Točke so prav tako namenjene stanovalcem_kam sosesk Polje

I in Polje II, ki sta v neposredni bližini. Tudi ta prostor je bil odprt z namenom povezovanja skupnosti, grajenja dobrih medsosedskih odnosov, pomemben cilj pa je pri tem bil tudi, da strokovni delavci_ke z dejavnostmi vzpostavljamo dober in zaupen odnos z obiskovalci_kami prostora. To naj bi omogočalo lažje in hitrejše zagotavljanje podpore v morebitnih kriznih situacijah. Organizirane prostočasne dejavnosti pa stanovalcem_kam soseske omogočajo tudi kakovostnejše preživljanje prostega časa, ker so zaradi socialnih in ekonomskih stisk pogosto prikrajšani pri vključevanju v najrazličnejše plačljive dejavnosti.

Cilj dela v tem prostoru smo opredelili kot vzpostavitev skupnostnega, medgeneracijskega, medkulturnega in medsosedskega prostora, ki omogoča srečevanje in povezovanje skupnosti, to pa je tudi pomemben preventivni antideložacijski vidik (Košan, Kuljanac in Vižintin, 2016).

V nadaljevanju povzamemo še razvoj aktivnosti in sodelovanja v tem, drugem skupnostnem prostoru. Prostor smo odprli s tridnevnim festivalom. Zunaj na parkirišču smo postavili mizo, na njej pa smo postregli s kavo, sokom in različnimi prigrizki. Nekateri so igrali nogomet, prinesli smo tudi krede za risanje po tleh. Ker je skupina otrok že pol ure pred uradnim odprtjem nestrpno čakala pred balkonom, smo jih prej povabili v prostor. Po mizah smo razprostrli papir, barvice, flomastre in otroke povabili, naj skupaj ustvarimo izdelke, s katerimi bomo poživili in skupaj okrasili naš prostor. Pozneje je v prostor začelo prihajati vedno več ljudi, predvsem družin, pa tudi nekaj starejših posameznikov. Vsi so si z zanimanjem ogledovali prostore, nekateri so dajali tudi predloge, kaj vse bi tukaj lahko počeli. Ljudje so izražali zadovoljstvo, da se nekaj zanimivega dogaja tudi v njihovi soseski.

Drugi dan festivala smo organizirali indijanski dan: nekateri so animirali predvsem otroke, organizatorke in delavke društva pa smo se v tem času lahko pogovarjale z mimoidočimi, ki jih je zanimalo, kaj tako glasnega se dogaja v soseski. Ljudje so začeli razpravljati o različnih temah, bilo je tudi že veliko idej za razne delavnice, pojavilo pa se je tudi veliko posameznikov, ki bi jih bili pripravljeni izvajati. Je pa marsikdo pripomnil, da tukaj v naselju živijo različni ljudje z različnimi navadami in da je včasih tudi težko shajati skupaj. Začele so se debate, kako bi lahko sobivali v takem prostoru in da je mogoče prav to priložnost, da se razvijejo odnosi in poznanstva.

Vse od opisanega festivala ob odprtju nadaljujemo redna srečanja (v času pisanja članka, konec januarja 2017) dvakrat na teden. Srečanja vedno potekajo ob istih dnevih in urah, dodatna srečanja pa prilagajamo šolskim počitnicam in praznikom pa tudi željam in idejam stanovalk_cev. Za vsako srečanje je organizirana posebna dejavnost, obiskovalci_ke prostora pa si lahko svoj čas preživljanja v prostoru osmislijo po svoje in počnejo aktivnosti zunaj pripravljenih dejavnosti, seveda pa morajo biti te v skladu z načeli sobivanja in pravili, ki smo si jih določili vsi, ki se družimo v prostoru. Gre predvsem za ustvarjalne, kreativne in športne dejavnosti, kot so likovne, lutkovne delavnice, oblikovanje gline, šiviljska delavnica, cirkuške delavnice, ples, športni turnirji in igre na prostem, včasih pa gre tudi za pogovorne dejavnosti. Glede na to, da sta cilja celotnega programa spodbujanje dobre klime v soseski in krepitev medsebojnega sodelovanja in spoštovanja, smo organizatorke aktivnosti predvsem

usmerjene v socialno vključevanje in sodelovanje vseh navzočih, z različnimi mediji, kot so šport, umetnost in kulinarika. Aktivnosti se prilagajajo tudi letnim časom in vremenskim razmeram. Organizatorke aktivnosti imajo tudi določena znanja z različnih področij, kot so dramska, cirkuška in športna pedagogika ter predšolska vzgoja. Stalnici naših srečanj so pogovori ob kavi ali čaju (predvsem z odraslimi obiskovalci_kami prostora) in igranje družabnih iger. Ker želimo ponudbo aktivnosti čim bolj razširiti, prav tako pa se odzivati na potrebe in želje obiskovalk_cev, redno sodelujemo z različnimi društvi in posamezniki.

Aktivnosti se udeležujejo predvsem otroci in mladi, stari do 14 let, pa tudi odrasli, predvsem starši otrok, ki prihajajo na srečanja. Struktura udeleženk_cev je nestalna, saj obiskovanje aktivnosti ni obvezno. Prav tako je število obiskovalk_cev nestalno in nepredvidljivo, in to v samo delo vnaša nekaj negotovosti.

Poleg rednih srečanj smo v poletnem času organizirali »film pod zvezdami«. Na prostem smo si ogledali več družinskih filmov. Takšni dogodki so privabili nekoliko drugačno publiko in popestrili poletne dni, teh dogodkov so se udeležili tudi stanovalci_ke soseske, ki sicer ne prihajajo v skupnostni prostor.

Že od prvega srečanja na festivalu ob odprtju spodbujamo aktivno udeležbo stanovalk_cev soseske pri pripravljanju programa. Nekateri sosedje so se že aktivno odzvali; stanovalec soseske je organiziral predstavitev in delavnico plesa na invalidskem vozičku, na pobudo stanovalke naselja Polja III pa je bil ustanovljen poseben pogovorno-bralni krožek. Srečanja pogovorno-bralnega krožka potekajo enkrat na mesec in so namenjena odraslim, ki imajo radi branje knjig in pogovore o prebrani knjigi. Za starše, ki se udeležujejo aktivnosti, je zagotovljeno tudi varstvo otrok v sosednem prostoru. Ta hip ima skupina šest članov, od tega dve mami na srečanja prihajata z otroki.

Februarja 2017 je pred nami fotografska delavnica, ki jo bo vodil fotograf, oče dveh deklic, ki redno obiskujejo Točko.

V pol leta delovanja sta se timu organizatork aktivno priključili dve stanovalki soseske, ki pomagata pri organizaciji in vzdrževanju prostora, poleg njiju pa zdaj delo organizirava dve strokovni delavki, po temeljni izobrazbi socialni pedagoginji, študent kineziologije, ki je ob tem tudi športni in cirkuški pedagog, prostovoljec pa je po temeljni izobrazbi predšolski vzgojitelj.

Ob aktivnostih smo ugotovili, da nam premalo časa ostaja za individualno delo in pogovore predvsem z odraslimi, zato smo določili tudi posebni termin, t. i. svetovalnice, na katerih smo na voljo za individualno svetovanje, pomoč pri izpolnjevanju najrazličnejših vlog (centri za socialno delo, Javni stanovanjski sklad Mestne občine Ljubljana, Zavod za zaposlovanje in druge institucije), pomoč pri urejanju administrativnih in osebnih zadev.

Poleg skupnostnih aktivnosti smo postopno začeli zagotavljati tudi individualno podporo, predvsem družinam, ki redno obiskujejo naš prostor. Decembra 2016 smo začeli dodatno podpirati eno izmed družin, ki se srečuje z več hujšimi izzivi. Družina z več otroki, ki se je pred nekaj leti preselila iz barakarskega naselja, zdaj živi v trisobnem neprofitnem stanovanju. Oče je brezposeln, mati biva v neki instituciji, otroci so osnovnošolske in srednješolske starosti. Odkar je mati odsotna, za vzdrževanje gospodinjstva skrbita

najstarejša otroka, pri mlajših pa so se začele pojavljati težave na čustvenem in vedenjskem področju. Glede na okoliščine se družina konstruktivno spoprijema s situacijo, vendar potrebujejo več podpore. Starejši otroci so se obrnili na nas in s časom smo začeli različne dejavnosti, ki naj bi izboljšale kakovost življenja in družino podprle:

- Ustvarjanje in vzdrževanje zaupnega odnosa – pogovori, dobivanje zunaj terminov odprtosti skupnostnega prostora.
- Aktivno vključevanje v organizacijo in izpeljavo programa, za to dobijo plačilo (dodatek k denarni socialni pomoči za prostovoljno delo).
- Ukvarjanje z odlikami mlajših članov družine (šport), iskanje pristočnih aktivnosti in dodatnih denarnih virov, ki bi pokrili stroške dodatne zunajšolske aktivnosti (botrstvo).
- Tedenska učna pomoč.
- Vzpostavitev stika z očetom in komunikacija glede vzgoje in dodatnih aktivnosti.
- Pomoč pri izpolnjevanju različnih vlog.

V polletnem obdobju smo opazili, da s težavo organiziramo dejavnosti, ki bi bile primerne hkrati za vse stanovalce_ke. Pri tem gre pogosto za to, da se najstniki ne udeležujejo aktivnosti, ki so namenjene otrokom, oziroma ob njih težje najdejo prostor zase. Zato čutimo potrebo, da najstnikom ponudimo poseben termin, v katerem bodo aktivnosti (in pozornost organizatorjev) namenjene posebej njim. Z njimi smo tako že začeli razvijati ideje, katere aktivnosti bomo izpeljali.

Glede na to, da se je naš tim kadrovske okrepil, z novim letom uvajamo mesečne intervizije, namenjene samo izvajalcem aktivnosti v Točki (do zdaj smo se vključevali v širše tedenske intervizije antideložacijskega programa).

Priložnost za delo vnaprej vidimo v organizaciji mednarodnih mladinskih izmenjav, morda že v letu 2017 ali 2018. Z mednarodno izmenjavo bi želeli popestriti dogajanje v soseski, ustvariti situacije, v katerih bi se mladi spoznali z različnimi kulturami in s tem še bolj ozavestili lastne načine življenja. S tem želimo povečati tudi strpnost in boljše povezati stanovalke_ce.

Čeprav vsi stanovalke_ci soseske ne prihajajo k nam, večina vendarle ve, da Točka obstaja. Zgodilo se je že tudi, da se je posameznik obrnil na nas po individualno pomoč, čeprav na aktivnosti v Točko ni prihajal. V pomladnih in poletnih mesecih načrtujemo nekaj večjih dogodkov, kot je dvodnevni festival soseske. Na njem bodo organizirana različna športna tekmovanja, razstave izdelkov, ustvarjalne delavnice in kulturni program. V poletnih mesecih načrtujemo ogleda filmov pod zvezdami in skupinske odhode na plavalne tečaje na bazenu.

Razprava

Opisani dve »dodatni« obliki dela, sodelovanje z ranljivimi družinami in preventivno skupnostno delo, nakazujeta možnost več vidikov ali oblik dejavnosti znotraj splošnejšega cilja in okvira antideložacijskega dela. Čeprav je antideložacijsko delo s posameznimi najemniki_cami v situacijah tik pred deložacijo izrazito krizno usmerjeno in bi ga lahko opredelili – v skladu z modelom treh

ravni preprečevanja – kot umeščene med sekundarno in terciarno preventivo, je opisani model skupnostnega dela usmerjen bolj v razvoj skupnosti, in ga lahko umeščamo med primarno in sekundarno preventivo. Njegovi učinki se zato lahko pokažejo šele pozneje in jih je zato težje meriti kot stroškovno ovrednotiti. Prihranjeni stroški se praviloma tudi pokažejo v več sektorjih dejavnosti (poleg stanovanjskega sektorja še v zdravstvu, pravosodju, socialni, zaposlovanju ipd.), zato je težje prepričati kak subjekt iz samo enega sektorja, da bi financiral tako dejavnost.

Delo z ranljivimi družinami pomeni – po našem mnenju – za stroke in institucije pomoči trd oreh in velik zalogaj. V to (prevečkrat) nerade zagrižejo, še posebej če v to niso prisiljene, oz. to storijo šele takrat, ko se temu ne morejo izogniti. To se zgodi še večkrat takrat, ko gre za družine s kulturnim ozadjem, drugačnim od prevladujočega, za družine z veliko otroki in dolgo zgodovino različnih kriznih situacij. Dodatna težava je, da so družine pogosto obravnavane z vidika več sektorjev (socialno varstvo, zdravstvo, vzgoja in izobraževanje ter pravosodje), ki pa med seboj izjemno redko stopajo v stik. Takšne družine pa pomenijo tudi del družin v bivalnih enotah in neprofitnih stanovanjih Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana. Podpora takim družinam mora biti – po našem mnenju – razmeroma dolgoročna in večdimenzionalna, sicer se hitro zgodi, da zaplet na enem področju povzroči še zaplete na drugih področjih, ker take družine pač nimajo na voljo »presežnega kapitala« za kompenzacijo akutnih kriznih situacij. Zato se zdi trajnejše in bolj kompleksno zastavljeno podporno delo s takimi družinami, tudi z upoštevanjem antideložacijskega učinka, smiselno.

Opisani obliki dela po našem mnenju v Sloveniji pomenita nekaj novega oz. sta primera zelo redkih praks. Želimo si, da bi se take prakse razširile in da bi se z njimi povečalo tudi število njihovih izvajalcev, saj bi to lahko pripomoglo k izmenjavam izkušenj in razširitvi okvirov evalvacije takih modelov dela.

Viri

- Debenjak, K, Košan, H., & Prosen, P. (2013). Udomačevanje skupnega prostora v hiši na robu mesta. V B. Dekleva (ur.), *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice, str. 78–83.
- Dekleva, B. (ur.) (2013). *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice.
- Dekleva, B. (2014). Nastanitvena podpora v funkciji povečanja dostopnosti varnih in trajnih nastanitvev za brezdomne: pilotska evalvacija projekta. *Socialna pedagogika*, 18(1–2), str. 1–24.
- Dekleva, B. (2018). Razvoj in izvajanje »antideložacijskega« programa v društvu Kralji ulice. *Socialno delo*, 57(1).
- Dürr, A. (2013). Fundacija Domicil in njeno delovanje na področju stanovanjske ogroženosti v Zürichu. V B. Dekleva (ur.), *Pot do trajne in varne nastanitve za stanovanjsko izključene*. Ljubljana: Društvo Kralji ulice, str. 15–30.
- Košan, H., Kuljanac, B., & Vižintin, M. (2016). Antideložacijski program in njegove preventivne dejavnosti. *Konstruktivno socialno delo kot gibalno soustvarjalnega dialoga: zbornik povzetkov/6. kongres socialnega dela, 12.–14. oktober 2016, Moravske Toplice*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, str. 50.

- Razpotnik, Š. (2014). Socialno v socialni pedagogiki. *Sodobna pedagogika*, 65(3), str. 54–70.
- Razpotnik, Š., Turnšek, N., Rapuš-Pavel, J., & Poljšak-Škraban, O. (2015). *Potrebe ranljivih družin in odzivi vzgojno-izobraževalnega sistema: vpliv družbenih sprememb na vzgojo in izobraževanje*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 309–324.
- Razpotnik, Š., Turnšek, N., Rapuš Pavel, J., & Poljšak Škraban, O. (2016). Lifeworld-Oriented Family Support. *CEPS Journal*, 6/4, str. 115–141.
- Thiersch, H. (1992). *Lebensweltorientierte Soziale Arbeit*. München: Juventa.
- Turnšek, N., Poljšak-Škraban, O., Razpotnik, Š., & Rapuš-Pavel, J. (2016). Challenges and responses to the vulnerability of families in a preschool context. *CEPS journal*, 6/4, str. 29–49.

Luna Jurančič Šribar

Od margine k širšim družbenim spremembam

Problemi in zmožnosti skupnostne ekonomije

Podlaga za prispevek je več kot desetletno delo v eni izmed nevladnih organizacij, v Društvu za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice. V zadnjih letih poleg različnih programov, kot so ulični časopis, nastanitvena podpora, antideložacijski program, dnevni center in terensko delo, pozornost namenjamo tudi razvijanju področja skupnostne ekonomije skupaj z brezdomnimi člani in članicami. Pri raziskovanju alternativnih oblik ekonomije nas zanima predvsem, kako se lahko odrinjene družbene skupine povezujejo, uporabljajo vire za svoj avtonomen razvoj in preživetje, hkrati pa tudi za upiranje pritiskom dominantnega družbeno-ekonomskega sistema, ki vpliva na vsakodnevne medčloveške odnose. V prispevku so prikazane predvsem ovire, na katere smo naleteli pri vzpostavljanju obravnavane skupnosti. V sklepu so predstavljeni možni načini drugačnega delovanja, ki se razvijajo v okviru skupnostne ekonomije.

Ključne besede: socialna ekonomija, brezdomni, Kralji ulice, marginalizacija, mediji.

Luna Jurančič Šribar je doktorica antropologije vsakdanjega življenja, ki jo zanima vzpostavljanje alternativnih družbeno-ekonomskih skupnosti. Že več kot deset let sodeluje z brezdomnimi ljudmi v okviru društva Kralji ulice. Je soustanoviteljica Zadruga za povezovanje skozi ponovno uporabo: Stara roba, nova raba, ki je tudi socialno podjetje, namenjeno predvsem zaposlovanju brezdomnih ljudi. Kontakt: lunanai007@gmail.com.

From the edge to broader social changes - Problems and strenghts of community economy

The article is based on more than ten years of working experiences in the Association for help and self-help of homeless people Kings of the Street. There, different innovative programmes for facing the problem of homelessness have been developed (street paper, resettlement support, anti- eviction programme, day centre, fieldwork ...), and recently the attention has been drawn to developing the field of social economy together with homeless people. With the development of an alternative economic system, the question is how marginalized groups of people can gather their strenghts, and use their resources for their autonomous existence and survival. This article is particularly focused on the obstacles which emerged during the time of establishing such a community. Finally, alternative modes of cooperation in the framework of social economy are presented.

Keywords: social economy, homeless people, Kings of the Street, marginalisation, media.

Luna Jurančič Šribar, PhD in anthropology of everyday life, is interested in establishing alternative socio-economic communities. For more than a decade, she has cooperated with the homeless in the Association Kings of the Street. She co-founded a cooperative for connecting people based on recycling called Stara roba, nova raba (Old stuff, new stuff), a social enterprise aimed at employing the homeless. Contact: lunanai007@gmail.com.

Uvod

Prispevek se osredotoča predvsem na vidike vključevanja odrinjenih skupin v skupnostno ekonomijo oz. vzpostavljanje skupnosti skupaj z njimi. Zanima nas, kako se ljudje s pomočjo dejavnosti, ki se je razvila v okviru društva Kralji ulice, vključujejo v lokalno skupnost in jo tudi sooblikujejo. Dejavnost Posredovalnice rabljenih predmetov Stara roba, nova raba temelji na stvareh, ki jih ljudje podarijo. Dobljene dobrine se prodajajo po nizkih cenah oz. se včasih tudi zadržijo za skupnostno uporabo. Sredstva od prodaje so namenjena

predvsem zaposlovanju ljudi, ki doživljajo brezdomstvo. V ospredju sta torej socialna in okoljevarstvena usmerjenost.

V kapitalizmu lahko uspevajo »skrite« ali neprepoznane oblike ekonomskega delovanja, ki jih vodijo drugačna načela in morala kot dominantni sistem. Gre za civilnodružbena gibanja, ki so usmerjena v ustvarjanje družbene vrednosti, ki presega golo ekonomsko vrednost.

Enoletno intenzivno raziskovalno spremljanje vzpostavljanja projekta skupnostne ekonomije v društvu Kralji ulice je omogočilo tako vpogled v probleme, s katerimi se trenutno srečujemo pri vzpostavljanju širšega socialnoekonomskega okolja v Sloveniji, kot tudi v to, kako se to kaže na mikroravni posameznih iniciativ. Pri razvijanju področja socialne ekonomije in vključevanju marginaliziranih skupin ljudi na področje dela naletimo na različne ovire, ki izhajajo tako iz zunanega okolja (sistemske ovire, stereotipne prestave o brezdomstvu, revščini) kot tudi iz notranjega okolja (organizacija, odnosi, psihofizične težave ipd.). Prispevek se osredotoča predvsem na vlogo brezdomnih ljudi v okviru projektov in razkriva tiste vidike, ki zgolj utrjujejo njihovo pozicijo marginaliziranih ljudi. Te dejavnike je treba prepoznati in ugotoviti, kako delujejo izključevalno, saj se jim je le tako mogoče postaviti po robu.

Metodologija

Delovanje društva Kralji ulice omogoča razvijanje vsakodnevnih, tudi dolgotrajnih in zaupnih odnosov z ljudmi, ki imajo neposredno izkušnjo revščine in brezdomstva. V okviru različnih projektov, ki se razvijajo na podlagi potreb brezdomnih članov in članic društva, se razkrivajo: življenjske zgodbe ljudi, njihovo običajno življenje, strategije preživetja in težave, s katerimi se srečujejo pri izboljševanju svoje življenjske situacije. Usmeritev društva Kralji ulice je v skladu z razvojem postmoderne etnografskega dela, ki poudarja vzajemnost in sodelovalno raziskovanje.

Pri spremljanju vzpostavljanja socialnoekonomskega projekta Posredovalnice rabljenih predmetov so bile uporabljene različne etnografske metode terenskega dela: kontinuirano opazovanje z udeležbo, kontinuirano tedensko vključevanje v delovni proces oziroma implementacijo projekta (organizacija, vodenje sestankov, delo v posredovalnici), redno, skorajda vsakodnevno pisanje terenskega dnevnika v obdobju enega leta (od 17. decembra 2009 do 15. decembra 2010), v katerem so bili opisani: sproten razvoj projekta, vsakodnevne aktivnosti, izstopajoče teme in pomembne tematike ter tudi doživljanja vključenih. V okviru projekta je nastajalo tudi več vrst sekundarne dokumentacije, ki je bila prav tako podlaga za spremljanje in raziskovanje. Predstavniki in predstavnice ciljne skupine projekta so vsak dan pisali dnevnik posredovalnice. Vanj so vpisovali dnevno dogajanje in opisovali delovni proces. Del sekundarne dokumentacije so bili tudi zapisniki vseh rednih sestankov in srečanj, ki so bili del delovnega procesa (organizacijski sestanki izvajalske skupine, sestanki posvetovalne skupine, delavnice socialnih veščin ...), in elektronska korespondenca med vključenimi v projekt. Terensko gradivo so bili tudi nestrukturirani in polstrukturirani pogovori z glavnimi izvajalci_kami

projekta – brezdomnimi ljudmi in različnimi partnerji, podporniki, ki so se vključevali v projekt. Izjave, ki so objavljene in komentirane v nadaljevanju prispevka so del zbranega etnografskega gradiva.

Na podlagi etnografskega gradiva smo problematizirali tri bistvene kategorije odnosa do brezdomstva in brezdomnih ljudi, vključenih v projekt: birokratski in pokroviteljski odnos državnih in drugih institucij s področja socialnega varstva, sistemske omejitve ter odnos medijev in javnosti. Še pred tem pa bomo predstavili problematiko same terminologije na področju skupnostne ekonomije, ki prav tako dobro kaže prevladujoč odnos do marginaliziranih ljudi v okviru tega področja.

Zadrede terminologije

Socialna ekonomija ima v Sloveniji sicer dolgoletno tradicijo, npr. zadružno delovanje, vendar se je z gospodarsko krizo in iskanjem novih ekonomskih in sodelovalnih pristopov znova začela intenzivneje razvijati v zadnjem desetletju.

Ker gre za nov oziroma na novo obujen družbenoekonomski pojav, se srečujemo tudi z nejasno uporabo terminologije. Tako še vedno nismo dosegli širšega konsenza, kar seveda pomembno vpliva na samo dojetje in razvoj socialne ekonomije. Na državni ravni se je skupaj z uvedbo Zakona o socialnem podjetništvu (2011) uvedel izraz socialno podjetništvo, a je preozek. Uporabljen termin reducira delovanje celotne ekonomije zgolj na njen podjetniški del oziroma na delovanje znotraj trga, čeprav ekonomija pomeni veliko več kot zgolj podjetniško delovanje. Tudi socialen je neposrečen prevod (izvirno iz ang. *social entrepreneurship*), saj kot takšen dobi konotacijo tradicionalnega socialnovarstvenega programa, to pa se ne sklada s smerjo, v katero naj bi se te ekonomije razvijale.

Socialna podjetja naj bi bila sicer namenjena tudi vključevanju ranljivih skupin (v Zakonu o socialnem podjetništvu govorimo o tipu B socialnih podjetji), vendar je njihova vloga tu drugačna kot v tradicionalnem socialnem varstvu.

Za socialno ekonomijo je značilno aktivno upravljanje in razvoj bogastev, pri klasični »sociali«, ki jo s socialnimi transferji izvaja javni sektor, pa je značilna pasivizacija prejemnikov pomoči. (Radej, Kovač & Jurančič Šribar, 2011, str. 17)

Kovač in Hazel (2009, str. 101) predlagata ustrežnejši prevod izvirnega angleškega termina *social economy*, in sicer »družbena ekonomija«. Izraz poudarja, da to niso le dejavnosti, povezane s socialnim vključevanjem odrinjenih skupin prebivalstva, ampak katerekoli dejavnosti, ki ustvarjajo družbeno blaginjo za vse, saj povečuje družbeno kohezijo in s tem kakovost življenja. Vesel (2011, str. 80) uvaja še tretji termin: »skupnostna ekonomija«. Ta prav tako ne napoljuje na napačne asociacije na socialno varstvo in ga lahko konceptualiziramo kot nasprotje klasičnega profitno usmerjenega gospodarstva. Izraz poudarja predvsem skupnostno blaginjo kot primarni cilj tržnih ali netržnih dejavnosti. Tako se zdi, da je to poimenovanje še najbolj povedno, saj poudarja tudi povezovalni moment ljudi v skupnost, v skupno delovanje, zato je v nadaljevanju prispevka uporabljen omenjeni termin.

Pomembno je, da se vključevanje ranljivih ciljnih skupin na področje skupnostne ekonomije izraža tudi s primerno terminološko rabo. Tako vključeni ne zavzemajo več vloge uporabnikov, »pacientov programov«¹, temveč zaposlenih oziroma sodelavcev, sodelavk. Ključna je njihova vloga glavnih soustvarjalcev, soustvarjalk projektov, ki se ne vzpostavljajo zanje, ampak z njimi (Freire, 1985; Zaviršek 1994; Lamovec, 1998; Čačinovič Vogrinčič, 2002; Boškič, 2005; Videmšek, 2008; Škerjanc, 2010). Tako si ne krepijo zgolj moči, temveč se krepi tudi njihova avtonomija.

V okviru dejavnosti skupnostne ekonomije je vsekakor treba zavreči tudi nereflektirano terminologijo državnih zaposlovalnih institucij, saj marginalizirani ljudje niso niti težje zaposljivi niti manj sposobni. Takšen diskurz je odslíkava neoliberalne ideologije, ki prelaga vso krivdo za slab življenjski položaj na posameznika, posameznico.

Ukrepí, ki jih pri tem sprejemajo politiki, se usmerjajo v socialno aktivacijo in opremljanje posameznikov_íc za večjo vključenost, torej individualizacijo odgovornosti (individualizem je pomembna komponenta neoliberalizma) in ne v sistematične spremembe struktur, ki bi zmanjšale neenakost (npr. obdavčitev ali regulacija kapitala, višje minimalne plače, zaščita statusa zaposlenosti za nedoločen čas, ukinitve fleksibilnih oblik zaposlovanja, itd.). (Šabić, 2016, str. 297)

Dodatna zmota, ki je bila nemara povod za izraz socialna ekonomija, je domnevanje, da takšna ekonomija ne ustvarja velikih presežkov oziroma dobičkov. Ustvarjanje dobička samo po sebi ni slabo, če se porabi v skladu s širšimi družbenimi cilji. Zato ostaja tržna dejavnost dobro vpeta v druga družbena področja in ni cilj sam po sebi, kot poudarja tudi Polanyi (2008 [1944]). Nasprotno, če obravnavane skupnosti privolijo v logiko kapitalizma in se vključijo v tekmo na trgu oziroma se podredijo državi in njenemu sistemu projektno-razpisnih pogojev in zahtevam po delovanju v določenem pravno-formalnem okviru, se pojavi nevarnost, da postanejo le privesek ali korektor nedelujočega prevladujočega sistema. Njihovo delovanje je reducirano na »socialno podjetništvo«, kot ga trenutno obravnava država in ki naj bi se razvijalo po prevladujočih ekonomskih merilih. Taki mikrosistemi tako postanejo in ostajajo »obrobna ekonomija za obrobne ljudi«. Prav takšna ostane vloga njihovih soustvarjalcev, soustvarjalk, ki so determinirani kot »manj sposobni«, »težje zaposljivi« in zato še naprej marginalizirani. S tem se jim odvzema moč in omejuje možnosti njihovega avtonomnega delovanja in odločanja.

Rešitve torej ne moremo iskati v zmožnosti ustvarjanja čim več dobička, še posebej ne pri delu z najbolj marginaliziranimi ljudmi, med katerimi so bili mnogi potisnjeni v dolgoletno izključenost na področju formalne zaposlitve. Treba je stopiti korak vstran in razmisliti o dejstvu, da golo preživetje pa tudi vse druge ustvarjalne ravni človekovega delovanja niso in ne bi smele biti odvisne zgolj od trga in denarja, to pa govori v prid skupnostne ekonomije. V skupnostni ekonomiji je pomembna komponenta povezovanje med sorodnimi skupnostmi za medsebojno podporo in delitev virov. S tem se krepi dejavnost kot celota in ustvarja podporno okolje za nove iniciative.

¹ Izraz izhaja iz medicinske terminologije, v rabo pa je prešel tudi v socialnem varstvu.

Odnos državnih in drugih institucij s področja socialnega varstva do brezdomnih ljudi

Pri delu z ranljivimi družbenimi skupinami (tudi brezdomnimi ljudmi) velikokrat naletimo na predsodke prav pri ljudeh, ki naj bi jim zagotavljali podporo in imeli strokoven delovni odnos (Grebenc, 2005). Predsodki so globoko ukoreninjeni in izhajajo iz tradicionalnega odnosa do revščine. Še vedno je mogoče zaznati navzočnost elementov delovne etike, ki se je izoblikovala že v industrijski družbi 20. stoletja. V okviru vzpostavljanja projekta posredovalnice je bilo v stikih s strokovnimi službami, ki delujejo na področju socialnega vključevanja in zaposlovanja, večkrat zaznati moralističen in segregacijski odnos, ki ga prepoznavajo tudi drugi avtorji (Grebenc, 2005). Razkrival se je moralistični diskurz, ki vključuje pokroviteljski odnos do brezdomnih ljudi, ki jih je treba naučiti »pravilnega načina življenja«. V skladu s takšnim pogledom brezdomni ljudje živijo v nasprotju z normami in vrednotami večinske družbe. Obravnava se jih kot ljudi, ki niso sposobni poskrbeti sami zase, za svoje preživetje. Tako je več predstavnikov_ic služb odgovornost za položaj brezdomnih pripisovala njim samim in njihovi nepripravljenosti za opravljanje plačanega dela. To je značilen diskurz neoliberalne ideologije, po kateri neenakost ni posledica sistemskih, strukturnih značilnosti, temveč sposobnosti, ambicij, moralnih izhodišč posameznikov, ki se lahko bodisi povzpnejo na vrh bodisi padejo na dno družbene lestvice (Radej, 2004). Takšen diskurz je tudi del pogosto uporabljene politične in strokovne retorike spreminjanja »žrtve« v storilca, ki naj bi bil sam vzrok, krivec za nastalo situacijo (reven, obnemogel, brezposeln, brezdomen ipd.) (Šabić, 2016).

Za moralistični diskurz je značilno dualistično mišljenje, videnje sveta v luči »dobrega« in »slabega«. S tem diskurzom se zanemari kompleksnost družbenih pojavov, kot je brezdomstvo, pripomore k negativni javni podobi in tudi k negativni samopodobi revnih ljudi. Tako je v prevladujoči »... miselnosti revščina postala usoda, ki si jo človek nakoplje sam« (Stark, 2011, str. 198), to pa je v nasprotju z etiko in prakso socialnega dela, v katerem so poudarki na krepitvi moči uporabnikov, partnerskem odnosu in zagotavljanju aktivne vključenosti brezdomnih ljudi (Freire, 1985; Zaviršek, 1994; Lamovec, 1998; Čačinovič Vogrinčič, 2002; Boškić, 2005; Videmšek, 2008; Škerjanc, 2010). Dualistična retorika in mišljenje ne vplivata zgolj na oblikovanje predsodkov in slabše storitve stroke, temveč pripomoreta tudi k ponotranjenju splošnih prepričanj, ki ne temeljijo na realni podobi. Pri brezdomnih ljudeh tako prepoznamo medsebojno ločevanje na »dobre« in »slabe«, »prave« in »neprave«. »Nepravi« brezdomni naj bi si tak način življenja izbrali sami, »pravi« brezdomni pa naj bi bili v to prisiljeni pod vplivom zunanjih okoliščin. Stigmo, sram in prepričanje, da je revščina posledica lenobe, torej prevzamejo tudi revni sami.

Raziskave so pokazale, da prejemniki socialne podpore razlikujejo sami sebe od stereotipa o goljufih, ki prejemajo socialno podporo, in delajo močno razliko med zaslužnimi in nezaslužnimi revnimi. (Harter, Edwards, McClanahan, Hopson in Carson-Stern, 2004, str. 418)

Birokratski odnos do brezdomnih ljudi

Dualistično retoriko in moralistično vzvišenost zasledimo na vseh ravneh družbe, tudi in morda še posebej pri sodelovanju z državnimi institucijami, kot so Zavod RS za zaposlovanje in centri za socialno delo. Pridobljeno empirično gradivo² kaže na birokratsko vzvišenost zaposlenih do brezdomnih ljudi, ki je med drugim tudi posledica obstoječe zakonodaje. Birokratizacijo dela kot trenutno največjo oviro pri zagotavljanju pomoči prepoznava tudi Sitar Surić (2016), ki v svoji analizi dela zaposlenih na centrih za socialno delo prepoznava birokratsko usmerjenost, reducirano zgolj na zagotavljanje statusnih pravic posameznika.

[...] strokovna nemoč, ki se ne kaže v neznanju, temveč v nezmožnosti naročanja in ustvarjanja odgovorov na socialno stisko, ima za posledico, da se socialne delavke in delavci na centrih zatekajo bodisi v upravno bodisi svetovalno definiranje svoje vloge, kar ima na eni strani učinek birokratizacije, na drugi pa psihologizacije (v obeh pa pretirane individualizacije) socialnega dela v socialnem varstvu. (Flaker, 2013, str. 185)

Zbirokratiziranost institucij smo prepoznali po izjavah, kakršni sta: »Ali ga res ne moramo prepričati, da naj nadaljuje, saj bi bilo tako manj birokratskih zapletov,« ali »Pri njegovih letih res ne preostane drugega, kot da dela.« Proces birokratizacije vključuje tudi stereotipizacijo in posploševanje glede skupin prebivalstva, ki se kaže v pripisovanju značilnosti, nalepk za lažje razporejanje posameznikov (Zaviršek, 2000). Posameznik je subjekt z označeno identiteto, ki jo pridobi s svojim statusom. V procesu birokratizacije so brezdomni ljudje, brez poznavanja njihovih okoliščin, označeni kot leni, npr. »Udeleženi ni hotel delati, ker je len.«³ Neoliberalna predpostavka nedela oziroma ekonomske neaktivnosti je vselej lenoba, nikoli pa različni, na primer ekonomski vzroki, kot so izkoriščanje, slabe delovne razmere ali ekonomska negotovost. Pri tem je treba poudariti, da neoliberalni diskurz med »lenuhe« nikakor ne uvršča lastnikov produkcijskih sredstev, nasprotno, za ta diskurz lenuhi vedno prihajajo iz delavskega razreda ali socialno izključenih skupin ljudi (Nedoh, 2006).

Institucionalni sektor ima vodilni vpliv na oblikovanje pogleda na posamezne uporabnike, ki se jim pripisujejo manjvredne družbene vloge (Flaker, 1999). »Jaz sem že vnaprej vedela, da s tako skupino ljudi ne bo šlo. Nadrejeni so sicer rekli, 'samo na usposabljanje jih pošljite', ampak jaz sem vedela, da bodo še zapleti oziroma so že.«⁴ Gre za jasno izraženo nezaupanje v zaposlitvene zmožnosti skupine ljudi, kot so brezdomni; obravnava se jih stereotipno kot homogeno skupino s prej omenjenimi skupnimi značilnostmi.

Te kvalifikacije odločilno vplivajo na osebno identiteto človeka, ki je vedno splet tega, kako človek vidi samega sebe, kako ga vidijo drugi, in tega, kakšen si človek želi biti zase in za druge, skratka določajo subjektni položaj določene osebe. (Zaviršek 2000, str. 108).

² V okviru projekta Posredovalnica rabljenih predmetov, *Stara roba, nova raba*; projekt je podprl Evropski socialni sklad.

³ Izjava zaposlene na Zavodu RS za zaposlovanje.

⁴ Izjava zaposlene na Zavodu RS za zaposlovanje.

Na podlagi kvalifikacije brezdomstva se ustvarja nezaupljivost glede možnosti napredovanja, ki se pri strokovnih delavcih kaže v dogmatičnem prepričanju začrtane življenjske poti brezdomcev (Flaker, 1999).

Jaz ga že dlje časa poskušam kam vključiti, a običajno sploh ne pride, ko smo dogovorjeni, ali pa je nepotrpežljiv in dela »zgago«. Dali smo ga na komisijo zaradi pridobitve statusa invalida, čeprav po mojem mnenju to zanj ne bi bila prava rešitev.⁵

Kot navaja Videmšek (2008, str. 216), je osrednji izziv, kako se izogniti razmerjem »nadzora« med uporabniki storitev in strokovnjaki in kako naj se osredotočimo na socialno delo, ki bo delo skupaj z ljudmi in ne delo na ljudeh.

Pokroviteljskega in stereotipnega odnosa so brezdomni ljudje deležni tudi od državnih organov, kot je Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Kazal se je predvsem v neposredni komunikaciji z udeleženci v programu posredovalnice. Z njimi so se pogovarjali kot z otroki, jih spraševali po njihovem počutju, dialog pa je bil usmerjen v krepitev stereotipnih predstav o povezanosti zadovoljstva v življenju s statusom zaposlenosti: »Ali si srečen, zdaj ko imaš službo?«

V ospredju so torej družbenomoralne vrednote sprejemljivega življenjskega sloga (Šabić, 2016), brezdomni ljudje pa postanejo podvrženi diskriminatorskemu in stereotipnemu odnosu. Razvrednotenje, ki ga brezdomni ljudje ob tem doživljajo, pa je povsem zanemarjeno. Udeleženi je bil denimo po dogodku prizadet, povedal je, da se je počutil ponižanega.

Sistemske omejitve

Omejitve, ki jih določa obstoječi ekonomski sistem, prepoznavamo tudi pri vključevanju brezdomnih ljudi v formalno zaposlitveno področje. Ob vključevanju na trg dela se pokaže, da je med najbolj problematičnimi dejavniki zadolženost brezdomnih ljudi, saj vpliva na nastanek začaranega kroga revščine. Zapleti zaradi zadolženosti se pojavljajo na najosnovnejših ravneh, kot je urejanje bančnega računa. Tega nekateri brezdomni ljudje nimajo ali pa ga ne uporabljajo, saj bi jim banke kakršenkoli prihodek takoj zasegle. Po drugi strani pa bančni račun pomeni minimalno vključenost v družbo (Douglas in Isherwood, 1996, str. 140) in podlago za urejanje statusa zaposlenosti.

Posledica zadolženosti pri nekaterih je izogibanje uradni zaposlitvi, saj se ljudje zavedajo, da jim bodo zaradi dolgov banke večino prihodka zasegle, zato rešitev vidijo v ohranjanju statusa brezposelnosti. Začaran krog brezposelnosti, brezdomstva in revščine pogosto pomeni ohranjanje statusa brezdomnosti in sprejemanje tvegane življenjske odločitve vključevanja v kriminalna dejanja. S tem trenutna sistemska ureditev sili ljudi, da namesto družbene vloge zaposlenega sprejmejo vlogo delavca_ke na črno. Delo na črno ustvarja razmere, v katerih so delavci_ke velikokrat nezaščiteni, izkoriščani, premalo plačani ali sploh niso plačani.

Izkušnje, o katerih pripovedujejo brezdomni ljudje, kažejo na problematiko trenutnih sistemskih ureditev tudi glede pridobivanja rednega dohodka. Za

⁵ Izjava zaposlene na centru za socialno delo.

formalno vključenost v program usposabljanja v posredovalnici in poznejše zaposlitve je bil pogoj sofinancerjev⁶, da se denar nakazuje le neposredno na posameznikov račun. Ljudje so si torej z vključevanjem v projekt začeli urejati ekonomsko situacijo, pri tem pa naleteli na veliko ovir. Težave z zablokiranimi računi so pogosto reševali z odpiranjem računov pri drugih bankah, a so s tem problem le delno odpravili. Pokazalo se je namreč, da je tudi v teh primerih že pri prvem nakazilu »veliko bank denar trgalo, čeprav ga ne bi smeli«⁷ (prihodek je sodil med socialne transferje⁸).

Raziskava je pokazala, da se ljudje z izkušnjo brezdomstva na stresne situacije pogosto odzovejo zelo čustveno. Prag tolerance za probleme je nižji, med drugim tudi zaradi preteklih izkušenj in težavnega življenja. Posledica je nezaupljivost (tudi do organizacij, namenjenih njihovi podpori⁹), še posebej glede izplačevanja prisluženega denarja. V formalnem delu projekta je bilo torej velike napetosti med zahtevami financerjev glede tega, kako mora biti denar nakazan, bankami ter dejansko finančno in celovito življenjsko situacijo vključenih posameznikov in posameznic.

Odnos medijev in javnosti do brezdomstva

Odnos služb, ravnanje zaposlenih in prevladujoče norme vplivajo na oblikovanje deviantne podobe brezdomnosti. V tem referenčnem okvirju so mediji inštrument ustvarjanja realnosti in s tem tudi refleksije o lastni izkušnji (Grebenc, Kvaternik in Šabić, 2008). V medosebni komunikaciji novinarjev_k z brezdomnimi ljudmi je mogoče velikokrat zaslediti pokroviteljski odnos, v novinarskih prispevkih o projektu posredovalnice pa lahko prepoznamo že omenjene prevladujoče predsodke o brezdomstvu. Konstrukcija medijske realnosti je podoba, ki jo izberejo in ponudijo akterji množičnih medijev, ki oblikujejo in posredujejo določene segmente sveta, vsakdanjega življenja, simbole in podobe, ki lahko v očeh posameznikov zavzamejo pozicijo realnosti in vplivajo na njihovo percepcijo sveta (Bašić-Hrvatin, 1996, str. 96).

Zelo pomembno je, kako so ljudje z izkušnjo brezdomstva predstavljeni v medijih,¹⁰ saj to vpliva ne zgolj na konstrukcijo družbene realnosti o brezdomstvu, temveč tudi na doživljanje samega sebe kot brezdomne osebe. Primož Časl brezdomstvo opredeljuje tudi kot stanje zavesti:

⁶ Projekt je med letoma 2010 in 2012 sofinanciral Evropski socialni sklad za razvoj socialnega podjetništva.

⁷ Pripoved enega od brezdomcev, vključenih v projekt.

⁸ Potem ko so strokovne sodelavke društva Kralji ulice in celo Ministrstva za delo družino, socialne zadeve in enake možnosti dolgo časa urejale situacijo z bankami, je večina bank denar le vrnila, dodatni zapleti so se pojavili le v enem primeru: hoteli so dokazila o projektu, iz katerega je brezdomec prejemal dohodek, pogodbe itd. Dogovarjanje je zahtevalo veliko časa in birokratskih postopkov, nazadnje pa sploh niso hoteli vrniti denarja.

⁹ Nekateri vključeni v projekt so glede na prejšnje izkušnje z delodajalci mislili, da jih hočemo ogoljufati, šele potem so ugotovili, da je problem v bankah.

¹⁰ Po objavljenih prispevkih smo z vključenimi v projekt večkrat tudi diskutirali, da bi si krepili samopodobo pri nastopanju v javnosti.

Brezdomstvo je torej dejansko deloma tudi stanje zavesti ("stanje duha"). Vsebuje objektivne konotacije, vendar ne zavisi zgolj od objektivne kategorizacije, pač pa tudi od subjektivnega dožemanja (občutka). To pa je seveda občutljivo področje, povezano s samoprepoznavo in identiteto. (Časl, 2011, str. 89)

Negativna družbena vloga brezdomnih vpliva na to, da predstavniki medijev do njih pristopajo s stereotipnimi predstavami, po drugi strani pa jih seveda tudi sami producirajo. Zato ljudje z izkušnjo brezdomstva odklanjajo sodelovanje z mediji. Do njih zaradi preteklih slabih izkušenj in pokroviteljskega odnosa izražajo odpor. Stigmatizirana vloga pa se tudi institucionalizira. Tako se nekateri ne želijo javno izpostavljati, saj menijo, da jih povezava s Kralji ulice zaznamuje »na neželen način«. Dodatna ovira so pritiski primarne družine, ki si ne želi medijske prepoznavnosti¹¹.

Pomembna ovira je tudi senzacionalistično poročanje medijev. Iz pripovedi vključenih ljudi je bilo očitno, da jim pogosto postavljajo neprijetna, tudi ponižujoča vprašanja. V večini primerov so jih predstavniki medijev spraševali po (tragičnih) osebnih zgodbah, po vzrokih, zakaj so postali brezdomni, hoteli so vedeti tudi, kako se jim je življenje spremenilo zdaj, ko imajo redni dohodek. To kaže na dožemanje brezdomstva kot problema, za katerega naj bi bili krivi ljudje sami, ter na željo po škandaloznosti, usmerjeno k iskanju pretresljivih zgodb o »padcu« in »uspehu«. Podobno sta pri analiziranju medijskih diskurzov o brezdomstvu ugotovila tudi Dekleva in Razpotnik (2006, str. 186), ki ugotavljata:

V veliki večini je brezdomstvo predstavljeno kot problem, in sicer kot problem socialne bede, nasilja med brezdomci ter zasvojenosti. Le zelo majhen delež prispevkov problematizira tematiko brezdomstva na tak način, da ne bi bili problem sami brezdomci, temveč nekdo ali nekaj drugega.

Prispevki so bili pogosto usmerjeni k reduciranju ljudi na njihovo identiteto brezdomca_ke, s tem pa so zanemarjeni vse drugi vidiki njihove osebnosti, delovanja in pogleda na svet. Tako je, na primer, novinarka nekdanjega brezplačnika Žurnal med srečanjem z eno izmed vključenih na začetku pogovora vprašala: »Ali ste brezdomka?« Ko intervjuvana ni vedela, kaj naj bi odgovorila, je nato še nekajkrat postavila vprašanje na različne načine: »[...] če ste na cesti, kje živite?« Posameznik se s tem spremeni v objekt poročanja z namenom iskanja žalostnih zgodb (Dekleva in Razpotnik, 2006). O tem poročajo tudi sami brezdomni ljudje: »Novinarji se samo okoriščajo, hočejo prikazati samo našo nesrečo in nas kot ene butce, revčke.«

S sodelovanjem v medijski manipulaciji osebe privolijo v vlogo, v katero so jih potisnili predstavniki_ce medijev. V teh vlogah so ljudje objektivizirani, mediji pa jim vsiljujejo pričakovanja glede vsebine izjav. Zaradi same narave vprašanj in predsodkov so večkrat prisiljeni vstopiti v vnaprej določen odnos, izpostavljeni so javnemu razkrivanju celotne ranljive osebnosti, osebnih, navadno pretresljivih življenjskih zgodb, preteklih tragedij, včasih pa so opazna celo pričakovanja po skesanosti in izražanju želja po ponovni usmeritvi v

¹¹ Ena izmed udeleženi se denimo v medijih ni želela pojavljati, doma naj bi imela probleme, ker dela v društvu, to naj bi bilo sramotno.

»pravilno življenje«. V naši analizi se tako pokaže, da so se vključeni počutili prisiljeni denimo pripovedovati, da so društvu hvaležni, ker jim pomaga spet na »pravo pot«.

Izkušnje iz prakse tako kažejo, da je za odpravljanje predsodkov in boljše sodelovanje z mediji pomembno predvsem aktivno vključevanje brezdomnih ljudi, in sicer tako, da prevzemajo vlogo nosilcev_k projekta, glavnih akterjev_k pri vzpostavljanju skupnosti oziroma glavnih akterjev projekta skupnostne ekonomije. »S tem [...] posamezniki razvijejo večji nadzor in odgovornost do pomembnih vidikov svojega življenja« (Schafer, 2003, str. 99). Poglavitna zamisel je zagotoviti osebam moč, glas in izbiro (Videmšek, 2008) ter priložnost za izražanja lastnih potreb in ne, kot je pogosta praksa, da jim drugi povedo, kaj potrebujejo. Na področju medijev to pomeni zavzemanje medijskega prostora z namenom večje pozitivne identifikacije brezdomnih ljudi, tudi na način izdajanja lastnega mesečnega časnika¹².

Mediji kot orodje dominantnega ekonomskega sistema

Ena izmed ključnih značilnosti kapitalizma je tudi želja po ustvarjanju dobička, ki se kaže v obliki različnih pritiskov ekonomskega sistema. V analizi so se ti pritiski kazali denimo v ponudbah številnih podjetji, da bi v časopisu zakupili oglaševalski prostor ali da bi brezdomni ljudje na ulici prodajali tudi njihove izdelke. Med zbranim gradivom je bila najbolj bizarna ponudba novinarka Televizije Slovenija o resničnostnem šovu, v katerem bi brezdomcu dali na voljo stanovanje in potem spremljali, kaj se z njim dogaja. Brezdomni ljudje so tako degradirani na predmet trgovanja. S tem mediji ponujajo resničnostne spektakle. Kot navaja Debord (1999, str. 39):

[...] spektakel je kapital, ki se akumulira do takšne mere, da postane podoba. Družbeni red, ki ga vsiljuje sodobna globalna ekonomija, vzdržuje, nadaljuje in razširja svoj vpliv z manipulacijo reprezentacij. Status quo družbenih razmerij se ne opira več na (pri)silo ali na znanstveno ekonomijo, marveč se posreduje s podobami.

Tak primer je bila tudi ponudba nepremičninske agencije, ki je želela promovirati svojo dejavnost tako, da bi brezdomni ljudje po mestu nosili premične plakate v obliki hiše.

Rezultati analize pokažejo na potrebo po premiku iz družbeno vsiljene identitete brezdomca_ke, torej identitete »žrtve«, k identiteti družbeno vključenega posameznika_ce, ki ima nadzor nad lastnim življenjem. To lahko dosežemo z udejanjanjem koncepta krepitve moči uporabnika (Freire, 1985; Zaviršek, 1994; Lamovec, 1998; Čačinovič Vogrinčič, 2002; Boškić, 2005; Videmšek, 2008; Škerjanc 2010). Gre za prehod iz pasivnega položaja žrtve v aktivni položaj ustvarjalca, ustvarjalke, ki deluje zase in za širšo skupnost. Praktične izkušnje pokažejo, da je v procesu predstavljanja širši javnosti smiselno skupno delovanje in ne ločevanje na strokovne sodelavce_ke in brezdo-

¹² Društvo Kralji ulice izdaja lastni ulični časopis Kralji ulice, ki je primer dobre prakse medijskega poročanja z namenom odpravljanja stereotipne medijske podobe brezdomnih, krepitve moči uporabnikov in prevzemanja nadzora nad lastnim življenjem.

mne ljudi. S tem se poudarijo skupni interesi, pri katerih so vsi soustvarjalci enkratnih projektov pomoči v izvirnem delovnem odnosu s spoštovanjem enkratnosti posameznika (Čačinovič Vogrinčič, 2002). Gre za posebno obliko notranje skupinske dinamike, v kateri se prepletata dojemanje samega sebe in dojemanje našega delovanja.

Sklep

V Sloveniji in v drugih državah deluje veliko civilnodružbenih skupnosti, ki se razraščajo od spodaj navzgor in izhajajo iz potreb ljudi, ki jih vzpostavljajo. Ene se bolj, druge manj uspešno upirajo vplivom kapitalističnega sistema na njihovo strukturo, odnose, organizacijo. Pri obravnavanju takšnih skupnosti je pomembno, da ne zapademo v romantiziranje glede njihovega delovanja. Dejstvo je, da niso izolirani otoki in ne delujejo neodvisno od dominantnega sistema ali mimo njega, ampak se srečujejo z vsemi vplivi tako na njihovo notranje delovanje kot tudi na njihovo povezovanje z zunanjim svetom. Pri tem se postavlja vprašanje, ali in koliko smo zmožni razvijati drugačne odnose do ljudi in okolja ali pa ostajajo le na ravni inovativnih socialnovarstvenih programov, ki pa še vedno utrjujejo obstoječe odnose moči.

Poleg vključevanja ljudi, ki jih kapitalizem potiska na rob družbe, se v skupnostni ekonomiji vzpostavlja tudi trajnostni odnos do stvari. V potrošniški družbi se stvari čezmerno producirajo in so hitro zavrgljive, v skupnostni ekonomiji pa so načini njihove rabe usmerjeni k čim manjšemu obremenjevanju okolja, k ponovni uporabi, recikliranju, k skupni uporabi (ang. *share economy*). Dobrine tako niso več predvsem v funkciji ustvarjanja dobička, temveč je v ospredju tudi njihova povezovalna in vključevalna funkcija. Kot nam kaže primer Zadruga *Stara roba, nova raba* in podobnih iniciativ lahko dobrine pripomorejo h krepitvi družbene moči marginaliziranih ljudi.

Povezovanje v okviru skupnostnih ekonomij je lahko povsem neformalno, sčasoma pa se lahko tudi formalizira v skupne organizacijske oblike (denimo zadružne zveze). Z vzpostavljanjem lastnega notranjega trga se okrepi tudi samo tržno delovanje obravnavanih skupnosti. Opirajo pa se tudi možnosti za razvijanja sistema brez monetarnih odnosov, denimo z vzpostavljanjem lastnih valut ali pa tudi bolj neposrednih oblik menjave (npr. naravna menjava, menjava za vloženi čas po vzoru Časovne banke, podarjanje odvečnih stvari v zameno za bonuse). Pri povezovanju postanejo vidne tudi prednosti majhnih sistemov menjave v primerjavi z dominantnim ekonomskim sistemom. Odnosi so manj formalni, preglednost delovanja večja, sprejemanje odločitev je transparentno, možno na ravni vseh vključenih. Vsi našteti načini menjave so že znani in preizkušeni v praksi, a lahko povezani v celoto omogočijo vzpostavitev še nepreizkušenih širših sistemov.

Na Zahodu smo usmerjeni v merjenje in beleženje rezultatov dela in takšna je tudi praksa na področju skupnostne ekonomije. Pojavlja se potreba po razvoju »kazalnikov uspešnosti«, ki pa bi morali preseči standardni sistem merjenja uspešnosti glede na BDP. V državah z razvito skupnostno ekonomijo je sicer merjenje družbenega učinka že ustaljena praksa. Merjenje družbenega

učinka v povezavi z obravnavano skupnostjo bi se nanašalo na notranje in zunanje delovanje posredovalnice. Glede na notranje delovanje bi bili kazalniki uspešnosti, če jih naštejemo le nekaj: dolgoročnost in stabilnost zaposlitve vključenih v posredovalnico, smiselnost in raznovrstnost dejavnosti znotraj delovnega procesa glede na interese in znanja vključenih, možnosti za razvoj avtonomije v pomenu pridobivanja novih znanj, interesov, širjenje lastne socialne mreže, stabilnost na drugih področjih človekovega življenja (nastanitev, zdravje, upravljanje z zadolženostjo ...), oblikovanje in uporaba mehanizmov, ki pripomorejo k čim bolj enakovredni možnosti vseh udeleženi za sprejemanje skupnih odločitev.

Glede na zunanje delovanje pa so kazalniki uspešnosti, če navedemo nekaj najpomembnejših: količina darovanih stvari, posredovana v ponovno uporabo, razvijanje dolgotrajnih odnosov menjave s podporniki, podpornicami, načini vzdrževanja odprtosti skupnosti za nove pobude, vstopanje novih članov, članic, zmožnost vključevanja različnih družbenih skupin, potencial vplivanja skupnosti na širšo okolico (spodbujanje in podpora pri razvoju sorodnih dejavnosti) ...

Merjenje ekonomske uspešnosti oziroma višine prihodka od tržne dejavnosti pa mora biti povezano tudi s tem, kako se prihodek porabi (razvoj dejavnosti, povečevanje moči vključenim z izobraževanjem, vračanje v lokalno skupnost z organiziranjem različnih dogodkov itd.). Vzpostavljane meril družbenega učinka bi morda približalo iniciative skupnostne ekonomije bolj ustaljenim okvirom razumevanja, čeprav pri tem ne gre zanemariti dejstva, da bi to spet pripomoglo k večji birokratizaciji dela in morda tudi k zatiranju »spontanosti« delovanja skupnosti in manjšanju njihove avtonomije. Ne glede na to, ali bi njihove učinke merili ali pa bi jih prepuščali bolj eksperimentalnemu in spontanemu delovanju, je gotovo, da bi se moral prostor zanje odpirati in ne omejevati, kot to zdaj počne država s svojimi zakonskimi določitvami glede formalnega delovanja teh skupnosti in razpisi, ki se osredotočajo predvsem na ekonomsko plat delovanja, ne prepoznajo pa vseh njihovih drugih prispevkov.

Če bi država želela zares sistemsko podpreti uspešen razcvet obravnavanih skupnosti in soustvarjati ugodno okolje zanje, bi morala začeti razmišljati in delovati v smeri podpore v obliki denimo brezplačne rabe javnih prostorov, ustvarjanja neomejevalne zakonske podlage za njihovo delovanje, olajševalne obdavčitvene politike, skupnih kampanj ozaveščanja, podpore pri tržnem delovanju.

Viri

- Bašić-Hrvatini, S. (1996). *Javnost in množični mediji: od dekonstrukcije k rekonstrukciji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (doktorska disertacija).
- Beck, U. (1992). From industrial society to the risk society: questions of survival, social structure and ecological environment. *Theory, Culture & Society*, 9, str. 97–123.
- Barle-Lakota, A. (2006). Šola – prostor raztelesenja teles. *Šolsko polje: revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, 17(5/6), str. 29–40.

- Boškić, R. (2005). Krepitev moči: kritična presoja koncepta. *Družboslovne razprave*, XXI(48), str. 177–194.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2002). Koncept delovnega odnosa v socialnem delu. *Socialno delo*, 41(2), str. 91–96.
- Časl, P. (2011). *Angažirana antropologija in angažirani antropologi: antropološki raziskovalni prispevek k reševanju problematike brezdomstva*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za Etnologijo in kulturno antropologijo (diplomsko delo).
- Debord, G. (1999). *Družba spektakla, komentarji k družbi spektakla, Panegirik*. Ljubljana: SOU, Študentska založba.
- Dekleva, B., Razpotnik, Š. (2006). *Problematika brezdomstva v Ljubljani: končno poročilo raziskovalne naloge*. Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko.
- Douglas, M., & Isherwood, B. (1978/1996). *The world of goods*. London, New York: Routledge.
- Flaker, V. (1999). Družbena konstrukcija kariere uživalca drog. *Socialno delo*, 38(4–6).
- Flaker, V. (2013). *K taksonomiji (storitev) socialnega dela in socialnega varstva 2*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Freire, P. (1985). *The politics of education: culture, power and liberation*. Westport: Bergin & Garvey.
- Grebenc, V., (2005). *Ocena potreb in raziskovanje lokalnih vednosti kot izhodišče za delovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).
- Grebenc, V., Kvaternik, I., & Šabić, A. (2008). *Varna vožnja: obvladovanje tveganj in nevarnih življenjskih slogov v prometu*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Harter, L. M., Edwards, A., McClanahan, A., Hopson, M. C., & Carson-Stern, E. (2004). Organizing for survival and social change: the case of Streetwise. *Communication Studies*, 2, str. 407–424.
- Kovač Z., & Hazel, V. (2009). *Družbeno podjetništvo*. Ljubljana: Gea College.
- Lamovec, T. (1998). *Psihosocialna pomoč v duševni stiski*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Nedoh, B. (2006). Lenuhi kot realno jedro postfordistične ideologije. V R. Kuhar, & S. Avtor, (ur.), *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 05*. Ljubljana: Mirovni inštitut, str. 212–231.
- Polanyi, K. (2008 [1944]). *Velika preobrazba: politični in ekonomski viri našega časa*. Ljubljana: Založba *cf.
- Radej, B. (2004). Univerzalni temeljni dohodek: subvencionirati lenobo? V I. Pribac (ur.), *Brezplačno kosilo za vse*. Ljubljana: Krtina, str. 143–152.
- Radej, B., Kovač, Z., & Jurančič Šribar, L. (2011). Presečno določanje razvojnih prioritet. *Delovni zvezki, Slovensko društvo evaluatorjev*, 4(1), str. 1–45.
- Schafer, T. (2003). Researching user empowerment in practice: lessons from the field. V S. Ramon (ur). *Users researching health and social care: an empowering agenda*. Birmingham: Ventura press (str. 97–110).
- Sitar Surić, S. (2016). Uporaba in razvijanje teoretskih konceptov socialnega dela v praksi Centrov za socialno delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).
- Stark, C. (2011). Neoliberalizem: izzivi za prakso in etiko socialnega dela. *Socialno delo*, 50(3–4), str. 197–205.
- Šabić, A. (2016). *Življenjski stili mladih v družbi tveganja*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (doktorska disertacija).
- Škerjanc, J. (2010). *Individualizacija storitev socialnega varstva*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Vesel, J. (2011). Socialna ekonomija kot alternativa. *Humanistične paradigme*, 1, str. 79–90.

- Videmšek, P. (2008). Krepitev moči kot temeljno orodje socialnega dela. *Socialno delo*, 47(3-6), str. 209-217.
- Zaviršek, D. (1994). Psihiatrični oddelek med boleznijo in njeno kulturno manifestacijo: študija primera. *Socialno delo*, 33 (5), str. 407-414.
- Zaviršek D. (2000). *Hendikep kot kulturna travma*. Založba / *cf
- Zakon o socialnem podjetništvu (2011). *Ur. l. RS št. 20/2011*.

Snežana Vujičić Vignjević

Boj za socialno delo na socialnih transferjih

Govorim o razpotju med birokracijo in socialnim delom na centru za socialno delo, inštituciji, kjer socialno delo počasi umira in vlada že nekaj časa upravniško administrativna filozofija. Na socialnih transferjih je veliko bolj skrita vloga socialnega delavca, zato se tudi bolj fokusiram na ta področja. Dejstvo je, da smo tu socialni delavci izenačeni z upravniki, administratorji in birokrati.

Leta 2012, po sprejetju Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, je precej pravic z nesocialne ravni prešlo na centre za socialno delo. Socialno delo se je še bolj skrilo za členi zakonov, ljudje so vedno bolj postajali številke in delavci stroji, kjer štejeta le število izdanih odločb in hitrost izdelave teh odločb.

Članek želi sporočiti, da kljub vsemu, kar se dogaja, socialno delo obstaja oziroma obstajajo poti, kako ohraniti stroko na področju socialnih transferjev. Kdo smo sploh socialni delavci? In kakšno je še upanje za socialno delo?

Socialni delavec je oseba, ki se ukvarja z zagotavljanjem socialne varnosti. Z uporabo posebnih metod dela socialni delavci spodbujajo samorazvoj in samoorganiziranje ljudi pri zadovoljevanju njihovih potreb ter pri preprečevanju in reševanju socialnih težav in problemov. (Milošević, 1989)

S svojim pridobljenim znanjem vpliva, da se zadeve lahko spremenijo in izboljšajo. Nerealno bi bilo reči, da je dovolj samo znanje, zelo pomembna je tudi osebnost samega socialnega delavca, njegov način razmišljanja, njegova posebnost in slog dela. To so vse lastnosti nekoga, ki lahko vplivajo na delo z uporabnikom, da se zadeva res izboljša njemu v prid ali pa se še poslabša.

Človek, ki drugim svetuje, jih vzgaja ali deluje na področju kulture in izobraževanja, mora biti tudi sam vsestransko izobražen pa tudi njegova osebnost in celotno vedenje morata biti taka, da sta lahko vzgled drugim. Vedenje socialnega delavca mora vzbujati zaupanje in spoštovanje ljudi, s katerimi prihaja v stik ob svojem poklicnem in družbenem delu kakor tudi v osebnem življenju. (Milošević, 1989)

Od sprejetja nove zakonodaje leta 2012, in sicer z uveljavitvijo Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev ter z novim, sodobnim sistemom nadzora ljudi, se je vloga socialnega delavca korenito spremenila. Fokus njegovega znanja se je preusmeril na tehnološko raven in strogo upoštevanje vseh členov v novi zakonodaji. Seveda to ni nič spornega, če bi takšna zakonodaja govorila v prid človeku. A zgodilo se je prav nasprotno, socialne delavce je ohromila, ker ne morejo uporabljati svojih metod na posamezniku ali družini.

Vedno bolj je verjeti besedam, da socialna država izvaja politični nadzor, centri pa so postali podaljšana roka vseh organizacij, ki ne izvajajo socialnega dela.

Eden izmed takih vidikov je, da je na nekaterih centrih za socialno delo omejeno individualno delo, to pomeni, da uporabnik težko dostopa do svoje socialne delavke oziroma je lahko v stiku z njo samo na podlagi nujnih primerov. Kako lahko opravljaš socialno delo brez stika, kako lahko odločaš, če osebe ne vidiš?

Pridevnik »individualno« pove, da poteka delo s posameznim uporabnikom in ne s skupino, razmerje med vplivi sodelujočih v teh pristopih pa praviloma ni problematizirano. Vendar je pojem vpliva v praksi socialnega dela in na mnogih področjih socialnega varstva ključen, saj se vpliv uporabnika na prejeta storitev kaže na kakovosti storitve in torej na kakovosti njegovega življenja. (Škerjanc, 2011, str. 83, 119, 162).

Ko človek nima osebnega stika s strokovnim delavcem, je tudi večja možnost obsojanja njegovih napak. Profil delavca ni spoštovan. Opaziti je mogoče tudi, da delo izgublja svoj socialni pomen, zato se tudi drugi sodelavci z različnih področjih dela na centru za socialno delo ne želijo ukvarjati s socialnovarstvenimi prejemki. Delo se jim zdi manjvredno in seveda manj spoštovano. Vsi hrepenimo pa spoštljivem odnosu.

Ker so na tehničnici najpomembnejši upravni postopki in številke izdelanih odločb, imajo zaposleni svoj etični kodeks socialnega dela nalepljen samo še na vratih in stenah svoje pisarne. Grožnje o zmanjševanju kadra so strokovne delavce potisnile v kot, kajti postati morajo asocialni in uradniški.

Delo z ljudmi je na splošno stresno, če pa temu dodamo še količino birokracije, s katero se morajo ukvarjati, dobimo izgorele, deformirane, depresivne in nesrečne socialne delavce.

Na določenih centrih za socialno delo so transferje, ki izhajajo iz Zakona o socialnovarstvenih pravicah, in transferje, ki izhajajo iz Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, ločili, in sicer tako, da so socialnovarstvene pravice izvajali socialni delavci, drugi pa pravice iz javnih sredstev. Za posamezne zaposlene na prejemkih, ki niso bili socialni delavci, je bilo to nepravilno. Dobili so občutek, da ne opravljajo svojega dela dovolj dobro kot drugi. Cilj tega je bil, da bi se zaradi takšne delitve ohranilo socialno delo.

Torej je še upanje za socialno delo?

V enem izmed ljubljanskih časopisov iz leta 1966 piše »BOJ proti birokraciji«, neimenovani avtor pa je zapisal, da občane težijo odvečna pota, ki jih imajo pri zbiranju množice potrdil, potrebnih raznim organizacijam, pri katerih uveljavljajo svoje pravice, čeprav bi ti organi lahko neposredno ugotovili zahtevane podatke.

Birokracija otežuje poti človeku, ki je v stiski. Kljub današnji tehnologiji je uporabnik še vedno dolžan priložiti svoje bančne izpiske, izjave in kopije vseh drugih dokazil. Novodobni sistem iz leta 2012 se še vedno asimilira. Veliko podatkov je že pridobljenih, kljub vsemu pa zaposleni ne smejo izdati odločb brez vseh papirjev.

Neizdaja odločbe je lahko za nezavarovano uporabnico, odvisno od inzulina, hudo sladkorno bolnico, usodna. Strokovni delavec ni mogel izdelati odločbe

brez bančnega izpiska za mesec maj. Poziva vlagateljica ni prejela, ker se je pošta na poti nekje izgubila in je verjela inštituciji, da bo vse urejeno. Ta oseba je izgubila od tistega dne vse zaupanje v zaposlenega in takšno inštitucijo.

Poudarek je na popolno izpolnjenem obrazcu in popolno sprejeti dokumentaciji, ne na uporabniku in njegovi stiski oziroma življenjski zgodbi. Sistem je torej vzpostavil dober nadzor nad uporabnikom, življenja pa mu ni olajšal.

Ponižen in razžaljen stojiš pred osebo, ki ima moč in lahko vpliva nate. Kdo je ta človek, ki je prepričan, da je sam popoln, da lahko izvaja avtoriteto in moč nad trenutno šibkim človekom, ki tega birokrata skoraj prosi na kolenih.

Zdaj, ko se stopnjuje politika zategovanja pasu, so socialne delavke in delavci potisnjeni v vlogo kontrolorjev porabe revnih. Spremljati morajo njihovo porabo, preverjati, ali ne delajo na črno, ugotavljati, ali so smotrno porabili sredstva, ki so jih dobili, itn. Pri tem ne gre le za nadzor porabe denarja, ki ga dobijo od države, ampak tudi za porabo denarja in uporabo premoženja, ki so ga pridobili sami. Vloga socialnega dela se je »obogatila« z elementi računovodstva, dacarstva, inšpekcije – celo socialne policije. (Flaker, 2015)

Ker so ljudje zaradi takšnih ali drugačnih stisk ubrali svoje poti preživetja, so poleg višjih organov tudi zaposleni začeli dvomiti o njih in se ukvarjali z iskanjem njihovih napak, da bi jih obsodili vsega hudega. Pozabili so pa, da so oni prav tako del tega sistema in tudi oni ubirajo svoje poti, nad katerimi trenutno nima nihče nadzora.

Pri uveljavljanju pravic iz javnih sredstev je ena od nalog zaposlenih tudi terensko delo. To pomeni, da lahko preverijo, kakšna je resnična zgodba posameznega uporabnika. Ker ima količina izdanih odločb na tehtnici večjo moč, se to redko izvaja. Na podlagi sprejete vloge ocenijo, ali oseba »goljufa« ali pa resnično potrebuje pomoč. Takšno preiskovanje je včasih lahko zelo dolgotrajno, »razsodba« pa je lahko nepravilna.

Veliko socialnega dela je namenjenega posrednemu delu z ljudmi, urejanju prostorov in papirjev, vzdrževanju obstoječega reda. S takim delom največ prispevamo k temu, da so ljudje še bolj izključeni (na primer zapiranje v ustanove), da jih dodatno stigmatiziramo (na primer uradno potrdimo njihov manjvredni status, postavimo diagnozo, prilepimo nalepko, ki je slabšalne vrste), da potrdimo njihov družbeni položaj in onemogočimo spremembe (ko pripomoremo k discipliniranju, denimo, učencev, ko se ne upremo neplačevanju prispevkov, ko ne protestiramo, ko nekoga odpustijo z delovnega mesta ali ko izgubi stanovanje zaradi prezadolženosti. (Flaker Vito@Boj za, 2012)

Načelno socialni delavec zaupa uporabniku in mu poskuša pomagati, kolikor mu čas dovoljuje v uradnih urah. Seveda ni to kak presežek pomoči, kljub temu pa je ob razumevanju njegove situacije to manjši poseg v reševanje njegove stiske. To je paradoks socialnega dela: želiš vse svoje znanje vložiti v korist uporabnika, a zaradi količine birokratskega dela to ni mogoče in se prepustiš uradniškemu slogu, ker te to manj boli. Če govorimo o pravicah, ki niso vezane na preživetje človeka, je to še nekako razumljivo. Ko pa so pravice vezane na zavarovanje hudo odvisnega človeka od kemoterapij ali materialno šibke družine, ki ostane brez sredstev za bivanje, postane egoizem skrajno problematičen.

Birokratizacija vsakdanjega življenja – predvsem odnosov med ljudmi in njihovega delovanja – naj bi uredila družbo in odnose v njej. Zgodilo se je prav nasprotno, ljudje se sicer lahko zanesejo, da obstajajo glede povsem banalnih zadev pravila, a gotovost je le navidezna. Zdaj, ko vemo, kaj je pravilno (to, kar zahtevajo pravila), ne vemo več, kaj je prav. Ukvarjanje s pravilniki, zakoni in statuti je nadomestilo pogovore med ljudmi. Še več, odvzelo jim je etično presojo o lastnem ravnanju in o ravnanju skupaj z drugimi. (Flaker, 2012)

Če resnično želiš ohraniti socialno delo, ostajaš v službi dalj časa, zamujaš, zaostanki dela se kopičijo, ker se poglobljaš v uporabnika, ker poskušaš delati kakovostno socialno delo. Poslušáš očitke nadrejenih in višjih organov, si pod stresom, ker se moraš odločati med službo in delom za uporabnika.

Od centrov za socialno delo se zahteva nemogoče. Zahteva se, da je socialni delavec etičen, strokoven in hiter. Vse to je bilo včasih izvedljivo, ker pa se število uporabnikov iz dneva v dan veča, je storitve mogoče izvajati samo z anomalijami. Nemogoče je opraviti kakovostno individualno socialno delo, če te ljudje čakajo pred vrati, da bi uveljavljali še druge različne transferje. Mešanje transferjev z novim Zakonom o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev je lik socialnega delavca popolnoma degradiral. Uporabnik, ki želi storitev, kot je uveljavljanje pravice do otroškega dodatka, ne potrebuje pogovora niti vzpostavljanja delovnega odnosa. Oseba, ki doživlja psihično nasilje ali je pred deložacijo, pa potrebuje veliko več časa.

Organizacija na centrih za socialno delo je različna in uporabniki velikokrat poročajo, da ne morejo verjeti, da obstajajo takšne razlike med različnimi centri. Na primer razlike glede odnosa do uporabnika in glede hitrosti izdanih odločb.

Nekdo, ki se je znašel v takšni ali drugačni stiski, si želi samo človeškega odnosa, ko stopi v tako imenovano socialno institucijo. Ker pa je količina dela preseгла kadrovske zmogljivosti, človeku ni mar za človeka, socialni ali strokovni delavec pa delo namerno opravlja površno, da lahko preživi.

Danes se zdi, da je postalo socialno delo nadstandard, socialnodelavsko ravnanje je nekaj, kar opraviš brezplačno. Človek dobi strokovno osebo, ki kljub količini dela izpusti vse iz rok in si vzame čas za uporabnika. Birokracijo preloži na pozneje ali dela v večerne ure, nadure. Žrtvuje se, ker mu ni vseeno za človeka, ko so vsi drugi dvignili roke nad njim. Nima želje po nadzorovanju človeške vrste, saj je tudi sam del nje. Novodobni socialni delavec poleg svojih osmih ur opravlja še prostovoljno delo, ko drugi mislijo, da ne zmore, ko drugi mislijo, da ni kos nalogam ali da se preprosto razdaja za uporabnika.

Nihče ne opazi kakovostno opravljenega dela, vredne so samo številke in v roku opravljeno delo.

Socialno delo je delo, kjer se kolegi spoštujejo in delajo s teboj v korist uporabniku. Brez sodelovanja in razumevanja se pojavljajo razlike in delo ostaja na tistih, ki še verjamejo v socialo. Delati na socialnih transferjih ni več vredno, nihče si ne želi opravljati tega dela. Sliši se, da je to nestrokovno delo in manjvredno.

Ali se kot socialni delavci ne bi zamislili nad ravnanjem, ki se pojavlja v medijih in nas vsakič razvrednoti? Ali smo socialni delavci postali rigorozni in diktatorski, ali je naša lastna presoja prešla pod vpliv državnih organov in pozabila vse metode in vrednote socialnega dela?

Zakaj se le kopica strokovnih delavcev ukvarja s problematiko, drugi pa želijo izvajati moč in nadzor nad ljudmi? In zakaj se socialni delavci ne upiramo vsem takšnim normam, ki človeka razvrednotijo, mu vzamejo dostojanstvo in ga potisnejo na najnižjo dno revščine, kjer bomo tudi mi enkrat, če se ne bomo bojevali za človekove pravice?

In na koncu, kdo sem jaz, da sodim človeku? Kdo sem jaz, da nekomu povem, katero hrano lahko kupi in katere ne? In kdo sem jaz, da sodim človeka po oblačilih ali narodnosti?

Viri

Flaker Vito@Boj za (2012). *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba *cf.

Flaker, V. (2015). *Prispevki k taksonomiji socialnega dela in varstva – 1. del*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Milošević, V. (1989). *Socialno delo*. Ljubljana: samozaložba (prva izdaja).

Škerjanc, J. (2011). *Individualizacija storitev socialnega varstva*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Vsi smo Mijo Poslek (1962–2018)

To geslo izpred let¹ danes dobi globlji pomen.

Preživel je očetov napad nanj, ko je bil še v maternici, preživel je, da so ga dali v frižider, preživel je, da so ga, še kot otroka, poslali v zavod, preživel je štirideset let po zavodih, v njih je preživel vse oblike institucionalnega in ne-institucionalnega nasilja, preživel je tudi nasilje, ki si ga je iz obupa povzročal sam; preživel je številne noči v »izolirnicah« in številne mesece na zaprtih oddelkih, doživel in preživel je Iz-hod² (ga tudi deloma prehodil), preživel je vse poskuse centrov za socialno delo, da ga spravijo nazaj v zavod, preživel je tudi naše, neuspešne, poskuse, da mu omogočimo življenje, kot si ga je želel. Ni pa preživel Nikine posebne ljubezni in svobode, ki jo je zadnjih deset let imel. Oboje, neločljivo povezano, si je ohranil do zadnjega diha.

Za Mija je svoboda bila uresničevanje želje brez odlašanja. V tem je bil pogumen, a tudi »ziheraš«, saj je iz svoje izkušnje vedel, da je odlaganje uresničevanja želje le institucionalni manever, ki služi le temu, da se nikoli nič ne zgodi. (Kar pa je nas, pa tudi njega v zadnjih mesecih, ko je bil fizično odvisen od naše pomoči, pogosto frustriralo, spravljal ob živce.)

Eden od njegovih ciljev je bil postati profesor. Fakulteta je bila namreč njegov življenjski prostor (»dnevni center« ☺), ki ga je želel čim bolj obvladati. In res smo se od njega veliko naučili. Učenje je bolj postavljanje ugank kot razlaganje odgovorov nanje.

Mijo je bil strasten kadilec. (Pogosto v lastnem kašljanju prepoznam tudi njegovo.) Tako strasten, da je odtrgal filter. Bil je človek, ki je sovražil filtre, hotel je užiti neposredno.

Prav zaradi neposrednosti smo ga imeli radi in se ga bomo po njej spominjali. Bil je umetnik neposrednosti. Pri tem je bil tako spreten, da smo pogosto podvomili o njegovi pristnosti, saj jo je pogosto uporabil prav v svoj prid. Izkušnje so ga namreč naučile, da prav bežni trenutki človeškosti odpirajo možnosti, ki sicer ostanejo zaprte.

¹ To je bilo geslo akcije, ki smo jo pripravili aprila leta 2012 na ministrstvu, da bi z njo opozorili na to, da Mijo (in vsi drugi povratniki iz ustanov) nima urejenih možnosti, da bi zunaj ustanove preživel, pa tudi na »blaginjo dolga«, ki se je takrat uveljavljala. Potekala je na način gledališča zatiranih – Mijev osebni načrt je bil izhodišče za protest proti temu, kako smo prisiljeni živeti. Podrobnejši opis v: Flaker, V. 2012). @Boj za, *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba /*cf.; str. 323–335.

² Cf.: Rafaelič, A. (ur.), Flaker, V. (ur.) (2012). Iz-hod iz totalnih ustanov med ljudi. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, XXXIX, 250.

Bil je tudi upornik, lahko bi rekli naključni revolucionar, a pogosto prav ključni borec, saj se je boril za pravice na podlagi svojih lastnih doživetij krivic. Vedel je zares, da se bori tudi zase. Pogosto me je s hudomušnim pogledom, pripravljenostjo na akcijo in radoživostjo spominjal na Jacka Nicholsona v Letu na kukavičjim gnezdom. Od prvega tabora v Hrastovcu³ je bila zanj revolucija tudi rock'n'roll, žur, biti z ljudmi odprte glave in srca, beg od resnobe in tesnobe, užitek v ustvarjanju nečesa novega – boljšega in bolj pravičnega. Tudi, in predvsem, zanj. Bil je tovariš, morda ne prav zanesljiv – kakor se za tovarištvo spodobi.

Dali so mu vse možne diagnoze, a je vsem uspešno uhajal in ušel. Bil je izpostavljena tarča napadov paranoje očetovske oblasti (še preden se je rodil in kljub temu, da je bil sirota). Bil je živa provokacija njene nezmožnosti in nemoči.

Mnogi smo prišli na slovo z občutki krivde. Ne le glede tega, da bi mu lahko bolj pomagali, da smo zaradi svojih »obveznosti« pozabili na njegove cilje, temveč tudi z občutki krivde do tistih, ki so ostali v zavodih, tam umrli. Ti občutki so resnični in se jih ni treba sramovati. Uporabiti jih moramo, da vztrajamo, in se hkrati zavedati, da krivda ni naša.

To je še posebej pomembno, ko se poslavljamo od tovariša, ki je bil žrtev očetovske oblasti, ki ji je kljuboval, ušel diagnozam, ustvarjal vezi in neposrednost med nami, od strastnega kadilca in človeka, ki je mnogo preživel in od katerega se učimo, da *se svobode ne da pre-živeti*, da se jo le živeti. In prav končnost življenja jo omogoča.

Zato naj Miju v slovo še enkrat rečemo:

MI VSI SMO MIJO POSLEK!

Vito Flaker

³ Tabor je opisan v: Urek, M., & Flaker, V. (ur.) (1989). *Hrastovski anali za leto 1987*. Ljubljana: RK ZSMS. Mijev glas pa lahko slišimo v offu filma Fillipa Robarja *Ljudnica* (1989), ko govori o načinih zatiranja v tej ustanovi.

SOCIALNO DELO, LETNIK 56 (2017)

Članki

- BARANJA, M. – Položaj slovenskih romskih mater v romski skupnosti in zunaj nje, 2: 99.
- DRAGOŠ, S. – Erozija družinske politike, 3: 157.
- DRAGOŠ, S. (Š, RIHTER, L.) – Empatija in (izobraževanje za) socialno delo, 1: 1.
- KEJŽAR, A. (MALI, J., Š) – Celostna oskrba stanovalcev z demenco, 3: 179.
- KUSTEC, K. – Uporaba izrazno-ustvarjalnih medijev v socialnem delu in sorodnih poklicih pomoči, 2: 81.
- MALI, J. (Š, KEJŽAR, A.) – Celostna oskrba stanovalcev z demenco, 3: 179.
- RAPE ŽIBERNA, T. (Š, ŽIBERNA, A.) – Kaj je pomembno za dobro študijsko prakso v socialnem delu, 3: 197.
- RIHTER, L. (DRAGOŠ, S., Š) – Empatija in (izobraževanje za) socialno delo, 1: 1.
- ŽGUR, E. – Bralne sposobnosti pri učencih različnih osnovnošolskih programov, 1: 21.
- ŽIBERNA, A. (RAPE ŽIBERNA, T., Š) – Kaj je pomembno za dobro študijsko prakso v socialnem delu, 3: 197.

Strokovni članek

- RAPE ŽIBERNA, T. – Konceptualizacija inovacij v socialnem delu, 2: 111.

Poročilo

- FABIJAN, E. (Š, OREŠKI, S.) – Primerjalni vidiki dobre obravnave oseb v specializiranih institucijah v Evropi, 3: 221.
- OREŠKI, S. (FABIJAN, E., Š) – Primerjalni vidiki dobre obravnave oseb v specializiranih institucijah v Evropi, 3: 221.

Poročili o raziskavi

- MLINARIČ, M. – Svetovalno delo v vrtcu: (ne)vidna povezava med otroki, starši in strokovnimi delavci, 1: 41.
- KOKALJ, I. – Pomoč z umetnostjo osebi po hudi poškodbi glave, 1: 51.

Poročilo o projektu

- GJURA LUCI, R. (Š, POŽARŠEK, T., BIZAJ, M.) – Celostni pristop pri zagotavljanju pomoči na domu, 2: 129.
- POŽARŠEK, T. (GJURA LUCI, R., Š., BIZAJ, M.) – Celostni pristop pri zagotavljanju pomoči na domu, 2: 129.
- BIZAJ, M. (GJURA LUCI, R., POŽARŠEK, T., Š) – Celostni pristop pri zagotavljanju pomoči na domu, 2: 129.

Poročilo s konference

- RAPE ŽIBERNA, T. (Š, RIHTER, L.) – Poročilo z 20. mednarodne znanstvene konference Mednarodnega konzorcija za socialno razvoj (ICSD) v Zagrebu, 2: 141.
- RIHTER, L. (RAPE ŽIBERNA, T., Š) – Poročilo z 20. mednarodne znanstvene konference Mednarodnega konzorcija za socialno razvoj (ICSD) v Zagrebu, 2: 141.

Komentar

- LESKOŠEK, V. – Pripombe Fakultete za socialno delo na predlog sprememb Zakona o socialnem varstvu, 1: 35.

Govor

- ČAČINOVIČ VOGRINČIČ, G. – Govor ob slavnostnem odprtju prenovljenih prostorov Fakultete za socialno delo 28. novembra 2017, 3: 231

Intervju

- PETROVIČ JESENOVEC, B. – Včasih gluhoslepi naredijo vse, samo da bi bili s človekom, s katerim lahko komunicirajo: intervju z dr. Simono Gerenčer Pegan, 3: 235.

Eseja

- CAFUTA, J. – Delo z mladimi v Centru za socialno delo Ljubljana Center, 1: 63.
- GORJUP, K. – Javna podoba socialnega dela, 2: 145.

Recenziji

- LESKOŠEK, V. – IVANA RADAČIĆ IN MOJCA PAJNIK (UR.) (2017), Prostitution in Croatia and Slovenia: sex workers' experiences, 3: 243.
- POŠTRAK, M. – ASJA HRVATIN (UR.) (2016), Socialno delo v avtonomnih prostorih: vloga socialnega dela pri graditvi kontramoci, 1: 71.

Uvodnik

GREBENC, V. (PETROVIĆ JESENOVEC, B., &) – Uvodnik, 3: 155.

PETROVIĆ JESENOVEC, B. (&, GREBENC, V.) – Uvodnik, 3: 155.

Dokument

Indeks avtoric in avtorjev v letniku 55 (2016), 1: 77.

19. 2. 2018 smo uradno začele gibanje #jztudi v Sloveniji.

POŠLJITE SVOJO ZGODBO NA ANONIMNI NASLOV: jztudi.si

Spletna stran zagotavlja anonimnost pošiljateljice. Osebne zgodbe pa so lahko podpisane tudi z imenom in priimkom, inicialkami ali so povsem anonimizirane. Lahko pošljete tudi zgolj vašo fotografijo s pravim imenom in priimkom s pripisom #jztudi, ne da bi napisale zgodbo.

Od 8. marca so zgodbe že objavljene na spletni strani #jztudi in jih lahko preberete.

Akcija se nadaljuje za nedoločen čas.

Odgovorne za akcijo: Inštitut 8. marec (direktorica Niko Kovač) in pobudnice gibanja Irena Šumi, Darja Zaviršek, Renata Šribar.

»Storilec vabi, da se postavimo na njegovo stran; želi le to, da ne bi nič naredili; sklicuje se na univerzalno željo, da ne bi videli, slišali in govorili o zlu. Žrtev, nasprotno, zahteva dejavno, aktivno podporo.« Judith L. Herman

V zadnjih letih smo zlasti v ZDA in Združenemu kraljestvu priče posebnim dogajanjem: v javnost so stopile ženske, ki razkrivajo svoje izkušnje sistematične mizoginije. V poklicnem ali javnem življenju so bile zaradi moških na položajih moči deležne vsakovrstnega nasilja in neformalnega podrejanja. Veliko osebnosti v zabavni industriji, v Hollywoodu, v prominentnih medijskih hišah, celo nekdanji ameriški predsednik George Bush starejši so obtoženi, da so od svojih ženskih kolegic ali podrejenih zahtevali takšne ali drugačne spolne usluge ali jih ustražovali v zameno za poklicne možnosti, ali pa so to počeli samoumevno,

#jztudi

kot privilegij moči. Brez njihovega dovoljenja so se žensk intimno dotikali, jih ustražovali in celo drogirali, da so jih lahko zlorabili. Razkrito je bilo tudi, da je bilo v več primerih početje teh storilcev stvar obče vednosti, vendar nihče ni nič ukrenil, da bi zaščitil žrtve, ki jih je bilo včasih na desetine.

Zato je izbruh razkrivanj teh nasilnih mizoginih dejanj redok trenutok v patriarhalni družbeni strukturi: stvari, ki so bile prikrivane, normalizirane, omalovaževane, so se nenadoma razkrile. Prikrivanje je imelo in ima velikansko socialno ceno; celo v javnem in strokovnih jezikih smo bili navajeni, da žrtve mizoginega nasilja opisujemo z izrazi, ki so njihovo izkušnjo naredile za njihovo »lastnost«. O storilcih pa se je komajda govorilo: posiljene ženske, zlorabljene ženske, ranljive ženske, ženske žrtve so oznake, ki storilca izpuščajo, kakor da je nekakšna neizogibna naravna nesreča, ne pa storilec z namenom – in imenom.

Nobenega dvoma ni, da imajo tudi ženske v Sloveniji takšne izkušnje in da so v svojem poklicnem življenju in v javni sferi doživljale, morda celo dolga leta in sistematično, poniževanja, nasilništvo, spolno nasilje in zastraševanje. Zdaj je čas, da končno spregovorimo. Vabimo vas, da nam poveste svoje izkušnje. Email naslov zgodbe.jztudi@gmail.com

Več o tematiki:

- 1 program Radio Ljubljana, oddaja INTELEKTA, Novinarka Martina Černe; intervjuvanke, Darja Zaviršek, Nika Kovač, Renata Šribar; 27. 2. 2018. <https://radioprvi.rtvsllo.si/2018/02/intelekta-102/>
- Irena Šumi, Darja Zaviršek, Renata Šribar, Nika Kovač: #Jztudi Slovenija. Delo, Sobotna priloga, 3. 3. 2018. <https://www.delo.si/sobotna/jztudi-slovenija.html>
- Val 202, oddaja Nedeljska gostja, novinar Gorazd Rečnik; Intervju z Darjo Zaviršek. 4. 3. 2018. <https://val202.rtvsllo.si/2018/02/nedeljski-gost-118/>
- Jure Trampuš: Slovenski #jztudi. Mladina, št. 10, 9. 3. 2018, str. 19–20.
- Darja Zaviršek, Nika Kovač, Irena Šumi, Renata Šribar, Rože in zgodbe. Mladina, št. 10, 9. 3. 2018, str. 21–25.

zgodbe.jztudi@gmail.com

Vabilo k oddaji prispevkov za tematsko številko

Tema: 100-letnica Univerze v Ljubljani

Univerza v Ljubljani je najstarejša in največja visokošolska ter znanstvenoraziskovalna ustanova v Sloveniji z bogato zgodovino, saj njeni začetki delovanja segajo v daljno leto 1919. Julija tega leta je bil sprejet Zakon o Univerzi Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani, ki so jo takrat tvorile teološka, pravna, filozofska, tehnična in medicinska fakulteta. Prvih 18 profesorjev je bilo imenovanih 31. avgusta, 12. novembra so bili izvoljeni rektor in dekani, 3. decembra pa je bilo na univerzi izvedeno prvo predavanje.

Leta 1955 je bila ustanovljena Šola za socialne delavce, za kar so zaslužni predvsem tedanji minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, prof. dr. Katja Vodopivec s Pravne fakultete in Nika Arko, pomočnica sekretarja Sveta za zdravstvo in socialno varstvo. Leta 1960 je bila šola uvrščena v sistem visokošolskega izobraževanja kot Višja šola za socialne delavce. Leta 1976 postala članica Univerze v Ljubljani in leta 1985 je bila vpisana v razvid raziskovalnih organizacij. Z uvedbo štiriletnega programa leta 1992 je prerasla v Visoko šolo za socialno delo. Po dolgoletnih prizadevanjih je leta 2003 pridobila status Fakultete za socialno delo in poleg dodiplomskega programa začela izvajati tudi magistrski in doktorski program socialnega dela.

Danes odlikujejo Univerzo v Ljubljani številni kakovostni družboslovni, naravoslovni, humanistični in tehnični študijski programi, ki potekajo na 23 članicah, na dvajsetih fakultetah in treh umetniških akademijah. S številnimi članicami se povezujemo tudi na Fakulteti za socialno delo, bodisi na pedagoškem bodisi znanstveno raziskovalnem področju, s projektnim ali strokovnim delom, v domačem in mednarodnem prostoru. Stota obletnica delovanja Univerze v Ljubljani je priložnost, da zberemo naše dobre izkušnje znanstvenega delovanja, interdisciplinarnega sodelovanja, povezovanja teorije in prakse in drugih oblik družbenega delovanja.

Vabimo vas, da prispevate svoje izkušnje o razvoju teorije in prakse na fakulteti, na področju vašega interdisciplinarnega znanstvenega in pedagoškega delovanja, razmišljanja in spomine ob razvoju študija ipd., in sodelujete pri soustvarjanju tematske številke revije Socialno delo, posvečene stoletnici Univerze v Ljubljani.

Številka bo predvidoma izšla v drugi polovici leta 2019.

O pripravi prispevkov lahko več preberete na spletni strani revije Socialno delo: <https://www.fsd.uni-lj.si/fakulteta/delovne-enote/revija-socialno-delo/>.

Vabimo vas, da sodelujete in svoj prispevek pošljete na elektronski naslov socialno.delo@fsd.uni-lj.si. Na voljo smo vam za dodatne informacije.

Rok za oddajo prispevkov je 1. november 2018.

Veselimo se vašega soustvarjanja tematske številke Socialnega dela.

Izr. prof. dr. Jana Mali in izr. prof. dr. Vesna Leskošek

